

Uzmanlık Tezleri Serisi No: 234

REKABET KURUMU

REKABET HUKUKUNUN
TEMEL HEDEFİ BAĞLAMINDA
EKONOMİK ETKİNLİK

AHMET BUĞRA KAZAK

REKABET HUKUKUNUN TEMEL HEDEFİ BAĞLAMINDA EKONOMİK ETKİNLİK

Ahmet Buğra KAZAK

Ankara 2025

©Bu eserin tüm telif hakları
Rekabet Kurumuna aittir. 2025

Baskı, Aralık 2025
Rekabet Kurumu-ANKARA

Bu kitapta öne sürülen fikirler eserin yazarına aittir;
Rekabet Kurumunun görüşlerini yansıtmaz.

Bu tez, Rekabet Kurumu Başkan Yardımcısı Ferhat TOPKAYA,
Rekabet Kurumu Başkan Yardımcısı Haluk Recai BOSTAN,
III. Denetim ve Uygulama Dairesi Başkanı Nimet KAVAK,
V. Denetim ve Uygulama Dairesi Başkanı Nazlı VAROL,
Dış İlişkiler ve Rekabet Savunuculuğu Dairesi Başkanı
Zeynep MADAN'dan oluşan Tez
Değerlendirme Heyeti tarafından 25.10.2022 tarihinde yürütülen Tez
Savunma Toplantısı sonucunda yeterli ve başarılı kabul edilmiştir.
Tez yazarı Ahmet Buğra KAZAK, 17.01.2023 tarihinde yapılan Yeterlik
Sınavı ve 24.02.2023 tarihinde yapılan Sözlü Sınavda başarılı olmuş ve
Başkanlık Makamının 24.02.2023 tarih ve 59466 sayılı onayı ile Rekabet
Uzmanı olarak atanmıştır.

YAYIN NO

422

“Eşime ve aileme...”

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
GİRİŞ	1

BÖLÜM 1

EKONOMİK ETKİNLİK KAVRAMI VE REKABET HUKUKUNUN TEMEL AMACI BAĞLAMINDA EKONOMİK ETKİNLİK

1.1. ETKİNLİĞİN TANIMI VE SINIFLANDIRILMASI.....	3
1.2. REKABET HUKUKUNDA TEK HEDEF ANLAYIŞININ ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ.....	4
1.2.1. ABD Uygulaması.....	4
1.2.1.1. Chicago Okulu Etkisi Öncesi Dönem.....	5
1.2.1.2. Chicago Okulu Etkisi Altındaki Dönem.....	7
1.2.2. AB Uygulaması.....	10
1.2.2.1. Ordoliberal Etki	11
1.2.2.2. Daha Ekonomik Yaklaşım ve Reform	12
1.3. ABD VE AB UYGULAMASI ÖZELİNDE ETKİNLİK TEMELLİ YAKLAŞIM ÜZERİNE GÖRÜŞLER	14
1.3.1. ABD Uygulaması.....	14
1.3.2. AB Uygulaması.....	17

BÖLÜM 2

REKABET HUKUKUNDA TEMEL HEDEF YAKLAŞIMI ALTINDA EKONOMİK ETKİNLİĞE İLİŞKİN TARTIŞMALAR

2.1. EKONOMİK ETKİNLİK TEMELLİ STANDART ÜZERİNE GÖRÜŞLER	19
2.1.1. Ekonomik Etkinlik Temelli Standart Lehine Görüşler	20
2.1.2. Ekonomik Etkinlik Temelli Standart Aleyhine Görüşler.....	21

BÖLÜM 3

REKABET HUKUKUNUN HEDEFLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ BAĞLAMINDA EKONOMİK ETKİNLİK

3.1. ETKİNLİK – TÜKETİCİ REFAHININ KORUNMASI HEDEFİ İLİŞKİSİ VE REFAH STANDARTLARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLER	24
3.1.1. Toplam Refah Standardını Savunan Görüşler.....	26
3.1.2. Tüketici Refahı Standardını Savunan Görüşler.....	27
3.2. REKABETÇİ SÜRECİN KORUNMASI VE EKONOMİK ETKİNLİK İLİŞKİSİ	29
3.3. TÜKETİCİ TERCİHİNİN KORUNMASI VE EKONOMİK ETKİNLİK İLİŞKİSİ	31
3.3.1. Tüketici Tercihini Koruma Hedefi ve Uygulamadaki Yeri	31
3.3.2. Tüketici Tercihi ve Etkinlik İlişkisi	33
3.4. İNOVASYONUN KORUNMASI VE EKONOMİK ETKİNLİK İLİŞKİSİ	35
3.4.1. İnovasyon Zarar Teorisini İçeren Karar Örnekleri.....	36
3.4.2. İnovasyon ve Etkinlik İlişkisi Hakkında Değerlendirmeler	39

BÖLÜM 4

ETKİNLİĞİN KORUNMASI İLE REKABET HUKUKUNDAKİ ALTERNATİF HEDEFLER ARASINDAKİ İLİŞKİ

4.1. ADİL REKABETİN KORUNMASI VE ETKİNLİK İLİŞKİSİ	40
4.1.1. Adil Rekabet Kavramının Rekabet Hukukundaki Yerine İlişkin Görüşler	41
4.1.2. Rekabet Hukuku Uygulamasındaki Yeri İtibarıyla Adil Rekabet.....	43
4.2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE ETKİNLİK İLİŞKİSİ	44
4.3. VERİ TEMELLİ ENDİŞELER VE ETKİNLİK İLİŞKİSİ	49
4.3.1. Tüketici Bakımından Veri Temelli Endişeler	50
4.3.2. Veri Paylaşımına Yönelik Endişelerin Etkinlik Temelli Yaklaşım Açısından Değerlendirilmesi	51

BÖLÜM 5

TÜRK REKABET HUKUKUNDA EKONOMİK ETKİNLİK

5.1. EKONOMİK ETKİNLİĞİ TEMEL HEDEF OLARAK KABUL EDEN KURUL KARARLARI	58
5.2. REKABETÇİ SÜRECİN KORUNMASINI TEMEL HEDEF OLARAK KABUL EDEN KURUL KARARLARI.....	58
5.3. ETKİNLİK VE REKABETÇİ SÜRECİN KORUNMASI İLİŞKİSİ ÇERÇEVESİNDE ÇEŞİTLİ KARAR ÖRNEKLERİ.....	59
SONUÇ	65
ABSTRACT	68
KAYNAKÇA	69

TABLO DİZİNİ:

Tablo 1: ABD'de 2019-2020 Arası Çeşitli Birleşme-Devralma Kararlarında İncelenen Rekabetçi Parametreler.....	16
Tablo 2: 1962-2020 Yılları Arasında Kararlarda Geçen İfadelerin Sıklıklarına Göre AB Rekabet Hukuku Hedeflerine Yapılan Atıfların Yüzdesel Dağılımı	17
Tablo 3: 2017-2021 Arasındaki Süreçte Muafiyet Kararlarına İlişkin Sayısal Veriler	63

KISALTMALAR

4054 sayılı Kanun	:	4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun
AB	:	Avrupa Birliği
ABAD	:	Avrupa Birliği Adalet Divanı (Court of Justice of the European Union)
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
ABİDA	:	Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Antlaşma (Treaty on the Functioning of the European Union)
ACM	:	Hollanda Rekabet Otoritesi (Autoriteit Consument & Markt)
AC	:	Fransa Rekabet Otoritesi (Autorité de la concurrence)
AGCM	:	İtalya Rekabet Otoritesi (Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato)
Agk.	:	Adı geçen karar/kaynak
Ar-Ge	:	Araştırma ve geliştirme
BAKA	:	Almanya Rekabet Otoritesi (Bundeskartellamt)
Bkz.	:	Bakınız
CMA	:	Birleşik Krallık Rekabet Otoritesi (Competition and Markets Authority)
DG Comp.	:	Avrupa Birliği Rekabet Direktörlüğü (Directorate-General for Competition)
DOJ	:	Amerika Birleşik Devletleri Adalet Bakanlığı (United States Department of Justice)
EKM	:	En Çok Kayrılan Müşteri Koşulu
GCR	:	Global Competition Review
GWB	:	Alman Rekabet Kanunu (Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen)
HCA	:	Yunanistan Rekabet Otoritesi (Hellenic Competition Authority)
FTC	:	Federal Ticaret Komisyonu (Federal Trade Commission)
ICLE	:	International Center For Law and Economics
Komisyon	:	Avrupa Birliği Komisyonu
Kurul	:	Rekabet Kurulu

Kurum	:	Rekabet Kurumu
OECD	:	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Co-Operation and Development)
para.	:	Paragraf
RG	:	Resmi Gazete
s.	:	Sayfa
v.	:	Versus
vb.	:	Ve benzeri
vd.	:	Ve diğerleri
vol.	:	Cilt (Volume)
Yüksek Mahkeme	:	ABD Yüksek Mahkemesi (Supreme Court of United States of America Mahkemesi)

GİRİŞ

Rekabet hukukunun hedefleri tartışması geçmişten günümüze önemli dönüşümler geçirmiştir. Bu tartışmanın özünü rekabet hukukunda ekonomik etkinliğe dayalı tek bir hedef mi yahut sosyal ve toplumsal nitelikte başka hedeflerin bulunup bulunmadığı oluşturmaktadır (Kirat ve Marty 2019, 3). Tarihsel süreç içerisinde rekabet hukukuna ekonomik hedeflerin dışında sosyal, toplumsal hedefler de atfedilmekteyken, Chicago Okulunun etkisiyle rekabet hukuku bütünüyle ekonomik açıdan ele alınmaya başlanmıştır (Stucke 2012, 563). Bakış açısındaki dönüşüm, klasik iktisadi teoriye dayanan ve fiyat odaklı modellerin ön planda yer aldığı uygulamanın yolunu açmıştır (Sokol 2012, 476; Dunne 2021, 248).

Tartışmanın bir tarafında ekonomik etkinliğin tek ve yegane hedef olarak ele alınmasının rekabet hukukunu muğlak hedeflerden uzaklaştırdığı uygulamaya belirlilik ve öngörülebilirlik kattığı fikri bulunmaktadır (Wright vd. 2019, 881). Öyle ki ekonomik etkinliği¹ sağlama hedefinin yarattığı objektif ölçüt rekabet hukukunun amacı konusunda uzlaşa doğurmuş ve bilhassa ABD uygulamasında giderek baskınlaşarak rekabet hukukunun salt amacına dönüşmüştür (Foer 2014, 3).

Öte yandan, rekabet hukukunun tek hedefinin etkinliğin sağlanması olması gerektiğine ilişkin görüş yoğun eleştirilere maruz kalmaktadır. Bu eleştiriler; rekabet hukukunda hedefin yalnızca ekonomik etkinlik ve beraberinde gelen düşük fiyatlar değil pazarların açık ve yarışılabilir hale gelmesinden küçük işletmelerin korunmasına kadar geniş bir skalada değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Nitekim salt ekonomik odaklı rekabet hukuku uygulaması gerek dijital gerek geleneksel, pek çok pazarın az sayıda dev şirket tarafından kontrol edildiği yapıya evrilmesinin önüne geçememiştir (De Loecker vd. 2020, 561-562). Ekonomik etkinliği merkeze alan rekabet hukuku, yalnızca parasal zararlar

¹ Bu çalışma içerisinde etkinlik kavramı, fiyatların maliyetlere yakınsaması bağlamında tahsis etkinliği kavramını ifade etmektedir.

ilgilenererek çok sınırlı hale gelmiş, pazar gücünün ve yoğunlaşmanın beraberinde getirdiği daha geniş kapsamlı zararlara müdahale edememiştir (Khan 2017, 717). Diğer bir eleştiri ise, fiyat merkezli rekabet hukuku uygulamasının diğer rekabet parametrelerini; inovasyon güdüsünü (Portuese 2021, Caves ve Singer 2018) rekabetçi sürecin korunmasını (Stucke ve Steinbaum 2018, Wu 2018) tüketicinin korunmasını (Lianos 2018a, 20) ihmal ettiğidir. Ayrıca etkinlik odaklı yaklaşıma yönelik diğer bir eleştiri ise rekabet hukukunun veri gizliliğinin korunması gibi çeşitli hususlarda da rolü olması gerektiğini savunarak daha geniş bir müdahale kapsamı önermektedir (Lambert 2021, 2). Görüldüğü üzere rekabet hukukunun hedefi konusunda uygulamanın rotasını etkileme potansiyeline sahip bu tartışmalar son yıllarda daha da artmıştır.

Literatürdeki bu tartışmalar çerçevesinde; çalışmanın birinci bölümünde tarihsel süreç içerisinde, ABD ve AB uygulamasında rekabet hukukunda hedefin tekilliğikonusunun evrimine yer verilecektir. İkinci bölümde, güncel literatürde ekonomik etkinlik odaklı rekabet hukuku hakkındaki lehe ve aleyhe görüşlere değinilecektir. Üçüncü bölümde, AB uygulaması odaklı olarak ekonomik etkinlik hedefinin rekabet hukukundaki yeri, öne sürülen alternatif görüşler ile ilişkisi konusuna yer verilecektir. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise AB uygulaması odaklı hareket edilerek ekonomik etkinlik ile rekabet hukuku uygulamasında son dönemde yer bulan kavramlarla arasındaki ilişki incelenecektir. Son olarak beşinci bölümde de, Türk rekabet hukuku uygulamasında hedeflere yönelik değerlendirme ile etkinlik hedefinin görünümü dair mevzuat ve içtihat ışığında değerlendirilecektir.

BÖLÜM 1

EKONOMİK ETKİNLİK KAVRAMI VE REKABET HUKUKUNUN TEMEL AMACI BAĞLAMINDA EKONOMİK ETKİNLİK

1.1. ETKİNLİĞİN TANIMI VE SINIFLANDIRILMASI

Bilindiği üzere kaynakların etkin kullanımı, iktisadın temel uğraşı alanıdır. Ekonomik anlamda etkinlik, tüm üretim unsurlarının en verimli kullanım alanlarına tahsis edilerek verimsizliğin ortadan kaldırılması ya da minimize edilmesidir Etkinlik, “*girdilerin ve çıktıların, firmalar ve tüketiciler arasında yeniden dağılımının tüketici memnuniyetini artıramayacağı hal*” olarak ifade edilmektedir (Grimes 2019, 3)². Bu optimum noktada piyasa etkinliği ençoklaşmaktadır

Ekonomik etkinlik birden fazla ölçüte göre sınıflandırılabilir. Örneğin zaman boyutu açısından ele alındığında, ekonomik etkinliği statik ve dinamik etkinlik olarak ayrılmaktadır. Statik etkinlikler bir piyasanın belli, veri bir zamandaki etkinlik düzeyine, dinamik etkinlikler ise piyasanın uzun dönemli etkinliğine işaret etmektedir (Kooijman 2015, 21).

Statik etkinlik de, tahsis etkinliği ve üretim etkinliği olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.³ Tahsis etkinliği, kaynakların en etkin kullanıldıkları alanlara özgülenmesidir (Stucke 2012, 577; Foer 2014, 9). Başka bir deyişle, tahsis etkinliği bir ürünün marjinal maliyetinin fiyata yakınsamasını ifade etmektedir (Kolasky ve Dick 2003, 2). Tahsis etkinliğinin sağlandığı bir ekonomide, üretilen ürün miktarı optimal olup üretici ve tüketici fazlası ve dolayısıyla toplam refah

² Başka bir deyişle, bir piyasa aktörünün daha kötü hale getirilmeden bir başka piyasa aktörünün daha iyi hale getirilemeyeceği hal optimum noktadır.

³ Her ne kadar iki ayrı sınıflandırmaya tabi tutulsa da tahsis etkinliği ve üretim etkinliğini birbirinden ayrı ve bağımsız düşünmek mümkün değildir. Kaynakların etkin tahsisi, her firmanın en etkin kaynaklarla üretimde bulunmasını da içerdiğinden üretim etkinliğini de kapsamaktadır (Kerber 2008, 4).

maksimize edilmiş durumdadır (OECD 2012, 12). Diğer statik etkinlik türü olan üretim etkinliği, bir firmanın emek, sermaye, ham madde gibi üretim unsurlarının en uygun bileşimini kullanarak ürünü en az maliyetle üretmesidir (OECD 2012,12).

Dinamik etkinlikler ise temel olarak yeni ürünlerin ve üretim tekniklerin pazara girmesini ifade etmektedir (Foer 2014, 8). Bu bakımdan dinamik etkinlikler; inovasyon, teknolojik ilerleme, Ar-Ge faaliyetleri sonucunda oluşan faydalar üzerinde yoğunlaşmaktadır (Topalömer 2015, 10).

Klasik iktisadi teori fiyat temelli olduğundan tahsis etkinliği, diğer etkinlik türlerinden daha öncelikli hale gelmiş ve otoritelerin temel ilgi alanı olmuştur (Geradin 2004, 5). Nitekim iktisadi teoride tüketici açısından en olumlu sonuç fiyat ve maliyetin yakınsaması olduğundan, bu sonuca ulaşmanın en iyi yolu kaynakların etkin bir şekilde tahsisidir. Dolayısıyla etkinlik kavramı tek başına kullanıldığında bu ifadeden kasıt çoğu zaman tahsis etkinliği, yani düşük fiyatlardır. Bu çalışma kapsamında da etkinlik kavramı genel itibarıyla tahsis etkinliği ve düşük fiyat anlamında kullanılacaktır.⁴

1.2. REKABET HUKUKUNDA TEK HEDEF ANLAYIŞININ ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Bu bölümde ABD ve AB rekabet hukukunda rekabet hukukunun hedeflerine ilişkin yapılan çıkarımlar ve ekonomik etkinliğin temel hedef haline dönüşüm süreci aktarılacaktır.

1.2.1. ABD Uygulaması

ABD rekabet hukukunda tarihsel dönüşümünde etkinlik hedefinin diğer hedeflere kıyasla daha baskın hale geldiği görülmektedir. Etkinlik hedefine verilen önem, Chicago Okulu tezlerinin uygulamada kabul edilerek yaygınlaşması ile paralel bir biçimde artmıştır.

⁴ Etkinlik kavramının rekabet hukukundaki temelini; iktisat politikasının amacının, iktisadi verimliliği artırmak olduğunu savunan refah iktisadı görüşü oluşturmaktadır. Etkinlik hedefinin rekabet hukukundaki yeri de bu bağlamda düşünülmektedir (Ayata 2014, 25).

1.2.1.1. Chicago Okulu Etkisi Öncesi Dönem⁵

ABD’de rekabet hukuku mevzuatının ortaya çıkışındaki temel etkenin yoğunlaşma sorunu olduğu söylenebilecektir. Nitekim Sherman Kanunu’nu⁶ hazırlayan koşullara bakıldığında, ABD ekonomisinde yüksek yoğunlaşma seviyeleri gözlenmekte olup pek çok önemli sektör, büyük ölçekli teşebbüsler ve tröstler tarafından kontrol edilmektedir. Bu ekonomik yapı, pek çok sosyal sorunu beraberinde getirmiştir (Ata 2009, 3). Sherman Kanunu’nun ortaya çıkışı, tröstlerin yarattığı sosyal ve ekonomik sorunlara yönelik çözüm arayışının bir sonucudur.

Sherman Kanunu, bir anayasa metni gibi genel ve soyut bir biçimde düzenlenmiş olup⁷ tröstlerin ortaya çıkardığı ekonomik ve sosyal problemlerin giderilmesinin hangi yolla yapılacağını açıklamamaktadır (Sokol 2020, 126; Heyer 2014, 4). Dolayısıyla pazar gücünü sınırlandırma amacına yönelik yol haritası, mahkemelere ve uygulamacılara bırakılmıştır (Fox 2013, 2157). Sherman Kanunu’nun genel ve belirsiz niteliği, yasa koyucunun nihai amacının saptanması gereğini ortaya çıkarmaktadır. Örneğin; yasa koyucu küçük işletmeleri korumayı mı, etkin bir ekonomik yapıyı mı ya da rekabetçi pazarları mı hedeflemiştir? Amaçlanan hususun ne olduğuna göre, uygulamanın seyri ciddi ölçüde değişebilecektir (Langlois 2018, 6). Bu bağlamda, ABD mahkemelerinin Sherman Kanunu’nu ele alma ve yorumlama biçimleri de tarihsel süreç içerisinde değişikliğe uğramıştır.

ABD mahkemelerinin ilk dönem kararlarında, yoğunlaşmamış bir pazar yapısının ve küçük-orta ölçekli teşebbüslerin korunması hedefi benimsenmiştir. Örneğin *Trans-Missouri*⁸ kararında küçük işletmelerin korunması, açık bir şekilde Sherman Kanunu’nun hedeflerinden biri olarak sayılmaktadır. Benzer bir şekilde *Alcoa*⁹ kararında; ekonomik açıdan daha maliyetli dahi olsa, küçük firmalardan

⁵ ABD rekabet hukuku; uygulama ölçütleri, ekonomik yaklaşım gibi çeşitli açılardan tasnif edilmektedir (bkz. Hovenkamp 2015, Glick 2019). Söz konusu çalışmanın kapsamı açısından sınıflandırma kriteri olarak Chicago Okulu tezlerinin uygulama bulduğu dönem ve öncesine yönelik sınıflandırma yapılmıştır.

⁶ Sherman Act 15 U.S.C. §§1–7, (1890).

⁷ *Appalachian Coals, Inc. v. United States*, 288 U.S. 344 (1933).

⁸ *United States v. Trans-Missouri Freight Ass’n*, 166 U.S. 290 (1897).

⁹ *United States v. Alcoa*, 148 F.2d 416 (2d Cir. 1945).

oluşan pazar yapısının tercih edilmesi gerektiği belirtilmektedir (ICLE 2019, 20). *Procter&Gamble*¹⁰ ve *Philadelphia National Bank*¹¹ kararlarında rekabeti kısıtlayıcı devralmaların etkinlikler doğurabileceği kabul edilmekle birlikte, etkinliklerin varlığının başlı başına rekabet hukuku kapsamında her koşulda sorunsuz kabul edilmemesi gerektiğinden bahisle ekonomik etkinlikten ziyade pazar yapısı odaklı hareket edilmektedir (Hovenkamp 2018c, 598; Hovenkamp 2018a, 85).

Bu bakış açısını yansıtan bir başka örnek ise *Brown Shoe*¹² kararıdır. Bu kararda büyük ölçekli teşebbüslerin ekonomik konularda sahip oldukları avantajların (alım koşulları, ölçek ekonomisi vb.) küçük ölçekli teşebbüsleri rekabette dezavantajlı hale getirdiği tespitinde bulunularak küçük ölçekli teşebbüsleri koruyan bir yaklaşım sergilenmiştir. Kararda geçen “...*Yasa koyucunun isteğinin; yerel ve küçük işletmelerin korunması yoluyla rekabetin korunması olduğu...*” ifadesi bu düşüncüyü desteklemektedir (Wright vd. 2019, 5). *Utah Pie*¹³ kararında ise “*fıyatlarını düşük seviyeye indirmeye zorlanan bir rakip, zamanla daha etkisiz bir rekabetçi güç olacaktır*” ifadesi pazardaki rakip sayısının çokluğunun düşük fiyatlara tercih edildiği şeklinde yorumlanmaktadır (Wright vd. 2019, 7).¹⁴

¹⁰ United States v. Procter & Gamble No. 51(1958).

¹¹ United States v. Philadelphia Nat'l Bank, 374 U.S. 321 (1963).

¹² Brown Shoe Co., Inc. v. United States, 370 U.S. 294 (1962). Kararın konusunu kısaca, ayakkabı üreticisi Brown Shoe'nun ile ayakkabı perakendecisi Kinney'i devralması oluşturmaktadır. Teşebbüslerin pazar payları yüksek düzeyde olmasa da ABD yüksek mahkemesi birleşme sonucunda ortaya çıkabilecek etkinliklerin rakipleri dezavantajlı konuma düşüreceği gerekçesiyle devralmaya izin vermemiştir.

¹³ Utah Pie kararı, Salt Lake City bölgesindeki dondurulmuş turta pazarında yerel düzeyde hakim durumdaki Utah Pie'in, pazara yeni giriş yapan rakibi Continental tarafından yıkıcı fiyatta bulunduğu iddiasını içermektedir. Kararda yerel düzeyde %66,5'lik pazar payı olan Utah Pie, rakibi Continental'in pazardaki maliyet altı fiyatlandırması sonucunda pazar payı kaybetmiş, bununla beraber pazarın %45,3'ünü elinde bulundurmaya devam etmiştir. Utah Pie'in hakim durumda denebilecek yüksek pazar payına rağmen, Yüksek Mahkeme pazara yeni giren Continental'in maliyet altı fiyatlama yapmasını antirekabetçi olarak değerlendirmiştir. Yüksek Mahkeme'nin bu değerlendirmesinde Continental'in Salt Lake City'de diğer bölgelere nazaran daha düşük fiyatla satış yapması, fiyat ayrımcılığı yapması etkili olmuştur (Khan 2017, 725). Karar çeşitli yazarlarca rekabetçi davranışın cezalandırıldığı gerekçesiyle eleştirilmektedir (Hovenkamp 2020, Kovacic ve Shapiro 2000, Wright vd. 2019)

¹⁴ Bu dönemdeki yaklaşım; çeşitli yazarlarca yoğunlaşmaların yaratabileceği etkinliklerden vazgeçme pahasına engellenmesinin tercih edilmesi olarak yorumlanmaktadır (Sokol 2017,

İçtihadın yanı sıra ABD rekabet hukuku mevzuatı da bu yaklaşımı yansıtmaktadır. Örneğin Robinson - Patman Kanunu¹⁵, büyük firmaların ve zincir perakendecilerin, küçük-orta ölçekli işletmelere karşı rekabet koşullarını bozduğundan hareket etmiş ve küçük teşebbüslerin korunmasını rekabet hukukunun hedefi olarak belirtmiştir (Herrera 2017). Bu açıdan bakıldığında görülmektedir ki, Robinson-Patman Kanunu rekabet etmekte zorlanan daha az etkin rakiplerin korunması amacına yöneliktir (Carlton 2007, 156).

Robinson-Patman Kanunu'nun yanı sıra, birleşme ve devralmalara yönelik mevzuat da bu türden endişeleri yansıtmaktadır. Bu tarihlerde yoğunlaşma kontrolüne yönelik ikincil mevzuat değişikliklerinde, yüksek fiyatlar ya da tahsis etkinliği değil yoğunlaşma düzeyinin artışı başlı başına bir tehdit olarak algılanmıştır (Hovenkamp 2018a, 85). Bu yaklaşım kararlarda da çeşitli ifadelerle vuku bulmuştur. Örneğin *Brown Shoe* kararında, yükselen yoğunlaşma düzeylerine salt ekonomik açıdan yaklaşılmaması gerektiği, ayrıca diğer değerlere¹⁶ yönelik endişelerin de dikkate alınması gerektiği ifade edilmiştir (Crane 2018, 4).

Özetle, ABD'de Chicago Okulu etkisi öncesi dönemde, etkinliğin sağlanması hedefi geri planda olup yoğunlaşmaların engellenmesi rekabet hukukunun temel hedefi olarak görülmektedir. Bu dönemdeki yaklaşım, ABD mahkemelerinin tüketicilerin zarar görmesi pahasına da olsa küçük işletmelerin korunması hedefini güttüğü gerekçesiyle eleştirilmektedir.

1.2.1.2. Chicago Okulu Etkisi Altındaki Dönem

Chicago Okulunun öncülüğünde ekonomik odaklı hedeflerin ön plana geçişi ve ABD rekabet hukukundabu anlayışın giderek yerini sağlamlaştırması görülmektedir. Bu dönüşüm kademeli bir şekilde gerçekleşmiş olup dönüşüm süreci ana hatlarıyla şu şekilde özetlenebilecektir: 1950'li yıllarda Chicago Okulu, ekonomik bakış açısının ABD rekabet hukukuna girmesinin temelini oluşturmaktadır (Müller 2020, 9). 1953 yılında ABD rekabet hukukunun reformu

967). Bu doğrultuda birtakım kararlarda etkinliklere pazardaki rekabet koşullarını bozacağı nedeniyle olumsuz yaklaşıldığı görülmektedir. Bu yaklaşımı eleştiren çeşitli yazarlar, ABD mahkemelerinin çeşitli kararlarının etkinliğe ve tüketici yararına eylemlere karşı olumsuz gözle baktığını savunmaktadır (Hovenkamp 2018a, 85)

¹⁵ Robinson-Patman Act- 15 U.S.C. § 13)

¹⁶ Mahkeme “diğer değerler” ifadesine yönelik açıklama getirmemektedir (Crane 2018, 4).

amacıyla projesinin başına getirilen ekonomist Aaron Director antitröst uygulamasını rekabet hukukunda uygulamanın iktisadi yaklaşımla hareket etmesi gerektiğini ilk vurgulayan kişilerdendir (Werden 2018, 2-3). Daha sonraki süreçte de Areeda, Posner, Turner gibi ekonomistler de rekabet hukuku uygulamasında iktisadi düşünce ve kuramların ön planda olması gerektiğini ifade etmiştir (Orbach 2014, 2). Williamson ise yoğunlaşma kontrolü hakkında yaptığı çalışmada yoğunlaşmaların değerlendirilmesine etkinlikler açısından yaklaşarak *Brown Shoe* gibi kararlara eleştirel bir bakış getirmiştir (Hovenkamp 2018a, 90). İktisadi yaklaşımın rekabet hukuku bağlamında önemi açısından en yaygın görüşler ise Robert Bork tarafından formülize edilmiştir. Bu görüşler ABD’de ve küresel düzeyde rekabet hukukunun hedefleri tartışmasında derin etkiler doğurmuştur (Orbach 2014, 882).

Bork’a göre rekabet hukuku uygulaması, hedeflerin net bir şekilde tespit edilememesi halinde kontrolsüz sonuçlara yol açacaktır. Bu doğrultuda Bork tarafından rekabet hukukunun hedeflerinin tek mi yahut birden fazla mı olduğu, bu hedefler arasında uyumsuzluk doğduğunda bu uyumsuzluğun nasıl çözümlenmesi gerektiği sorgulanmıştır. Bork rekabet hukukunun hedefleri konusunda belirsizlik bulunduğu, rekabet hukuku çeşitli sosyal ve toplumsal amaçları gerçekleştirmeye çalıştığı ve diğer bir ifadeyle “birden fazla efendiye hizmet ettiği” değerlendirmesini yapmıştır. Rekabet hukukunun birden çok sosyal, toplumsal nitelikteki hedefleri aynı anda gerçekleştirmeye çalışması kaçınılmaz olarak kararların birbiriyle çelişmesine yol açmaktadır. Yaptığı analizler sonucunda Bork aşağıdaki sonuçlara varmıştır:

- Sherman Kanunu’nun çıkarıldığı dönemde ABD ekonomisinde tröstlerin gücünden duyulan rahatsızlık etkili olmuştur. Öte yandan, eğer bir teşebbüs etkin çalışıyor ve başarılı ticari politikalar yürütüyorsa, tekel konuma gelmesinde de sakınca bulunmamaktadır (Ilıcak 2003, 51).
- Dolayısıyla, büyük ve güçlü konumdaki teşebbüslerin varlığı *per se* sorun teşkil etmez. Bu teşebbüslerin varlığının olumsuz tarafı, yüksek pazar gücü ve rekabetçi baskıdan muaf olmanın avantajıyla yüksek fiyatlar uygulayabilmeleridir (Lande 2013, 2351). Yüksek fiyat düzeyi tahsis etkinliğinin bozulduğuna işaret etmektedir (Crane 2014, 841). Özetle

problem tekelleşme değil; tekelleşme nedeniyle, tahsis etkinliğinin bozulması ve tüketicinin yüksek fiyatlara maruz kalmasıdır.

Bu açıdan Bork’a göre rekabet hukukunun hedefi kaynakların ülke ekonomisi düzeyinde en etkin şekilde dağıtılarak toplum ve tüketici açısından optimum sonucun doğmasıdır.¹⁷ Bork, rekabet hukukunun genel olarak amacına uygun olabilecek tek hedefinin de tahsis etkinliğinin sağlanması olduğunu iddia etmektedir. Bu standardın uygulamaya ekonomik olarak ölçülebilir, nesnel ve kesin bir ölçüt getirdiğini savunmaktadır (Ayata 2014, 58). Dolayısıyla Bork rekabet hukukunun birden fazla değil, yalnızca tek bir hedefinin olduğunu ve bu hedefin de tahsis etkinliğinin sağlanması olduğunu öne sürmektedir. Özetle Bork, “*tahsis etkinliği=tüketici refahı=antitröst*” denklemini kurmaktadır (Orbach 2014, 12).

Bu görüşler zaman içerisinde ABD uygulamasına yansımıştır. Örneğin *Sylvania*¹⁸ kararı, ekonomik bakış açısının yansıtılması noktasında önemli kararlardan biri olmuştur. Kararda kısaca elektrik ekipmanı üreticisi Sylvania’nın, bayi sayısını azalttığı ve bayilerin Sylvania’nın belirlediği bölgelerde satış yapmasına izin vermediği iddiaları değerlendirme konusu olmuştur. Dikey kısıtlamalar özelinde değerlendirme içeren kararda, mahkeme *rule of reason* yaklaşımıyla teşebbüsün davranışların pazarda herhangi bir etkinsizlik yaratıp yaratmadığının değerlendirilmesi gerektiğine yönelik ifadelere yer verilmiştir.¹⁹ Bir görüşe göre *Sylvania* kararı, etkinlik temelli bakış açısına verilen önem ve geçmiş paradigmadan farklılaşması açısından devrim niteliğinde bir karardır (Wright 2015, 23).

Chicago Okulu etkisini gösteren bir başka karar ise, *Reiter Sonotone Corp.*²⁰ kararıdır. Bu kararda Yüksek Mahkeme doğrudan Bork’a atıf yaparak Sherman Kanunu’nun ana hedefi konusunda Bork’un tespitleri doğrultusunda hareket etmiştir (Khan 2017, 720). Kararda, bir eylemin Sherman Kanunu’nun ihlali

¹⁷ Ekonomide kaynakların etkin dağılmasını tüketici açısından en olumlu sonuç olarak gördüğünden bu kavramı “tüketici refahı standardı” olarak ifade etmiştir.

¹⁸ *Continental Television v. GTE Sylvania*, 433 U.S. 36 (1977).

¹⁹ Dikey kısıtlamalar bu döneme kadar *per se* zararlı kabul edilirken devam eden süreçte yarattığı etkinliklerin de dikkate alınması gerektiği bağlamında değerlendirilmeye başlamıştır (Ghosal 2011, 2).

²⁰ *Reiter v. Sonotone Corp.*, 442 U.S. 330 (1979).

niteliğinde olduğunun söylenebilmesi için fiyat artışı ortaya çıkardığının gösterilmesi gerektiği yönünde ifadeler, yaklaşım farkını göstermek bakımından önem arz etmektedir. Devam eden süreçte Chicago Okulu öncülüğünde gelişen yeni ekonomik anlayış rekabet hukuku uygulamasını şekillendirmiştir.

ABD uygulamasının genel bir değerlendirmesi yapıldığında; Chicago Okulu yaklaşımı etkisinden önce çeşitli sosyal, toplumsal nitelikte hedeflere de yer veren rekabet hukuku uygulaması, Chicago Okulu etkisiyle birlikte etkinliğin ana rolde bulunduğu bir yaklaşıma doğru evrilmiştir. Bu yaklaşımlara yönelik olumlu ve olumsuz eleştirilere çalışmanın ilerleyen bölümlerinde değinilecektir.

1.2.2. AB Uygulaması

AB rekabet hukukunda etkinlik temelli yaklaşımın izlediği seyrin incelenebilmesi için AB'nin yapısal özellikleri ile AB rekabet hukukunun alt yapısını oluşturan düşünsel ekonomik temel incelenmelidir. Bu bakımdan, AB rekabet hukukunun dayanağını Birliğin kuruluşu ve işleyişine ilişkin uluslararası anlaşmalardan alması önem kazanmaktadır. Nitekim bu anlaşmalar; tüketicinin korunması, çevre, sağlık, bölgesel gelişme, yatırımların artırılması vb. çoğul ve kapsamlı hedefler öngörmekte, rekabetin korunması bu hedeflerden biri olarak düzenlenmektedir (Ezrachi 2018, 3-4). İlaveten, Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Anlaşma'nın (ABİDA) 7.maddesi, Birliğin tüm amaçlarını dikkate alarak politikaların ve eylemlerin bütüncül ve tutarlı bir biçimde uygulanması gereğini düzenlemektedir (Odudu 2010, 604). Dolayısıyla rekabetin korunması hedefi, diğer tüm bu hedeflerden bağımsız bir nitelik arz etmemektedir (Ezrachi 2017, 53). Bir örnek ile açıklamak gerekirse, çeşitli kararlarda ortak pazarın sağlanması hedefi ile rekabetçi sürecin korunması hedefinin birlikte uygulanmaya çalışıldığı görülmektedir (Weitbrecht 2008, 83)²¹. Dolayısıyla AB rekabet hukukundaki bu yapısal durumun getirdiği bütüncül yaklaşım nedeniyle, ABD'deki anlamıyla tek bir hedefin ortaya çıkması mümkün olmamıştır.

Yapısal özelliklere ek olarak, Ordoliberal ekolün, yüksek pazar payına sahip büyük firmalara yönelik ihtiyatlı yaklaşımı da AB rekabet hukuku içindeki etkinlik hedefini şekillendirmiştir. Nitekim Ordoliberal görüşe göre; ölçek ekonomisi ve maliyet etkinliği gibi olumlu iktisadi etkileri dahi olsa, küçük

²¹ Joined Cases 56/64 and 58/64 E' tablissements Consten S.a` .R.L. and Grundig-Verkaufs-GmbH v Commission EU:C:1966:41.

işletmelerden oluşan yoğunlaşmamış pazarlar, büyük teşebbüslerin bulunduğu piyasalara tercih edilmektedir.

1.2.2.1. Ordoliberal Etki

1930’lu yıllarda Almanya’da ortaya çıkan Ordoliberalizm, merkezi kumanda ekonomisi ile “*laissez faire*” (*bırakınız yapsınlar*) liberal piyasa görüşü arasında üçüncü bir yol olarak tanımlanmaktadır (Ahlborn ve Grave 2006, 198). Bu görüş, temel olarak klasik ekonomik özgürlük ile sosyal adalet fikirlerinin birleştirilmesine dayanmaktadır (Bonefeld 2012, 2). Bunun sonucunda Ordoliberalizm, serbest piyasa ekonomisine dayalı rekabetçi piyasalara önem atfetmekte, serbest piyasa ekonomisinin devlet tarafından düzenlenmesini öngörmektedir. Bu düzenleme faaliyetinin bir parçası olarak devlet, rekabet etme özgürlüğünün korunmasını sağlamakla mükelleftir (Anchustegui 2015, 142).

Ordoliberal görüşe göre, ekonomik sistem toplumsal yapının ayrılmaz bir parçasıdır. Bu nedenle bilhassa ekonomik gücün yoğunlaşması kavramına özel önem atfedilmektedir. Nitekim yoğunlaşmış piyasaların serbest piyasa ekonomisinden doğacak refaha hem ekonomik hem de sosyal yönden engel olacağı kabul edilmektedir (Larouche ve Schinkel 2013, 8). Rekabetçi olmayan ve yoğunlaşmış piyasalar, yalnızca ekonomik alanda değil, toplumsal alanda da birçok soruna yol açabilecektir (Crane 2018, 9; Anchustegui 2015, 142). Başka bir deyişle piyasadaki tekelleşme ve kartelleşme, ekonomik açıdan olumsuz etkilerinin yanı sıra, rekabet etme özgürlüğü gibi çeşitli bireysel özgürlükleri de sınırlayabilmektedir (Jedličková 2018, 44).

Bu türden sosyal ve toplumsal kaygılarla, -ekonomik etkinliğinden bağımsız olarak- küçük ölçekli teşebbüslerin pazardaki varlığı, rekabet edebilme hakkı ve ekonomik özgürlük kapsamında nitelendirilmektedir. Rekabet yalnızca ekonomik etkinliği değil, pazara katılımında eşit koşulları ve hakkaniyeti sağlar (Jedličková 2018, 44).

Ordoliberal ekol, AB rekabet hukukunun gelişiminde önemli rol oynamıştır (Felice ve Vatterio 2013, 3). Ordoliberalizm etkisiyle AB rekabet hukukunda Chicago Okulundan ve ekonomik etkinlik temelli paradigmadan farklılaşan, büyük ölçekli teşebbüslere karşı daha temkinli bir yaklaşım ortaya çıkmıştır.

AB rekabet hukukunu özüne ilişkin pek çok kavramın kökeninde Ordoliberalizmin mirasını bulmak mümkündür. AB’de hâkim duruma işaret eden pazar payı hâkim durumdaki teşebbüsün özel sorumluluğu, eşikleri gibi yaklaşımlar buna örnek olarak verilebilecektir (Ahlborn ve Grave 2006, 197). Dolayısıyla AB rekabet hukukunda küçük ve orta büyüklükteki teşebbüslerin, ne kadar etkin olduklarından bağımsız olarak pazar gücüne sahip teşebbüsler karşısında korunması gerektiği görüşü hakim olmuş ve AB rekabet hukuku yapısalcı bir yaklaşıma yönelmiştir (Sümer Özdemir 2015, 7).²²

1.2.2.2. Daha Ekonomik Yaklaşım ve Reform

AB rekabet hukuku 1990’lı yıllarda, özellikle mahkemelerin başı çekmesiyle bir değişim içine girmiş ve daha ekonomik bir yaklaşım benimsenmiştir (Gerbrandy 2019, 127). AB rekabet hukukunda ekonomik yaklaşımın aşamalı olarak benimsenmesi 1990’lı yılların ortasında başlamıştır (Colomo 2020, 473). Bu manada Ordoliberalizmin etkisinin azaltılıp etkinliğe odaklanan yaklaşım, AB rekabet hukukunun gelişimi için gerekli bir adım olarak algılanmıştır (Deutscher ve Makris 2016, 182). ABD kaynaklı Chicago Okulu etkisiyle AB rekabet hukuku uygulamasında şekli yaklaşımdan uzaklaşarak ekonomik yaklaşımın benimsenmesi, AB rekabet hukuku açısından yeni bir dönem teşkil etmiştir (Bradford vd. 2019, 17; Colomo ve Kalintiri 2020, 19).

Bu dönemde AB rekabet hukuku politikalarına belirlilik katmak ve modernleştirmek amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmış, uygulamada etkinliğe ve ekonomik analize daha fazla yer verilmesi gerektiğine ilişkin kılavuzlar çıkarılmıştır. Bu kapsamda, 1999’da “*ABİDA’nın 101 ve 102. Maddelerinin Uygulanmasına İlişkin Kuralların Modernizasyonuna İlişkin Beyaz Kitap*”²³, 2004’te “*ABİDA’nın 101. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz*”²⁴ ve 2009’da

²² Nitekim çeşitli uygulama ve kavramların küçük ve orta ölçekli teşebbüslere karşı daha toleranslı bir yaklaşımın ürünü olduğu iddia edilebilecektir. Örnek olarak, Alman Rekabet Kanunu’nun (Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen-GWB) 3.maddesi’nde “küçük ve orta ölçekli işletmelerin rekabetçiliğini artırmaya yönelik anlaşmaların yasa kapsamında sayılmaması” ifadesiyle küçük ve orta ölçekli işletmelerin rekabet koşullarının gözetilmesine yönelik düzenleme, Ordoliberal görüşün etkileri arasında sayılabilecektir.

²³ White Paper on the Modernisation of the Rules Implementing Articles 101 and 82 of the EC Treaty OJ C132/1, 12.05.1999.

²⁴ ‘Modernisation of the EC Antitrust Enforcement Rules’

“ABİDA’nın 102.Maddesi’nin Uygulama Önceliklerine İlişkin Rehber”²⁵ kabul edilmiştir (Odudu 2010, 601).

Bu tarihlerden itibaren Komisyon’un rekabet hukuku uygulamasına ilişkin modernleşen yaklaşımının daha ekonomik yaklaşım (“*more economic approach*”) olarak adlandırıldığı görülmektedir. Bu dönemde Chicago Okulu ile birebir aynı anlayış olmasa da benzer bir perspektifle hareket edildiği ve ekonomik temelli yaklaşımın benimsediği görülmektedir (Carli ve Pardolesi 2017, 10). Daha ekonomik yaklaşımın uygulamada yaratacağı farklılık ise birkaç başlık altında açıklanabilecektir. Şöyle ki; daha ekonomik yaklaşımla beraber antirekabetçi davranışın değerlendirilmesinde etki analizi, teşebbüs davranışlarını karine olarak yasal ya da yasadışı sayma yaklaşımından uzaklaşılması öngörülmüş, teşebbüs davranışlarının yasal ya da yasadışı olup olmadığının tespiti için detaylı ekonomik analiz yapılması gerekliliğine önem atfedilmiştir (Witt 2018, 2).

AB rekabet politikasında “daha ekonomik yaklaşım”a geçilmesinden sonra rekabet hukukunun amacı olarak ekonomik etkinliğin önemi daha fazla gündeme gelmeye başlamıştır (Kerber 2008, 1). Komisyonun eski başkanlarından Neelie Kroes tarafından bu yaklaşım farklılığı, “*hâkim durum, kartel, yoğunlaşma kontrolü ayırt etmeksizin rekabet hukuku uygulamasının odak noktasını, tüketicilere potansiyel etkisi oluşturmaktadır. Tüketici refahı, standardını ekonomik analize daha fazla yer vererek uygulamaktayız.*”²⁶ şeklinde ifade edilmektedir (Kokkoris 2019, 21). Yapılan açıklamalar, Chicago Okulu görüşlerine benzer şekilde ekonomik etkinliğin temel hedef olduğu anlayışını yansıtmaktadır (Wright ve Portuese 2020).

Bu dönem, ekonomik bakış açısının önem kazandığı bir dönem olsa da AB’nin kendine has nitelikleri gereği bütünüyle ekonomik sahaya taşınan bir uygulamadan söz edilememektedir. Bunun temel nedeni, AB’nin geniş ve kapsamlı politika hedefleri ile uyumlu bir rekabet hukuku uygulama amacıdır. Bu nedenle çeşitli yazarlar AB rekabet hukukunda daha ekonomik yaklaşım görüşüne

http://ec.europa.eu/competition/publications/publications/modernisation_en.pdf Erişim Tarihi: 10.04.2022

²⁵ <http://ec.europa.eu/competition/antitrust/art82/index.html> Erişim Tarihi: 10.04.2022

²⁶ <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/06/691>, Erişim Tarihi: 10.04.2022.

rağmen ekonomik analizin detaylı yapılmadığı ve formalist görüşün varlığını sürdürdüğü eleştirisini yapmaktadır (Bradford vd. 2019, 13).

Özetle; geçmişe kıyasla iktisadi analizlerin arttığı görülse de ABD’den farklı olarak, tüketicilere yönelik fiyat etkisine odaklanmak yerine, daha geniş kriterler gözetilerek yapılan değerlendirmeler²⁷ içermektedir. Dolayısıyla daha ekonomik yaklaşım dönemi sonrasında da iktisadi etkinlik, rekabet hukukunun tek ve birincil hedefi olarak değerlendirilememektedir.

1.3. ABD VE AB UYGULAMASI ÖZELİNDE ETKİNLİK TEMELLİ YAKLAŞIM ÜZERİNE GÖRÜŞLER

Bu başlık altında, yukarıda yer verilen açıklamalar ışığında, etkinliğin sağlanmasını nihai ve tek hedef olarak uygulanması konusu, karar örnekleri ile birlikte incelenecektir. Bu bakımdan, önceki bölümlerdeki hususların somutlaştırılmasına ve etkinlik odaklı yaklaşım ile zıtlık teşkil edebilen karar örneklerine ilişkin görüşler açıklanmaya çalışılacaktır.

1.3.1. ABD Uygulaması

ABD rekabet hukukunda, bir davranışın ihlal sayılabilmesi için genellikle bu davranışın fiyatların artmasına ya da arzın azalmasına yol açması gerektiği kabul edilir (Rooney, 2001). Ancak uygulamada, tüketiciye doğrudan bir maddi zarar gösterilmeden de rekabet ihlali tespitine gidilen kararlar mevcuttur. Bu tür kararlara örnek olarak Indiana Federation of Dentists²⁸ davası verilebilir. Bu davada, Indiana’daki diş hekimlerinden oluşan bir meslek birliği ile sigorta şirketleri arasında yaşanan bir uyuşmazlık söz konusudur. Sigorta şirketleri, sağlık sigortası kapsamındaki diş tedavilerine ilişkin ödemeleri değerlendirebilmek amacıyla hastalara ait röntgen görüntülerini talep etmiştir. Ancak diş hekimleri birliği, mesleki gerekçelerle bu görüntülerin paylaşılmasına yönelik üyeleri bağlayıcı bir karar almıştır. Sigorta şirketleri ise bu kararın, diş hekimlerinin aralarında rekabeti kısıtlayacak şekilde ortak hareket etmeleri anlamına geldiğini ve bunun rekabet hukukuna aykırı olduğunu ileri sürmüştür. ABD Federal Ticaret Komisyonu (FTC), bu davranışın Sherman Yasası’nın 1. maddesini ihlal ettiğini belirterek dava açmış ve mahkeme FTC lehine karar vermiştir. Kararın dikkat

²⁷ Literatürdeki bazı yazarlar tarafından, AB’nin kendine özgü bu yaklaşımı “Avrupa Tüketici Refahı Standardı olarak adlandırılmaktadır (Reyna 2019, 1).

²⁸ FTC v. Indiana Fed’n of Dentists, 476 U.S. 447 (1986).

çekici yönü, alınan kararın tüketiciler açısından fiyat artışına ya da arz daralmasına yol açtığına dair herhangi bir bulgu içermemesidir (Fox, 1987, 920). Bu durum, mahkemelerin yalnızca parasal zarar oluşmasına değil, rekabetin yapısal olarak zarar görüp görmediğine de önem verdiğini göstermektedir. Benzer şekilde, Amex kararı da ABD rekabet hukukunun ekonomi temelli yaklaşımı ve özellikle Chicago Okulu'nun etkileri açısından tartışmalı örneklerden biridir. Bu dava, American Express'in (Amex) üye iş yerlerine getirdiği bir kısıtlamayla ilgilidir. Amex, üye iş yerlerinin müşterileri daha düşük komisyon alan başka bir ödeme hizmetine yönlendirmesini yasaklamıştır. Bu durum, iş yerleri için maliyetleri artırırken, nihai tüketici açısından somut bir maddi zarar oluştuğu söylenememektedir. Burada, çift taraflı bir pazar yapısı söz konusu olup, Amex'in uygulaması bir taraf (iş yerleri) için olumsuz sonuç doğururken diğer taraf (tüketiciler) için nötr hatta olumlu etkiler yaratabilir (Petit, 2021, 1433). Yüksek Mahkeme kararında, özellikle Hâkim Gorsuch'un ifadeleri dikkat çekicidir. Gorsuch, rekabet hukukunun amacının “dara kaybını” önlemek olduğunu vurgulayarak, Amex'in uygulamasının tüketiciler açısından fiyat veya arz üzerinde olumsuz bir etkisinin olup olmadığını sorgulamıştır (First, 2019, 320). Mahkeme nihai değerlendirmesinde, çift taraflı pazarlarda rekabet ihlali tespiti için her iki taraf (üye iş yerleri ve tüketiciler) açısından da zararın ortaya konması gerektiğine hükmetmiştir. Sadece bir tarafın zarar görmesinin yeterli olmadığı, net bir toplam zararın bulunması gerektiği belirtilmiştir. Somut olayda böyle bir net zarar olmadığı için Amex'in davranışı ihlal olarak kabul edilmemiştir (Ritter, 2019, 5). Bu yaklaşım, Wright ve Yun (2019) tarafından eleştirilmiştir. Yazarlara göre, pazarın herhangi bir tarafında — ister tüketici ister iş yeri — zarar ortaya çıkması, ihlal tespiti için yeterli olmalıdır. Öte yandan, ABD mahkemelerinin yalnızca fiyat ve arz gibi klasik parametrelere odaklandığı ve diğer rekabetçi unsurları göz ardı ettiği yönündeki eleştiriler de mevcuttur. Dorsey'in (2020) yaptığı bir çalışmada, 2019 ve 2020 yıllarındaki birleşme ve devralma davalarında sadece fiyat temelli zarar teorilerinin değil, daha geniş bir tüketici zararı anlayışının da dikkate alındığı ortaya konmuştur. Bu da mahkemelerin zamanla daha kapsamlı bir değerlendirme yaklaşımına yöneldiğini göstermektedir.

Tablo 1: ABD'de 2019-2020 Arası Çeşitli Birleşme-Devralma Kararlarında İncelenen Rekabetçi Parametreler

Dosya Adı	Fiyat	Kalite	İnovasyon	Hizmet	Tercih
US v. Anheuser-Busch InBev SA/NV ²⁹	X		X		
US v. Odyssey Investment Partners Fund v. LP ³⁰	X	X	X		
US v. Dairy Farmers of America and Dean Foods Co ³¹ .	X	X		X	
US v. ZF Friedrichshafen AG and WABCO Holdings, Inc. ³²	X	X	X	X	
US v. Symrise AG ³³	X	X	X		
US v. Novelis, Inc. and Aleris Corporation ³⁴	X		X	X	
US v. Sabre Corp. ³⁵	X	X	X	X	X
Kaynak: Dorsey (2020, 135)					

²⁹ Case: 4:20-Cv-01282-Src US v. Anheuser- Busch Inbev Sa/Nv (2021).

³⁰ Case 1:20-Cv-01416-Tfh US v. Odyssey Investment Partners Fund V, Lp, United States District Court For The District Of Columbia (2020).

³¹ Case: 1:20-Cv-02658 US v. Dairy Farmers Of America And Dean Foods United States District Court For The Northern District Of Illinois Eastern Division (2020).

³² Case 1:20-Cv-00182-Kbj Us v. Zf Friedrichshafen Ag And Wabco Holdings, Inc., United States District Court For The District Of Columbia (2020)

³³ United States v. Symrise Ag; Idf Holdco, Inc.; And Adf Holdco, Inc. (2019).

³⁴ Case.: 1:19-Cv-02033-Cab Us v. Novelis, Inc. And Aleris Corporation United States District Court For The Northern District Of Ohio (2020).

³⁵ United States v. Sabre Corporation; Sabre Glbl Inc.; Farelogix, Inc., And Sandler Capital Partners v. L.P. (2020).

Özetle, ABD rekabet hukukuna aykırılığın tespitinin ön koşulu çoğunlukla “fiyat ve arz miktarına” dayanmaktaysa da çeşitli kararlar bu anlayıştan uzaklaştığı da görülebilmektedir (Petit 2021, Fox 2008, 80),. Dolayısıyla, ABD rekabet hukuku uygulamasının fazlasıyla fiyat odaklı kalıp diğer zarar teorilerine karşı “*miyop*” olduğuna yönelik eleştirilerde bulunan yazarlar olduğu gibi (Lambert 2021, 16) etkinlik temelli yaklaşımın esnek yapısını bulunduğu ve daha geniş bir zarar teorisi perspektifi ile uyumlu olduğunu savunan yazarlar da bulunmaktadır.

1.3.2. AB Uygulaması

Daha önce açıklandığı üzere, tarihsel kökeni ve gelişimi itibarıyla etkinliğin sağlanması ve dar tüketici refahı AB rekabet hukukunda tekil hedef teşkil etmemiştir. Buna karşılık, AB rekabet hukukunun hedeflerinin karar metinleri içerisinde, özellikle son dönemlerde artan sıklıkla tartışıldığı görülmektedir.

Stylinou ve Iacovides (2020) tarafından yapılan bir çalışmada, 1962-2020 yılları arasında Komisyon ve yargı makamlarının rekabet hukuku dosyalarında hangi kavramlara vurgu yaptıkları incelenerek sayısal bir analiz ortaya çıkarılmıştır. Aşağıdaki tabloda bu çalışmanın sonuçları tablolastırılmaktadır.

Tablo 2: 1962-2020 Yılları Arasında Kararlarda Geçen İfadelerin Sıklıklarına Göre AB Rekabet Hukuku Hedeflerine Yapılan Atıfların

Yüzdesel Dağılımı

Yetkili Merci	Etkinlik	Refah	Özgürlük/Rakipler	Pazar Yapısı	Adil Rekabet	Ortak Pazar	Rekabet Süreci
Mahkeme	%11	%10	%14	%26	%4	%10	%25
AG	%15	%8	%9	%22	%2	%9	%36
Komisyon	%7	%19	%21	%32	%1	%5	%15
Kaynak: Stylinou ve Iacovides (2020, 22).							

Bu tablodan anlaşıldığı üzere, AB rekabet hukukunda salt etkinlik hedefine odaklanılmamakta ve aksine çoğul bir hedefler sistemi yer almaktadır. Her ne kadar Komisyon Rekabet Genel Müdürlüğü (DG Comp.) tarafından rekabet hukukunun tek hedefinin tüketici refahının sağlanması olduğu ifade edilmekteyse de (Sokol 2017, 958), bu hedefin yanında rekabetçi sürecin korunması ve pazar yapısının korunması baskın bir şekilde yer almaktadır. Dolayısıyla AB rekabet

hukukunun etkinlik odaklı değil, rekabetçi süreç odaklı bir sistem olduğu sonucuna varılmaktadır (Stylinou ve Iacovides 2020). AB uygulamasında, etkinliğe ilişkin sıkı değerlendirmeler yapılmaması Ordoliberal ekole bağlanabilecektir. Pek çok benzer kararın yanı sıra, Komisyon'un *GlaxoSmithKline*³⁶ kararında bu yaklaşımın ifadesi görülebilecektir. Buna göre bir anlaşmanın antirekabetçi olması için tüketici üzerinde olumsuz etki oluşturması olmazsa olmaz koşul olarak belirtilmemiştir (Kalbfleisch 2011). *Honeywell*³⁷ kararından hareketle de belli bir dönem AB rekabet politikasının amacının, mümkün olduğu kadar çok oyuncunun olduğu ve baskın bir rakibin olmadığı bir pazar olduğu ileri sürülenilecektir (Csereş 2007).

Çalışmada yapılan bir diğer tespit ise pazar yapısı, rekabet etme özgürlüğü vb. gibi Ordoliberal anlayışı çağrıştıran ifadelerin son yıllarda arttığıdır. İlerleyen kısımlarda ifade edileceği üzere, özellikle dijital pazarlardaki rekabet hukuku uygulamasında rekabetçi süreç odaklı yaklaşım ağırlık kazanmaktadır (Stylinou ve Iacovides 2020).

³⁶ Cases C-501/06 P etc *GlaxoSmithKline Services Unlimited v Commission and Others* (2009).

³⁷ Case No. COMP/M.2220, *Honeywell* (2001).

BÖLÜM 2

REKABET HUKUKUNDA TEMEL HEDEF YAKLAŞIMI ALTINDA EKONOMİK ETKİNLİĞE İLİŞKİN TARTIŞMALAR

Ekonomik etkinlik temelli yaklaşıma dair tartışmaların kökeni, rekabet hukuku uygulamasının başlangıcına kadar uzanmaktadır. Kimi yazarlar etkinliğin tek hedef olarak kabul edilmesi diğer her türlü hedefin uygulamadan dışlanması gerektiğini savunurken; kimi yazarlar ise rekabet hukukunda ekonomik yaklaşımdan daha geniş bir perspektifin hâkim olması gerektiği kanısındadır.

2.1. EKONOMİK ETKİNLİK TEMELLİ STANDART ÜZERİNE GÖRÜŞLER

Etkinlik temelli yaklaşım, rekabet hukukunda şekli kriterlerin geri planda bırakılıp, teşebbüs davranışlarının ekonomik sonuçlarına odaklanılmasını sağlar. Bu yaklaşım sayesinde, rekabeti sınırlayıcı bir eylemin aynı zamanda verimlilik ya da inovasyon gibi olumlu etkileri varsa, bunlar da değerlendirme sürecine dâhil edilebilmektedir (Colomo ve Kalintiri 2020, 14). ABD ve AB hukukunda rekabet politikalarının artık daha belirgin ekonomik hedeflere yöneldiği, belirsiz ve çok boyutlu amaçlardan uzaklaşıldığı genel olarak kabul görmektedir (Lianos 2018a, 21). Hovenkamp (2008) da günümüzde rekabet hukukunun amacının ne olduğuna dair daha fazla uzlaşa bulunduğunu vurgulamaktadır. Ancak bu ortak anlayış, müdahale kapsamı konusunda farklı görüşlerin ortaya çıkmasıyla zayıflamıştır. Özellikle Chicago Okulu’nun savunduğu, fiyat artışı ya da arz azalması gibi somut sonuçlar yoksa rekabet ihlalinin oluşmadığına dair yaklaşım, giderek daha fazla eleştirilmektedir. Ayrıca, Chicago Okulu’nun “hatalı müdahaleden kaçınma” ilkesi, rekabet hukukunu fazlasıyla daraltan ve müdahale eşliğini yükselten bir etki yaratmıştır (Dunne 2020, 9). Bu tartışmaların temelinde günümüz pazar yapılarındaki değişim yatmaktadır. Dijital pazarlarda faaliyet gösteren büyük teknoloji şirketlerinin sahip olduğu pazar gücü, yoğunlaşan piyasa yapıları ve artan kârlılık oranları, bazı yazarlarca doğrudan bir rekabet sorunu olarak

görülmektedir (Casti vd. 2021, 6). Örneğin ABD’de et, tahıl ve tohum sektörlerinin %85’i yalnızca dört şirketin kontrolündedir (Bogus 2015, 101). Google ve Facebook’un çevrimiçi reklam pazarındaki payı 2017 itibarıyla %63’e ulaşırken, Apple ve Microsoft işletim sistemi pazarının %95’ini elinde tutmaktadır. Arama hizmetlerinde Google’ın payı %90’ların üzerindedir (Hovenkamp 2018b; Laybourn-Langton 2018). Bu yüksek yoğunlaşma oranları ile kâr marjlarındaki artış, çoğu zaman yetersiz antitröst uygulamalarına bağlanmaktadır (Wilson 2019; Gutierrez vd. 2019). Bu şirketler, bazı yazarlara göre 20. yüzyılın demiryolu tröstlerinin dijital çağdaki karşılıklarıdır (Khan 2017). Bu değişimler, rekabet hukukunun geleneksel hedef ve araçlarının yeniden sorgulanmasına neden olmuştur. Neo-Brandesian yaklaşıma göre, yalnızca ekonomik etkinliği önceleyen mevcut uygulama biçimi, pazar gücünün artmasına ve bununla birlikte gelir eşitsizliği gibi sosyal sorunların büyümesine zemin hazırlamaktadır (Lambert 2020, 18). Mevcut gelişmeler üzerine yalnızca iktisadi etkinliğe odaklanan rekabet hukuku görüşünün “*konfor alanından*” çıkması gerektiği görüşü sıklıkla dile getirilmektedir (Lianos 2018b, 4). Rekabet hukukunun hedefleri tartışmasının kendini yeniden göstermesi sonucunda, rekabet hukuku uygulamasında çevresel hususlar; adil rekabet, inovasyon ve ekonomik yoğunlaşmanın rolü ve bunların rekabetle ilişkisi ve bunun gibi sorunların rekabet hukuku yoluyla ele alınıp alınamayacağının incelenmesi üzerinedir.

2.1.1. Ekonomik Etkinlik Temelli Standart Lehine Görüşler

Rekabet hukukunda tek hedefin ekonomik etkinliğin sağlanması olduğunu savunan görüşe göre, bu yaklaşım hukukta belirlilik ve standardizasyon sağlar. Chicago Okulu etkisinden önce ABD’de verilen kararlarda tutarlı ilkeler bulunmadığı ve hatta bazı kararların düşük fiyatlar ve etkinliği olumsuz değerlendirdiği belirtilmektedir (Wright vd. 2019). Örneğin Utah Pie ve Brown Shoe kararlarında tüketici refahı aleyhine sonuçlar doğuran yaklaşımlar benimsenmiştir.

Bu yazarlara göre, rekabet hukukunun çok sayıda ve zaman zaman birbiriyle çelişen hedefe hizmet etmesi, uygulamada bir standart oluşmasını engellemiştir. Ekonomik etkinliğe odaklanmak, sosyal ya da politik nitelikli hedeflerden uzaklaşmayı sağlayarak müdahale ölçütünü daha nesnel hâle getirmekte ve şekilci

yaklaşımların yerine etki temelli değerlendirmelerin yapılmasına olanak tanımaktadır (Dorsey 2020, 125). Böylece, ekonomik olmayan hedeflerin yarattığı belirsizlik ortadan kalkmakta ve daha tutarlı bir uygulama zemini oluşmaktadır (Wright ve Ginsburg 2013, 187).

Etkinlik temelli yaklaşımın bir diğer avantajı da, rekabet hukuku uygulayıcıları ile teşebbüsler arasında ortak bir değerlendirme çerçevesi sunmasıdır. Bu sayede teşebbüsler, kendi davranışlarının hukuka uygun olup olmadığını daha kolay öngörebilmekte ve uygulamada öngörülebilirlik sağlanmaktadır (Dorsey 2020, 109). Ginsburg’a (2010) göre, etkinlik temelli standart esas alındığında rekabet hukuku, rakipleri koruma amacından uzaklaşır ve asıl hedef olan kaynakların etkin tahsisine hizmet eden daha uygun bir yasal araç hâline gelir.

Sonuç olarak, Chicago Okulu etkisindeki yazarlar, rekabet hukukunun temel amacının yalnızca ekonomik etkinlik olduğunu savunmakta; bu nedenle ekonomik analizlerin hukukun merkezinde yer alması ve başka sosyal veya politik hedeflere yer verilmemesi gerektiğini ileri sürmektedir.

2.1.2. Ekonomik Etkinlik Temelli Standart Aleyhine Görüşler

Literatürde salt etkinlik hedefi bağlamında öne sürülen ve iktisadi kavramların kullanımının getirdiği belirliliğe ve öngörülebilirliğe dayanan görüşler, aşağıda detaylı bir biçimde açıklanacağı üzere çeşitli eleştirilere tabi tutulmaktadır.

Chicago Okulu yaklaşımına göre, klasik iktisadın temel kabulleri fiyat teorisi, pazarların müdahalesiz ortamda daha etkin sonuçlar ürettiğidir (Stiglitz 2017, 4). Klasik iktisadi denge kuramı etkisinde gelişen görüşlerin neticesi olarak etkinlik, rekabet hukukunun tekil ve birincil hedefi haline gelmiştir (Spulber 2022, 9). Örneğin; Carlton, Perloff ve Baxter gibi yazarlar etkinlik haricindeki hedeflerin ölçümünün mümkün olmadığı bu nedenle rekabet hukukunda kullanılamayacağını ifade etmektedir (Foer 2014, 3-7).

Bununla birlikte söz konusu tekil ekonomi etkinlik kavramı hedefi görüşü belli yönlerden eleştirilmektedir. Örneğin Khan, eleştirisine dayanak olarak Yüksek Mahkeme’nin Northern Pacific Railway³⁸ kararındaki ifadeleri örnek

³⁸ Northern Pacific R. Co. v. United States, 356 U.S. 1 (1958)

vermektedir. Buna göre kararda geçen “Sherman Kanunu; demokratik, sosyal kurumların korunması amacına yönelik, geniş kapsamlı ekonomik özgürlük yasasıdır.” ifadesiyle, rekabet hukukunun ekonomik etkinliği aşan, sosyal vb. nitelikte amaçları olduğunu vurgulamaktadır (Robertson 2022, 4). Benzer türde ifadeler, Topco³⁹ kararında yer bulmakta, bu kararda rekabet hukukuna atfedilen “serbest piyasanın Magna Carta’sı” ifadesi, sınırlı ve teknik bir hukuk dalından ziyade daha geniş kapsamlı bir bakış açısını ifade etmektedir (Sokol 2020, 1278). Nitekim yazarlara göre, etkinlik ve düşük fiyatlar antitröstün salt ve tekil odak noktası olsaydı Sherman Kanunu’nun çıkarılması mümkün olmazdı ki Sherman Yasası’nın çıkarıldığı dönemlerde ABD’de genel olarak fiyatlar durağan haldeydi ya da düşme eğilimi göstermekteydi (Lamoreaux 2019, 96).

Fiyat odaklı yaklaşımın bir eleştirisi de dijital platformların iş modelleri nedeniyle gündeme gelmektedir. Nitekim bu pazarların doğası ve sıfır fiyatlı iş modelleri gereği fiyat temelli bir zarar teorisi ortaya konamamaktadır. İlâveten dijital pazarlarda etkinlik temelli yaklaşımın statik modellere fazla odaklanıp pazarların dinamik yapısını dikkate alamaması, inovasyon temelli tüketici zararını tespit edilememesi sonucunu doğurmaktadır. Bazı yazarlara göre, fiyat ve çıktıya odaklanan standart, teknoloji devleri başta olmak üzere güçlü teşebbüslerin lehlerine sonuç doğurmuş ve piyasadaki konumlarını daha da sağlamlaştırmalarına neden olmuştur (Melamed ve Petit 2019,743).

Literatürde ekonomik etkinlik haricinde, rekabet hukukunun kapsamı gerektiği düşünülen başka alanlar da bulunduğu, rekabet hukuku hedeflerin daha geniş kapsamlı olması gerektiğine yönelik görüşler mevcuttur. Bu görüşlere aşağıda yer verilmektedir.

- Lianos (2020, 2018) rekabet hukukunun ekonomi politikası ve sosyal politikalar arasında melez bir hukuk dalı olduğunu ifade etmekte, rekabet hukukunun hakkaniyet ve adalet kavramlarından ayrı düşünülemeyeceği, tüketici lehine gelir transferini de kapsayacak şekilde yorumlanması gerektiğini ifade etmektedir.
- Townley, Foer ve Durst tarafından da ekonomik etkinliğin rekabet hukukunun yalnızca bir boyutunu oluşturduğu; ekonominin yanı sıra, toplumsal, tarihsel, sosyal vb. faktörlerle birlikte düşünülmesi gerektiği ifade edilmektedir

³⁹ United States v. Topco Assocs., Inc., 405 U.S. 596 (1972)

(Stylinou ve Iacovides 2020, 9-11). Benzer şekilde, rekabet hukukunun hedefleri bağlamında salt ekonomik etkinliğe odaklanması “çok boyutlu bir dünyayı tek boyuta indirgemeye çalışmak” gerekçesiyle eleştirilmektedir (Wu 2018b, 7).

- Ezrachi (2018)’e göre rekabet hukukunun hedeflerini ekonomik etkinliğin ötesinde; veri gizliliği, refahın yeniden dağılımı ve etkin rekabetin korunmasını da içeren kapsamlı bir bakış açısıyla ele almak gerekmektedir.
- Waked (2015, 2020) ise gelişmekte olan ülkeler açısından yaptığı değerlendirmede etkinlik ve düşük fiyatlardan ziyade sanayileşmeyi ve ekonomik büyümeyi önceleyen bir rekabet hukuku politikasının uygulanabileceği ifade edilmektedir.

Tüm bu yaklaşımlardan hem uygulama kapsamının yeniden tanımlandığı görülmekte; refahın yeniden dağıtımı, veri gizliliği vb. endişelerin de rekabet hukukundaki yerinin sorgulandığı anlaşılmaktadır.

Etkinlik odaklı yaklaşım yerine, çeşitli yazarlar tarafından alternatif standartlar önerilmektedir. Zira iktisadi etkinlik temelli yaklaşım ile, rekabet hukuku rekabetçi sürecin korunması hedefinden sapmış ve “iktisadi denge noktasından sapma”ya müdahale eder hale gelmiştir (Orbach 2013, 2269). Çeşitli yazarlar tarafından rekabetçi sürecin korunması, (Steinbaum ve Stucke 2018, Wu 2018) tüketici tercihinin korunması (Averitt ve Lande 2016) inovasyonun ve dinamik etkinliklerin korunmasına daha fazla önem verilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

BÖLÜM 3

REKABET HUKUKUNUN HEDEFLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ BAĞLAMINDA EKONOMİK ETKİNLİK

Çalışmanın bu bölümünde, önceki bölümlerdeki tartışmaların devamı olarak etkinliğin sağlanması hedefi ve rekabet hukuku ile korunmaya çalışılan diğer değerler –tüketici refahının korunması, rekabetçi sürecin korunması, tüketici tercihlerinin korunması ve inovasyonun korunması- arasındaki ilişki ele alınmaktadır.

3.1. ETKİNLİK – TÜKETİCİ REFAHININ KORUNMASI HEDEFİ İLİŞKİSİ VE REFAH STANDARTLARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLER

Etkinlik temelli bakış açısı esasında rekabetçi piyasaların kısıtlı kaynakların etkin kullanımı yoluyla refah artışını sağladığı kabulüne dayanmaktadır (Townley ve Yeung 2017, 3).⁴⁰ Öte yandan; kaynakların etkin kullanımının “kimin” refahını artırdığı sorusu tüketiciye karşılık gelebileceği gibi, teşebbüslere de karşılık gelebilecektir (Kalbfleisch 2011, 111).

Etkinlik kazanımı ifadesi, tek başına tüketici refahının artışı anlamına gelmeyebilir. Klasik bir örnek verilecek olursa: iki büyük teşebbüsün birleşmesi neticesinde oluşan rekabeti kısıtlayıcı etkiden dolayı tüketici açısından doğacak zararın \$1000 olduğu, ancak birleşmenin getireceği maliyet tasarrufunun da \$1200’a tekabül ettiği bir senaryo varsayalım. Bu senaryoda teşebbüslerin etkinlik kazanımı, tüketici zararını aşacağından toplam refah yaklaşımıyla bu işlem izin verilebilir nitelikte olacaktır. Yalnızca tüketici refahına odaklanan rekabet otoritesi ise, tüketici zararı doğmasını işlemin engellenmesi için yeterli

⁴⁰ Komisyonun eski başkanlarından Neelie Kroes’in “*kaynakların etkin tahsisinin sağlanması yoluyla tüketici refahının artırılması*” (Werden 2009,1) ifadesinden de anlaşıldığı üzere kaynakların etkin tahsisi, tüketici refahını sağlamanın yegâne aracıdır.

bulabilecektir. Bu türden bir örnek, salt ekonomik etkinliğin sağlanmasının yeterli olup olmadığı yahut rekabet hukuku politikasının etkinliği sağlamanın yanı sıra tüketici fazlasını koruma amacının bulunup bulunmadığı sorununu gündeme getirmektedir (Hovenkamp 2011, 7).

Toplam refah görüşünde, rekabet hukuku üretici ve tüketici fazlasının tamamını maksimize etme aracıdır ve refahın nasıl dağıtılacağı konusunda nötr role sahiptir (Martin 2007, 32-34). Başka bir deyişle, *tüketicinin cebindeki para ile üreticinin cebindeki para* arasında korunması gereken değer bakımından fark bulunmamaktadır (Majumdar 2020, 26).⁴¹ Toplam refah standardı temelinde politika gözetken bir rekabet otoritesi, tüketici ve üretici faydasını ayrı ayrı ele almalı ve dengeleme faaliyeti gerçekleştirmelidir. Tüketici refahı standardını uygulayan rekabet otoritesi ise tüketici zararı bulunması halinde, üretici açısından doğmuş etkinlik kazanımlarını umursamayacaktır. Başka bir deyişle tüketici faydasını, üretici faydasına tercih ederek tüketiciyi kayıracaktır (Albaek 2013, 71).

Bu ayrımın pratikte ortaya çıktığı en önemli kararlardan biri *Superior Propane*⁴² kararıdır. Kanada’da verilen bu karar, toplam refah yaklaşımı altında incelenmiştir ve pazarda tekele yakın konuma sebebiyet veren bir yoğunlaşma işlemine izin verilmesi bakımından dikkat çekmektedir.

Kararda, üreticinin etkinlik kazanımları, tüketici zararı, dara kaybı ve bu kavramların nasıl ele alınması gerektiği detaylı bir incelemeye tabi tutulmuştur. Yapılan iktisadi analizde, işlemin birleşen teşebbüslere 29.2 milyon dolar maliyet etkinliği sağlayacağı görülmüş, tüketicinin uğrayabileceği zararlar ise etkinliklere kıyasla daha düşük düzeyde kalmıştır. Yapılan bu tespitler çerçevesinde işleme izin verilmesi gerektiğine karar verilmiştir (Shan vd. 2012,40). Karar, kimi yazarlarca tüketici zararı doğurduğu halde işleme izin verildiği gerekçesiyle

⁴¹ Daha önce de ifade edildiği üzere Bork ve Lande’nin öne sürdüğü görüşler de esasında bu tartışma üzerinedir. Bork kaynakların etkin tahsisi sağlandığı süreçte, bu etkinliklerden üretici ya da tüketicinin faydalanmasını ayırt etmezken, Lande tüketici fazlasının korunması gerektiği görüşündedir. Kabaca ifade edilebilecek olursa Bork’un görüşü toplam refah, Lande’nin görüşü ise tüketici refahı yaklaşımını yansıtmaktadır.

⁴² Karar Kanada Rekabet Otoritesi’nce verilmiş, yargısal inceleme sonucunda Kanada Temyiz Mahkemesi ve Kanada Yüksek Mahkemesi’nin kararlarıyla kesinleşmiştir. Bu çalışma kapsamında nihai kararda yapılan tespitler esas alınmıştır (C.C.T.D. No. 10, 18 C.P.R. 4th 417).

eleştirilmektedir (Iacobucci 2021, 50-54). Bu bakımdan Superior Propane kararı, toplam refah yaklaşımının uygulandığı önemli kararlardan biridir (Baker ve Salop 2015, 24; Hovenkamp 2018a, 91).⁴³

3.1.1. Toplam Refah Standardını Savunan Görüşler

Etkinlik temelli bakış açısı, rekabetçi piyasaların sınırlı kaynakları daha etkin kullanarak toplumsal refahı artırdığı varsayımına dayanmaktadır (Townley ve Yeung 2017, 3). Ancak burada temel soru, bu refahın “kimin” lehine arttığıdır. Etkinlik kazanımı, hem tüketici hem de üretici açısından farklı sonuçlar doğurabilir (Kalbfleisch 2011, 111).

Örneğin, iki büyük teşebbüsün birleşmesi sonucu ortaya çıkacak rekabet kısıtlaması nedeniyle tüketicilerin 1000 dolarlık bir zarar uğradığını varsayalım. Aynı birleşme sonucunda teşebbüslerin sağlayacağı maliyet tasarrufu ise 1200 dolar olsun. Bu durumda toplam refah artmış görünse de, tüketici refahı azalmaktadır. Eğer rekabet hukuku yalnızca toplam refaha odaklanırsa, bu tür bir işleme izin verilmesi mümkündür. Ancak yalnızca tüketici refahını esas alan bir yaklaşım, tüketici zararını yeterli gerekçe kabul ederek işleme engel olacaktır. Bu örnek, rekabet hukukunda toplam refah ile tüketici refahı standartları arasında temel bir ayrım bulunduğunu göstermektedir (Hovenkamp 2011, 7).

Toplam refah yaklaşımı, rekabet hukukunun amacını üretici ve tüketici fazlalarının birlikte maksimize edilmesi olarak tanımlar ve bu fazlaların nasıl dağıtılacağına ilişkin bir pozisyon almaz (Martin 2007, 32–34). Başka bir ifadeyle, tüketicinin ya da üreticinin elde ettiği kazanç arasında değer bakımından bir öncelik gözetilmez (Majumdar 2020, 26). Bu nedenle toplam refah standardını benimseyen bir rekabet otoritesi, üretici ve tüketici yararını birlikte analiz eder ve bir dengeleme yapar. Buna karşılık, yalnızca tüketici refahına odaklanan bir otorite, üretici lehine oluşan etkinlik kazanımlarını dikkate almaz; tüketici zararını esas alarak müdahalede bulunur (Albaek 2013, 71).

⁴³ Toplam refah yaklaşımı savunan görüşler, Hillsdown Standardı, Williamson Standardı ve Ağırlıklandırılmış Fazla Standardı olarak tanımlanmaktadır. Bu standartların ayrıştığı nokta etkinlik kazanımlarının tüketici fazlası ve dara kaybı ile dengelenmesi üzerinedir. (Seyran-tepe 2012, 7). Kararda üretici ve tüketici fazlasının olay bazında belirlenen bir oranda ağırlıklandırılması gerektiğini savunan ağırlıklandırılmış fazla standardının uygulandığı ve etkinlik kazanımları dikkate alınarak devralmaya izin verildiği ifade edilmektedir.

Bu ayrımın uygulamaya yansıdığı önemli örneklerden biri, Kanada’da verilen *Superior Propane*⁴⁴ kararıdır. Bu karar, toplam refah standardının uygulandığı somut örneklerden biri olarak literatürde sıkça tartışılmaktadır. Kararda, birleşme işlemi sonucu teşebbüslerin pazarda tekele yakın bir konuma ulaşacağı kabul edilmiş, ancak işlemin sağlayacağı maliyet tasarrufları da dikkate alınmıştır. Yapılan iktisadi analizde, birleşmenin teşebbüslere 29.2 milyon dolarlık maliyet avantajı sağlayacağı, buna karşılık tüketicilerin uğrayacağı zararların bu tutarın altında kalacağı tespit edilmiştir (Shan vd. 2012, 40).

Bu bulgular doğrultusunda, işlemin toplam refahı artırdığı gerekçesiyle birleşmeye izin verilmiştir. Ancak bazı yazarlar, tüketici zararı oluşmasına rağmen işlemin onaylanmasını eleştirmekte ve bu kararın tüketici refahı standardına aykırı olduğunu savunmaktadır (Iacobucci 2021, 50–54). Bu yönüyle *Superior Propane*, toplam refah yaklaşımının karar alma sürecinde nasıl belirleyici olabileceğini gösteren önemli bir örnektir (Baker ve Salop 2015, 24; Hovenkamp 2018a, 91).

3.1.2. Tüketici Refahı Standardını Savunan Görüşler

Tüketici refahı yaklaşımına göre, rekabet hukukunun yalnızca ekonomik etkinliğin sağlanmasıyla yetinmemesi, aynı zamanda bu etkinliğin tüketiciye yansıtılması ve tüketiciden üreticiye gelir transferinin önlenmesi gerekmektedir (Kirkwood ve Lande, 2008). Bu bakış açısına göre, tüketici refahı doğrudan korunmadığı sürece, sağlanan etkinlikler rekabet hukuku açısından yeterli sayılmamalıdır.

Lande’nin yaklaşımı, bu görüşü daha da ileri taşır. Ona göre rekabet hukukunun birincil amacı, ekonomik etkinsizliğin önlenmesi değil, karteller ve büyük teşebbüsler lehine gerçekleşen gelir transferlerinin engellenmesidir (Sawyer 2019, 6). Lande’ye göre antitröst yasalarının tarihsel ve toplumsal bağlamı incelendiğinde, asıl hedefin etkinlik değil, tüketici haklarının korunması olduğu açıkça görülmektedir (Lande 2013, 2351).

Benzer şekilde Khan (2017) da Sherman Kanunu’nun hazırlanış sürecinde yasa koyucuların temel endişesinin, tekelci yapılar aracılığıyla tüketicinin

⁴⁴ C.C.T.D. No: 15, 7 C.P.R. (4th) 385 (2000) Commissioner of Competition v. Superior Propane Inc. (Can. Comp. Trib.); 3 F.C. 185 (2001) (Fed. Ct. App.); (2002) C.C.T.D. No. 10, 18 C.P.R. 4th 417 (Can. Comp. Trib.).

sömürülmesi olduğunu savunmaktadır. Ona göre kanunun amacı, yalnızca iktisadi etkinsizlikleri engellemek değil, tüketicinin büyük teşebbüsler karşısındaki kırılgan konumunu dengelemek olmuştur.

Lianos (2018a) ise yalnızca ekonomik etkinliğe odaklanılmasının, tüketici lehine doğabilecek olumlu sonuçların göz ardı edilmesine neden olabileceğini ifade etmektedir. Ona göre rekabet hukuku, yalnızca kaynakların etkin tahsisini amaçlayan teknik bir hukuk dalı değildir; aynı zamanda sosyal adalet ve tüketici korunması gibi hedefleri de gözetmelidir.

Bu görüşe göre, rekabet hukukunun etkinliğe dayalı analizleri tüketici lehine yorumlanmalıdır. Zira organize talep oluşturmamayan tüketicilerin korunması, ancak bu şekilde mümkün olabilir (Lianos 2018a). Ayrıca, tüketici refahı gözetilerek yürütülen bir rekabet hukuku, gelir dağılımındaki adaletsizliği azaltmada vergi politikalarının yanında tamamlayıcı bir rol oynayabilir (Kaplow 2011, 6).

Her ne kadar Chicago Okulu toplam refah standardını ön plana çıkarsa da, ABD ve AB uygulamaları, yalnızca etkinliğin varlığına değil, bu etkinliğin tüketiciye yansımalarına da önem atfetmektedir (Mathis ve Sand-Zantman, 2015). Örneğin, ABD 2010 tarihli Yatay Yoğunlaşma Rehberi'nde, bir yoğunlaşmanın rekabet açısından olumsuz etkileri arttıkça, bu olumsuzlukları dengeleyecek etkinliklerin ve bu etkinliklerin tüketiciye aktarım yollarının önemi daha da artmaktadır.

ABD'deki uygulamalarda, etkinliklerin varlığı tek başına yeterli kabul edilmemekte, bu etkinliklerin tüketiciye doğrudan fayda sağlayıp sağlamadığı değerlendirilmektedir. Nitekim American Medical International kararında, birleşmenin sağlayacağı maliyet etkinliklerinin tüketiciye nasıl yansıtılmasının belirsiz olduğu gerekçesiyle işleme izin verilmemiştir (Topalömer 2015, 24).

Benzer bir yaklaşım, *FTC v. Staples*⁴⁵ ve *Dr. Pepper/Seven-Up Cos. v. FTC*⁴⁶ kararlarında da görülmektedir. Bu kararlar incelendiğinde, Federal Ticaret Komisyonu (FTC), birleşme sonucu oluşacak maliyet düşüşlerinin fiyatlara olumlu yansıtılabileceğini değerlendirmiş; ancak rekabetin azalmasının

⁴⁵ *FTC v. Staples, Inc.*, 970 F. Supp. 1066 (D.D.C. (1997)).

⁴⁶ *Dr. Pepper/Seven-Up Cos. v. FTC*, 798 F. Supp. 762, 777 (D.D.C. 1992).

doğuracağı muhtemel fiyat artışının daha ağır bastığı sonucuna ulaşarak işlemleri engellemiştir (Heinemann, 2018).

Tüm bu değerlendirmeler ışığında şu çıkarım yapılabilecektir: Salt etkinlik odaklı bir yaklaşım, üretici ve tüketici fazlası arasında herhangi bir ayrım yapmaz. Oysa hem ABD hem de AB uygulamasında, tüketici refahının korunmasına açıkça öncelik tanındığı görülmektedir. Bu durum, rekabet hukukunun yalnızca ekonomik verimliliği değil, aynı zamanda gelir transferini sınırlayıcı sosyal bir amacı da içerdiğini göstermektedir.

3.2. REKABETÇİ SÜRECİN KORUNMASI VE EKONOMİK ETKİNLİK İLİŞKİSİ

Bu bölümde, rekabetçi sürecin korunması ile ekonomik etkinlik hedefi arasındaki ilişki ele alınmakta; ayrıca literatürde, rekabetçi sürecin ikinci planda bırakıldığına dair görüşler aktarılmaktadır.

Antitröst yasaları dünya genelinde genellikle rekabetçi sürecin korunmasını temel hedef olarak benimsemektedir (Wu 2018b, 8). Örneğin ABD’de, rekabet hukukunun temel yasal metinlerinde "tahsis etkinliği", "tüketici refahı" veya "gelir transferi" gibi terimlere rastlanmaz. Bunun yerine, asıl vurgu rekabetçi yapının sürdürülmesine yöneliktir. Aynı doğrultuda, yoğunlaşma kontrolünü düzenleyen Clayton Kanunu’nda da ekonomik etkinliklere dair doğrudan bir düzenleme yer almamaktadır (Werden 2009, 11).

Bununla birlikte literatürde hâkim görüş, rekabetin başlı başına değil, yarattığı refah nedeniyle korunması gereken bir mekanizma olduğu yönündedir (Andriychuk 2010). Bu anlamda rekabetçi sürecin korunması ile etkinliğin sağlanması çoğunlukla örtüşmektedir; çünkü etkinlik, çoğu durumda rekabetin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkar.

Ancak her iki hedefin her zaman paralel ilerlemediği durumlar da mümkündür. Örneğin, çok sayıda küçük firmadan oluşan rekabetçi bir pazar yapısı, ölçek ekonomilerinden faydalanamadığı için yüksek maliyetli olabilir. Bu durum tüketiciye yüksek fiyatlar olarak yansiyabilir (Gürkaynak 2003, 9-10). Bu nedenle, rekabetçi süreç ile ekonomik etkinlik zaman zaman çelişen sonuçlar doğurabilir.

Tarihsel gelişim içinde, rekabetin nihai amacının refahı artırmak olduğu düşüncesi baskın hâle gelmiş ve bu durum, rekabetçi sürecin korunmasından çok

etkinlik sağlanmasına odaklanan bir anlayışı beraberinde getirmiştir (Grimes 2020, 50). Örneğin AB Komisyonu eski başkanlarından Neelie Kroes, “rekabetin korunması kendi başına bir amaç değil, tüketici refahına ulaşmanın bir aracıdır” ifadesiyle bu yaklaşımı özetlemektedir.

Buna karşın bazı yazarlar, rekabetin yalnızca sonuçları nedeniyle değil, kendi içinde korunmaya değer bir süreç olduğunu savunmaktadır (Andriychuk 2010). Özellikle AB uygulamasında etkili olan Ordoliberal görüş, rekabeti sonuçları öngörülemeyen bir keşif süreci olarak tanımlar. Bu nedenle rekabet hukukunun amacı, sadece verimlilik ya da refah değil, bizzat rekabetçi sürecin kendisi olmalıdır (Heinemann 2018, 50).

Bu görüş, hem ABD hem AB hukukunda çeşitli kararlarda da karşılık bulmaktadır. Örneğin Leegin kararında, rekabetçi sürecin korunması ile tüketici zararı arasında doğrudan bir ilişki kurulmuştur (Andriychuk 2010, 79). ABD'deki *Fishman v. Estate of Wirtz*⁴⁷ kararında ise daha açık bir biçimde, "antitröst yasalarının uygulanmasının, doğrudan tüketici zararı gösterilmesine bağlı olmadığı; sağlıklı bir rekabetçi sürecin zaten tüketici lehine olduğu varsayılmaktadır" ifadesi yer almaktadır (Werden 2013, 50).

Benzer şekilde Birleşik Krallık Rekabet ve Piyasalar Kurumu'nun (CMA), *Safeway plc – Asda Group Ltd.*⁴⁸ kararında şu ifadeler yer verilir: “Rekabetçi süreç, doğrudan refah kazancı doğurmasa bile, başlı başına toplumsal bir değer taşır. Çünkü firmalar arasındaki etkin rekabet, güçlü pazarların temelidir.” (Andriychuk 2010, 78).

Bu yaklaşımla paralel olarak, rekabet hukukunda yalnızca etkinliğin maksimize edilmesi değil, rekabetçi yapının korunması da giderek daha fazla vurgulanmaktadır (Steinbaum ve Stucke 2018; Wu 2018; Grimes 2020). Hatta ABD Adalet Bakanlığı Antitröst Birimi Başsavcı Yardımcısı Jonathan Kanter yakın tarihli bir konuşmasında, rekabet hukukunun “kutup yıldızının” fiyatlar değil, rekabetçi sürecin ta kendisi olduğunu ifade etmiştir.

Wu (2018b), ABD uygulamasında rekabet ihlali için mutlaka ortaya çıkmış bir tüketici zararının ispatlanması gerektiği anlayışını eleştirir. Ona göre bu durum, rekabetçi süreci yeterince koruyamayan dar bir yaklaşımdır. Wu, bu

⁴⁷ *Fishman v. Estate of Wirtz*, 807 F.2d 520, 536 (7th Cir. 1986).

⁴⁸ *Safeway plc and Asda Group Ltd.* No. ME/1281/04

eleştirisini bir spor karşılaşmasından verdiği örnekle açıklar: Buna göre faul tespit edildikten sonra, bu hareketin zarar verip vermediğinin ayrıca ispatlanmasına gerek yoktur. Bu bakış açısına göre, rekabetçi sürecin zarar görmesi başlı başına ihlal teşkil eder.

Steinbaum ve Stucke (2018) de, rekabetçi sürecin korunmasının, özellikle rekabet etme özgürlüğü ve fırsat eşitliği açısından önemini vurgulamaktadır. Onlara göre ABD’de hâkim durumun kötüye kullanılması için aranan şartlar o kadar sıklıdır ki, rekabetçi sürece verilen zararlar yeterince dikkate alınmamaktadır.

Bu nedenle, rekabetçi süreci merkeze alan bir yaklaşım; pazar girişini kolaylaştırmak, alternatiflerin çoğalmasını sağlamak ve daha basit ve öngörülebilir müdahale standartları geliştirmek açısından daha işlevsel olabilir. Örneğin, Neo-Brandeisyan ekole göre, Brooke Group⁴⁹ ve LinkLine⁵⁰ gibi kararlarda hâkim durumun kötüye kullanılması için getirilen ağır şartlar, aslında güçlü teşebbüslerin lehine sonuçlar doğurmuştur (Vezzoso 2022, 75). Eğer bu şartlar yumuşatılırsa, rekabetçi süreç lehine bir dönüşüm mümkün olabilir. Bu yaklaşım, AB’de benimsenen “potansiyel zararın yeterli olması” standardı ile de örtüşmektedir.

3.3. TÜKETİCİ TERCİHİNİN KORUNMASI VE EKONOMİK ETKİNLİK İLİŞKİSİ

3.3.1. Tüketici Tercihini Koruma Hedefi ve Uygulamadaki Yeri

Tüketici tercihi standardı, salt ekonomik etkinlik temelli yaklaşıma alternatif olarak getirilen teorilerden birini oluşturmaktadır. Averitt ve Lande (2016) tarafından formüle edilen standarda göre bir rekabet ihlalinin tespit edilebilmesi için “*fıyat ve fiyat dışı unsurların, rekabetçi sürecin doğal işleyişinden bağımsız olarak makul olmayan şekilde sınırlandırılması*” gerekmektedir.

Tüketici tercihi standardına göre rekabet ihlali oluşturan hâllerin tamamı, özü itibarıyla tüketici tercihinin sınırlandırılmasına indirgenebilecektir. Örneğin yatay ya da dikey fiyat tespiti, piyasada bulunabilen farklı fiyat düzeylerini, rekabete aykırı yoğunlaşmalar ise piyasadaki potansiyel tercihleri kısıtlamaktadır. Dolayısıyla

⁴⁹ Brooke Group Ltd. v. Brown & Williamson Tobacco Corp., 509 U.S. 209 (1993).

⁵⁰ Pacific Bell Telephone Co. v. linkLine Communications, Inc., 555 U.S. 438 (2009).

Averitt ve Lande'ye (2016, 51) göre tüketici tercihi modeli rekabet ihlallerinin tespitinde kullanılabilecek uygun bir modeldir. Yazarlara göre tüketici tercihinin korunması, fiyatın yanı sıra, fiyat dışı rekabet unsurlarına da gereken önemin verilmesini sağlayacaktır (Averitt ve Lande 2016, 51).

AB rekabet hukukunun son otuz yıllık uygulaması incelendiğinde, daha ekonomik yaklaşım anlayışıyla birlikte ekonomik analize verilen önemin arttığı görülmekle birlikte tüketici tercihinin korunması⁵¹ AB içtihadının ayrılmaz bir parçasıdır ki bu durum *Intel*⁵², *TeliaSonera Sverige*⁵³, *Deutsche Telekom*⁵⁴, ve *France Telecom*⁵⁵ kararlarında görülebilmektedir... Tüketici tercihlerinin önemine yapılan bu vurgu, ABD'de kullanılan etkinlik çerçevesinden ayrılışı ve AB rekabet hukukunun oluşumuna büyük ölçüde etki eden Ordoliberal paradigmanın etkisini göstermektedir (Coniglio 2017, 1-6). Bu yönüyle AB uygulamasının, ABD'deki etkinlik temelli yaklaşımdan farklılaştığı görülmektedir. Nitekim Komisyon'un önemli kararlarında tüketici tercihinin bağımsız bir şekilde vurgu yapan ifadelerle rastlamak mümkündür. Bu kararlarda geçen ve rekabet ihlalinibetimleyen “*alıcıyı muhtemel alım seçeneklerinden mahrum bırakmak*” (*Hoffman La Roche*⁵⁶), “*müşteriyi özgürce seçim yapma hakkından mahrum bırakmak*” (*Microsoft*⁵⁷), “*alıcıların sağlayıcıları seçim hakkını sınırlamak ve rakiplerin pazara girişini zorlaştırmak*” (*Michelin I*⁵⁸) ifadeleri bu yaklaşımı doğrular niteliktedir (Behrens 2016, 145). Bu kararlarda yer alan ifadeler, tüketici tercihinin yapılan vurguyu ve verilen önemi göstermektedir. ABD'de ise tüketici tercihi, AB'ye kıyasla daha geri planda kalsa da çeşitli kararlarda⁵⁹ tüketici tercihlerinin korunmasına vurgu yapan ifadelerle yer verilmektedir.

⁵¹ Tüketici tercihi standardı “pazarda serbestçe rekabet eden teşebbüslerin sayısının, rekabetin olağan işleyişinden kaynaklanmayan, dışlayıcı şekilde azalıp azalmadığını temel almakta ve Ordoliberal okulun tezlerinden birini yansıtmaktadır (Lianos ve Ivanov 2019).

⁵² Case COMP/C-3/37.990 *Intel* (2009).

⁵³ Case C-52/09, *Telia- Sonera Sverige* (2011).

⁵⁴ Case C-280 -08 *Deutsche Telekom v. Commission* (2010).

⁵⁵ Case C-202/07, *France Télécom v. Commission* (2009).

⁵⁶ Case 85/76, *Hoffmann-La Roche v. Commission* (1979).

⁵⁷ Case T-201/04, *Microsoft v. Commission* (2007).

⁵⁸ Case 322/81 *Commission v. Michelin I* (1983).

⁵⁹ Bu kararlara örnek olarak bkz. (Stucke 2016, 283) (*Addis v Holy Cross Health Sys. Corp.*, 3:94 CV 118 AS, 1995 WL 914278 (N.D. Ind. July 6, 1995) *Swarthmore Radiation Oncology*,

3.3.2. Tüketici Tercih ve Etkinlik İlişkisi

Rekabet hukukunun hedefleri arasında birlikte sayılan tüketici tercihlerinin korunması ve kaynakların etkin tahsisi hedefleri arasında zaman zaman çelişki doğabilmektedir.⁶⁰ Tüketicinin piyasada tercih edebileceği çok sayıda teşebbüs olması her koşulda korunursa, etkinlik hedefi gözardı edilebilecek ve etkin çalışmayan rakiplerin de piyasada kalmasının yolu açılacaktır (Özdemir 2015, 61). Nitekim Komisyon'un *Microsoft*⁶¹ kararı da tüketici tercihinin gereğinden fazla, etkinliklerin ise gereğinden az önemsendiği gerekçesiyle eleştirilmektedir (O'Donoghue ve Padilla 2013, 625). Dolayısıyla tüketici tercihinin azaltan her eylemin etkinliğe zarar vermediği görülmektedir. Örneğin, münhasırlık içeren bir dikey kısıtlamanın tüketici tercihinin kısıtladığı aşıkardır, buna rağmen belli şartlarda etkinlikler doğurduğu ve refah artırıcı olduğu kabul edilmektedir. Bu gibi durumları dikkate alan Ginsburg ve Wright (2016, 182-203), tüketici tercihinin başlı başına korunması gereken bir değer olmadığını ve etkinliğin korunması hedefinin daha ağır basması gerektiğini ifade etmektedir.

Zaman zaman rekabet otoriteleri de yürüttükleri incelemelerde tüketici tercihinin korumak ile etkinliği korumak arasında seçim yapmak durumunda kalabilmektedir. Bu açıdan, Nihoul (2016, 9-12) tarafından yıkıcı fiyatlama dosyası özelinde verilen örnek işte bu tercih yapma durumunu yansıtmaktadır. Bu örnek AB'deki *France Telecom*⁶² kararı üzerinden verilmekte ve bu karardan hareketle tüketici tercihinin etkinlikten daha fazla önemsendiği sonucuna varılmaktadır. Kararda Fransa'da faaliyet gösteren ve pazarda hâkim durumda bulunan France Telecom'un yıkıcı fiyat uyguladığı iddiası değerlendirilmektedir. France Telecom, yıkıcı fiyat uyguladığı sürede ortaya çıkacak zararı karşılayabilecek imkânı olmadığı, nitekim pazarda yüksek giriş engelleri

Inc. V Lapes, CIV. A. 92-3055, 1993 WL 517722 (E.D. Pa. Dec. 1, 1993); Police Jury Ass'n of La., Inc. v State, 36 So. 3d 942, 947 (La. App. 1 Cir. 2010).

⁶⁰ Bunun bir örneği Belçika bankacılık sektöründen verilebilecektir. Belçika'da 1980'lerin sonlarına kadar mevzuat gereği banka faiz oranları ortak olarak belirlenmektedir. Bu nedenle bankalar faiz oranları üzerinden değil, şube sayıları üzerinden rekabet etmektedir. Fiyat regülasyonunun sona erdirilmesi ile birlikte, şube sayılarının çokluğu bankalar üzerinde maliyet baskısı yarattığından şube sayılarında önemli düşüş gözlenmiş ve fiyat regülasyonu döneminden önce bankaların 8978 şubesi varken bu sayı 4425'e düşmüştür (Ghellineck 2016, 174).

⁶¹ Case T-201/04, *Microsoft v. Commission* (2007).

⁶² Case C-202/07, *France Télécom v. Commission* (2009)

bulunmadığını belirtmiş, başka bir deyişle hasat (*recoupment*) imkânı olmadığını savunmuştur. Bu savunma çerçevesinde varsayımsal olarak, yıkıcı fiyat uygulamak suretiyle rakibin pazar dışına itilmesi ve hasat imkânı bulunmaması durumunda eylem tüketici açısından olumlu olarak değerlendirilebilecektir. Öte yandan, Komisyon kararının temyiz merci ABAD kararında, France Telecom'un hasat imkânı olup olmadığı ekonomik açıdan test edilmemiştir. Mahkeme, hasat imkânı olsun olmasın, alternatif sağlayıcıların pazardan çıkması nedeniyle yaşanan tercih düşüşünü başlı başına tüketici zararı olarak değerlendirmiştir. Başka bir deyişle France Telecom'un eylemi etkinlik doğursa dahi, tüketici tercihini azaltması nedeniyle ihlal teşkil eden bir eylemdir. Karar bu yönüyle, etkinlik-tercih terazisinde tercihin ağır basması açısından önem taşımaktadır (Nihoul 2016, 11-14).

Tüketici tercihi ve etkinlik arasında çeşitli durumlarda ortaya çıkabilecek ikilemin giderilebilmesi için Averitt ve Lande (2016) tarafından çeşitli çözüm yolları önerilmektedir. Yazarlara göre belirli pazar yapılarının varlığı durumunda tüketici tercihi, fiyat vb. parametrelerden müstakil olarak dikkate alınmalıdır. Bunlardan ilki fiyat rekabetinin sınırlı olduğu sektörlerdir. Kamu otoritesi tarafından fiyatların düzenlendiği sektörlerde tüketici tercihlerinin sınırlandırılmaması daha yüksek önem taşımaktadır. Örneğin ABD'de *Barwood*⁶³ kararında taksicilik hizmeti sunan teşebbüsler arasındaki devralmalar; sektörde fiyatların düzenlendiği, dolayısıyla bu firmalar birleşse de fiyat artışı yapmalarının mümkün olmadığı gerekçesiyle rekabet otoritesi tarafından engellenmemiştir. Öte yandan tüketiciler, işlem sonrasında kalite ve çeşitlilikte yaşanan düşüş nedeniyle zarara uğramıştır. Nitekim sektördeki fiyatların kamu tarafından düzenlenmesi nedeniyle devralma sonrasında fiyat artışı ortaya çıkmasa da hizmet kalitesinin sunumunda düşüş gerçekleşmiştir (Nihoul 2016, 193).

Tüketici tercihinin diğer rekabetçi parametrelerden bağımsız olarak önemsenmesini gerektiren bir başka durum ise tüketicilerin arama maliyetini artıran işlemler bakımından verilmektedir. Örneğin, teşebbüsler arasında reklam

⁶³ Barwood, ABD Montgomery eyaletinde de faaliyet gösteren ve taksicilik hizmeti sunan bir teşebbüştür. Yıllar içerisinde 1988-1992 arası dönemde rakip teşebbüsleri satın alarak pazarda %80'lik pazar payına ulaşmıştır (Averitt ve Lande 2016,92).

vermeyi kısıtlayan anlaşmalar, teorik olarak reklam bütçelerinin azalması yoluyla etkinlik sağlayabilecekse de tüketicilerin arama maliyetlerinin artması bu türden anlaşmalara tüketici tercihi perspektifinden olumsuz gözle bakılmasını gerektirecektir (Averitt ve Lande 2016, 42).

Bu bakış açısının yansıtılabilmesi açısından Kurulun *Modanisa/Sefamerve*⁶⁴ muafiyet kararı önem taşımaktadır. Kararda tarafların akdetmiş oldukları negatif eşleme yükümlülüğü içeren sözleşme⁶⁵, internet ortamında bir firma adına arama yapılması halinde diğer firmanın ürünlerine ulaşamaması sonucunu doğurmaktadır. Tarafların iddiasına göre uygulama reklam maliyetinin azalmasına neden olmakta ve etkinlik doğurmaktadır. Sözleşmenin imzalanmasından sonra çeşitli ürünlerde ortaya çıkan fiyat düşüşü, etkinliklere ve tüketici faydasının artırılmasına somut bir örnek olarak gösterilmektedir.⁶⁶ Kararda yapılan değerlendirmede ise ilgili sözleşmenin tüketici tercihini sınırlandıracağı ve uzun vadede tüketici zararı doğurma riski bulunduğu ifade edilmiştir. Karar, tam anlamıyla etkinlik ve tüketici tercihi arasında tercih yapma zorunluluğunun olduğu bir karar değildir. Nitekim Kurulun değerlendirmesi, başvuru sahipleri tarafından iddia edilen, reklam maliyetinin düşüşü ile ürün fiyatının düşüşü arasındaki ilişkinin somut bir şekilde gösterilemediğidir. Öte yandan tüketici tercihinin korunması, kararın seyrini etkileyen önemli bir etmen olarak yorumlanmaya müsaittir.

3.4. İNOVASYONUN KORUNMASI VE EKONOMİK ETKİNLİK İLİŞKİSİ

Rekabetçi sürecin ortaya çıkaracağı faydalar yalnızca fiyat ve maliyetlerdeki düşüşlerle sınırlı olmayıp yeni ürünlerin ortaya çıkışı ya da işlevselliğin artırılması

⁶⁴ Kurulun 25.11.2021 tarih ve 21-57/789-389 sayılı *Modanisa/Safamerve* Kararı.

⁶⁵ Sefamerve'nin, Modanisa'ya ait "modanisa" ve "nisa" ibarelerini; Modanisa'nın ise, Sefamerve'ye ait "Sefamerve", "sefa merve" ve "sefa" ibarelerini, ilgili markaların sahipliği, tescili ve geçerliliğinden bağımsız olarak Google, Youtube, Bing, Yahoo ve diğer arama motorlarında, Facebook, Twitter, Instagram gibi sosyal medya platformlarında ve diğer tüm arama mecralarında geniş eşleşme ve sıralı eşleşme türlerinde negatif kelime olarak eklemeleri, birbirlerinin markalarını internet ortamında hedeflememeleri ve sıralı eşleşme türlerinde negatif kelime olarak eklemelerini konu almaktadır.

⁶⁶ Kararda muafiyet başvurusu yapan teşebbüslerin iddia ettiği diğer etkinlik kazanımı ise marka hakkının korunmasına ilişkindir. Ancak çalışmanın kapsamı açısından bu hususa yer verilmeyecektir.

gibi inovatif davranışlara imkân sağlamaktadır. İnovasyonun beraberinde getirdiği dinamik etkinlikler, fiyat-maliyet etkinliğine kıyasla çok daha yüksek refah artışı getirmektedir (Kurzon ve Walker 2016, 476; Foer 2014, 36). Öte yandan statik etkinlikler; arz-talep eğrileri, fiyat artışı gibi unsurları içerdiğinden en azından prensipte ölçülebilir niteliktedir (Kurzon ve Walker 2016).

İnovasyonun, fiyat ve arz gibi ekonomik göstergelerden farklı olarak, sayısallaştırılması ve ölçülmesi zor olan bir niteliğe sahip olması, rekabet hukuku incelemelerinde değerlendirilmesini güçleştirmektedir (Kokkoris 2019, 5; Bethell vd 2019, Caves ve Singer 2018). Özellikle, mevcut pazar yapısını kökten değiştiren inovatif ortamlar, rekabet hukuku uygulayıcıları ve politika yapıcıları için önemli zorluklar oluşturmaktadır (OECD 2015).

Ölçümleme zorluğuna rağmen, inovasyonun refah artırıcı boyutunun önemi, rekabet otoritelerinin de inovasyonun korunmasına yönelik uygulamalarını artırmıştır. Örneğin, ABD’de 2004-2017 yılları arasında verilen ve bilhassa Ar-Ge yoğun sektörlerde gerçekleşen devralmaların %80’inde inovasyonun korunmasının önemli bir rekabetçi parametre olarak ortaya çıktığı, AB’de ise 2015-2017 yılları arasındaki 73 devralma kararından 10’unda inovasyon temelli zarar teorisinin söz konusu olduğu ifade edilmektedir (Spulber 2022, 52). Wright (2019) da benzer bir şekilde, 2004-2014 yılları arasında 164 birleşmeden 54’ünde inovasyona zarar verilebileceğine yönelik endişenin görüldüğünü ifade etmektedir.

3.4.1. İnovasyon Zarar Teorisini İçeren Karar Örnekleri

Her ne kadar rekabet hukukunda korunan değer tahsis etkinliği ile sınırlı kaldığı görülmekteyse de, zaman zaman statik zarar teorileri ile sınırlı kalınmayarak, dinamik zarar teorisinin ortaya konulduğu kararlar bulunmaktadır. Örneğin, devralmalar bakımından, rakip teşebbüslerin aynı araştırma faaliyeti ya da aynı ürünü geliştirmeye yönelik faaliyetleri⁶⁷ bulunduğu, maddi ya da parasal zarar ortaya çıkmasa dahi, işlemin inovasyon rekabetine zarar verebileceği çıkarımı yapılabilmektedir.

⁶⁷ “Product to pipeline”, “pipeline to pipeline” gibi kavramlarla ifade edilmektedir.

Bu türden tespitleri içeren devralmalardan biri olan *Dow/DuPont*⁶⁸ kararında birleşmenin ortaya çıkaracağı fiyat etkileriyle birlikte, inovasyona yönelik etkileri de değerlendirilmiştir. Yoğunlaşma işlemi sonucunda pazardaki inovasyon rekabetinin sekteye uğrayacağı, her iki teşebbüsün de inovasyon faaliyetinin örtüşmesi nedeniyle inovasyonun ciddi şekilde zarar göreceği ifade edilmiştir (Himmetoğlu 2020, 47). Benzer bir şekilde *Bayer/Monsanto*⁶⁹ kararında da, pazar kapama, yoğunlaşma düzeyleri gibi ölçütlerin yanı sıra birleşme sonrasında teşebbüslerin inovasyon güdüsünün nasıl etkilenebileceği de değerlendirilmiştir. Bu türden değerlendirmeler içeren kararlara örnek olarak AB'deki, *Medtronic/Covidien*⁷⁰, *Pfizer/Hospira*⁷¹ ve *J&J/Actelion*⁷² kararları verilebilecektir. Bu kararlarda fiyat etkilerine ek olarak yoğunlaşma işlemlerinin inovasyon üzerindeki etkileri ve yeni ürün ortaya çıkarma güdüsünün etkilenmesi ortaya konmuştur (Federico vd 2020, 167).

İnovasyona yönelik zarar teorisini içeren bazı kararlarda, inovasyon rekabetinin kapsamı daha geniş tutulmaktadır. ABD ve AB'deki bu tür kararlar, yalnızca ürün ya da inovasyon alanlarındaki benzerlikleri değil, pazarda rekabetin inovasyon üzerinden gerçekleşmesini de önemli bir faktör olarak değerlendirmektedir (Federico 2020, 137) Özellikle inovasyonun önemli bir rekabet parametresi olduğu kararlar bu yaklaşımı net şekilde yansıtmaktadır. Örneğin, ABD'deki *Applied Materials/Tokyo Electron*⁷³ devralmasında, tarafların inovasyonla sürekli gelişen yarı iletken çipleri geliştirme konusunda güçlü bir inovatif konuma sahip olmaları nedeniyle, birleşmenin bu inovatif faaliyetleri ortadan kaldıracığı endişesiyle FTC işlemi engellemek için yasal girişimde

⁶⁸ Dow/Du Pont devralması ase COMP/M.7932 Dow/DuPont (2017) AB'de tarım kimyasalları endüstrisinde gerçekleşen bir devralmadır.

⁶⁹ Bayer/Monsanto (COMP/M.8084 *Bayer/ Monsanto*(2018)) Tarım sektöründe gerçekleşen bir devralmadır. Ar-Ge çalışmalarını yürütecek finansal kaynağa ve know-how'a sahip olan sınırlı sayıda teşebbüs olduğunu, mevcut araştırma hedeflerini ve erken evre gelişim aşamasındaki projelerinin aynı olmasından hareketle inovasyon rekabetinin zarar göreceği değerlendirilmiştir.

⁷⁰ Case M.7326 *Medtronic/Covidien* (2014)

⁷¹ Case M.7559 *Pfizer/Hospira* (2015)

⁷² Case M.8401 *J&J/Actelion* (2017)

⁷³ <https://www.justice.gov/opa/pr/applied-materials-inc-and-tokyoelectron-ltd-abandon-merger-plans-after-justice-department> Erişim Tarihi: 3.3.2022.

bulunmuştur. Bunun sonucunda taraflar birleşme işleminden vazgeçmiştir.⁷⁴ Benzer şekilde, AB'deki *Western Digital/Hitachi*⁷⁵ ve ABD'deki *Halliburton/Baker Hughes*⁷⁶ devralmalarında inovasyon alanı ya da ürün projeleri arasında belirgin bir örtüşme olmamasına rağmen, inovasyona verilebilecek zararlar rekabetçi endişe yaratmıştır.İnovasyonu korumaya yönelik yaklaşım, birleşmelere verilen koşullu izin kararlarında da kendini göstermektedir.Örneğin ABD'de gerçekleşen *Novelis/Aleris*⁷⁷ devralmasında, arafların Ar-Ge biriminin elden çıkarılmasını engellemek üzere yapısal bir tedbir uygulanmış ve böylece inovasyonun zarar görmemesi hedeflenmiştir (Dorsey 2020, 134). Komisyon da *Western Digital/Hitachi* kararında birleşmeye koşullu izin vermiş ve taahhüt paketini pazardaki inovasyonu koruyacak şekilde düzenlemiştir (Federico vd. 2020, 173-174). Güncel örneklerden biri olan *Visa/Plaid*⁷⁸ devralmasında DOJ, işlemin Visa'nın faaliyet gösterdiği ödeme sistemleri alanındaki yıkıcı ve yenilikçi faaliyetleri olumsuz etkileyeceği gerekçesiyle engellenmesi için yargı yoluna başvurmuştur. Sonuç olarak, taraflar devralmadan vazgeçmiştir (Spulber 2022, 56). Komisyon'un BMW, Daimler, Volkswagen, Audi ve Porsche'ye karşı yürüttüğü soruşturma, dizel ve benzinli araçların emisyonlarını temizlemeye yönelik teknolojilerde ortak hareket etmelerine ilişkindir. Bu kararda zarar teorisi, sadece fiyat boyutuyla değil, teşebbüslerin pazardaki inovasyonu kısıtlaması ve tüketicilerin daha gelişmiş emisyon temizleme teknolojilerinden mahrum kalması üzerinden ele alınmıştır (Nazzini 2019, 9).

Başka bir deyişle, kararın zarar teorisinin temelini salt inovasyon rekabetinin oluşturması önemli bir noktadır. Genel olarak, bu ve benzeri kararlarda inovasyon rekabetine verilen önemin arttığı ve sadece inovasyona dayalı zarar teorilerinin giderek daha fazla gündeme geldiği görülmektedir.

⁷⁴ <http://www.justice.gov/opa/pr/applied-materials-inc-and-tokyoelectron-ltd-abandon-merger-plans-after-justice-department>, Erişim Tarihi: 10.05.2022

⁷⁵ Case M.6203, Western Digital Ireland/Viviti Technologies (2018).

⁷⁶ Case 1:16-cv-00233-UNA, United States of America v. Halliburton Co. And Baker Hughes Inc.

⁷⁷ United States v. Novelis, No. 19-2033 (2019).

⁷⁸ Department of Justice Complaint, United States of America v Visa Inc and Plaid Inc, 2020.<https://www.justice.gov/opa/press-release/file/1334726/download> Erişim Tarihi: 30.06.2022.

3.4.2. İnovasyon ve Etkinlik İlişkisi Hakkında Değerlendirmeler

Daha önce belirtildiği gibi, tahsis etkinliğini ön planda tutan rekabet hukuku anlayışı, inovasyon rekabetini yeterince dikkate almamakla eleştirilmektedir. Caves ve Singer (2018), etkinlik odaklı standartların inovasyondan kaynaklanan zarar teorisini göz ardı edebileceğini ifade etmektedir. ABD’de inovasyona dayalı zarar teorisi içeren son kararın *Microsoft* olduğu ve son yirmi yılda benzer başka kararların nadiren görüldüğü, bunun sebebinin fiyat odaklı zarar teorilerine fazlasıyla odaklanılması olduğu belirtilmektedir (Caves ve Singer 2018, 4).

Portuese (2021) ise, statik modellere odaklanılması nedeniyle inovasyon zarar teorisinin ihmal edildiğini savunmakta ve idealize edilen tam rekabet piyasası yaklaşımının bütünüyle reddedilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Ona göre, tam rekabet piyasası tahsis etkinliğini sağlasa da, firmaların inovasyon yapma güdüsünü ortadan kaldırdığı için istenmeyen bir piyasa yapısıdır. Portuese, statik modellerin tamamen terk edilip, rekabet hukukunun inovasyonu maksimize edecek şekilde yeniden yapılandırılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Benzer şekilde, Spulber (2022), 20. yüzyılın ekonomik modellerine aşırı önem verilmesinin inovasyonun göz ardı edilmesine yol açtığını belirtmekte ve 21. yüzyıl ekonomilerine farklı bir bakış açısıyla yaklaşılması gerektiğini savunmaktadır. Yazar, inovasyon-rekabet ilişkisine dair genişleyen literatürün rekabet otoriteleri tarafından yakından takip edilmesini ve bu doğrultuda değerlendirmeler yapılmasını önermektedir.

Dijital platformlar alanında ise, inovasyon ile tahsis etkinliği arasındaki olası çatışma daha belirgin hale gelmektedir. Rekabet otoritelerinin fiyat odaklı politikaları, kısa vadede tüketiciye fayda sağlasa da, inovasyon güdüsünü zedeleyerek uzun vadede zarar verebilir (Kirchner 2007, 22). De Streel, dijital piyasalarda inovasyonu koruyacak bir model önererek, bu piyasalardaki “yoğunlaşma, öngörülemezlik ve inovasyon” gibi üç temel özelliği vurgulamaktadır. Dijital ekonominin öngörülemez yapısı dikkate alındığında, rekabet hukukunun amacı “inovasyon yapabilme koşullarını eşitlemek” olmalıdır. Bu bakış açısına göre, dijital platformlar özelinde rekabet hukuku, etkinlikten çok rekabetçi sürece odaklanmalı; bu da Ordoliberal ekolün, maddi etkinlikten bağımsız olarak rekabetçi sürece verdiği önemi yansıtmaktadır (de Streel 2020).

BÖLÜM 4

ETKİNLİĞİN KORUNMASI İLE REKABET HUKUKUNDAKİ ALTERNATİF HEDEFLER ARASINDAKİ İLİŞKİ

Daha önceki bölümlerde ifade edildiği üzere; etkinliğin korunması haricinde daha kapsamlı hedeflerin de rekabet hukuku kapsamında gözetilmesi gerektiği literatürde savunulmaktadır. Bu kapsamda rekabet hukukunda yeni boyutlar (Örn. sürdürülebilirlik, adil rekabet, inovasyon ve ekonomik yoğunlaşmanın rolü ve bunların rekabet hukukuyla ilişkisi) rekabet hukukunun hedefleri arasında nasıl bir yere sahip olduğu tartışma konusu olmuştur.⁷⁹ Bu başlık kapsamında, rekabet hukukunun kapsam alanı açısından literatürde son dönemde karşımıza çıkan kavramlar ile rekabet hukukunda temel hedef olarak sayılan, etkinliğin maksimize edilmesi ile arasındaki ilişki, uyum ve uyumsuzluklar açıklanacaktır. Bu türden tartışmaların rekabet hukukuna atfedilen görevler ve hedeflerin uyumlu şekilde çalışabilmesi bakımından önem arz ettiği düşünülmektedir.

4.1. ADİL REKABETİN KORUNMASI VE ETKİNLİK İLİŞKİSİ

Adil rekabetin korunması kavramı, özellikle son dönemlerde rekabet otoriteleri tarafından rekabet hukukunun temel hedeflerinden biri olarak görülmektedir (Dunne 2020, 237-243). Rekabet otoritelerinin basın açıklamaları ve politika metinlerinde bu konu sıkça vurgulanmaktadır. Örneğin, ABD Adalet Bakanlığı Başsavcı Yardımcısı Renata Hesse, rekabet hukukunun nihai amacının “ekonomik adalet” olduğunu belirtmiştir.

Avrupa Komisyonu’nun 2016 yılı raporunda ise “piyasaların herkes için daha adil işlemesi” ve “adil rekabetin faydalarını Avrupa’ya ve dünyaya yaymak” gibi hakkaniyet ve adil rekabet vurguları sıkça yer almıştır. Bu raporda refah ve etkinlik gibi kavramlar ön planda olmamakla birlikte, hakkaniyet ve adalet

⁷⁹ <https://www.oecd.org/competition/roundtables.htm> Erişim Tarihi:10.06.2022

kavramları 18 sayfalık dokümanda yirmi kez geçmektedir (Dolmans ve Lin 2017, 1-23).

Komisyon'un eski başkanı Jean Claude Juncker da, hâkim durumdaki firmaların sömürücü uygulamalarına karşı piyasada “adil oyun sahasının” sağlanmasının önemine değinmiş ve rekabet hukukunun sosyal boyutuna işaret etmiştir. Benzer şekilde, Komisyon Başkanı Margrethe Vestager de birçok konuşmasında “adil rekabet” kavramının korunması gerektiğini vurgulamaktadır.

Tüm bu ifadeler ışığında, özellikle son yıllarda rekabet hukukunun hedefleri arasında adil rekabet kavramının giderek daha fazla yer aldığı görülmektedir (Uçaryılmaz 2021, 192).

Adil rekabet vurgusunun artmasına bir başka örnek ise dijital pazarlara yönelik *ex ante* düzenleme taslaklarında görülmektedir. Bu düzenlemelerde genellikle adil rekabet ön plana çıkarılırken, etkinlik odaklı zarar teorileri daha geri planda kalmaktadır (Cremer vd. 2022). Özetle, adil rekabet kavramının rekabet hukuku uygulamasının yapıtaşlarından biri olduğu son dönemde sıkça vurgulanmaktadır. Bu durumda, teknik, veri odaklı ve iktisadi analize dayalı rekabet hukukunda, adalet ve hakkaniyet gibi soyut kavramların yeri sorgulanır hale gelmiştir. Literatürde adil rekabet kavramına atfedilen tanımlar farklılaşmakta; birtakım yazarlarca bu kavramın etkinlik yaklaşımıyla uyumlu olduğu savunulmaktayken, aksi görüşteki yazarlarca adil rekabet gibi soyut ve belirsiz kavramların rekabet hukukunda yönlendirici rolü olmadığı savunulmaktadır.

4.1.1. Adil Rekabet Kavramının Rekabet Hukukundaki Yerine İlişkin Görüşler

Chicago Okulu etkisiyle rekabet hukuku hedefleri genellikle tüketici refahı ve iktisadi etkinlik ekseninde ele alınmaktadır. Etkinlik kavramı normatif ya da etik bir değerlendirmeden ziyade, iktisadi ve teknik bir anlam taşımaktadır. Mal ve hizmet piyasalarında faaliyet gösteren teşebbüslerin etkin çalışması beklenir; etkin olmayanların ise piyasadan çıkması, pazar yapısının doğal sonucu olarak görülür (Dunne 2021, 239). Bu çerçevede, etkinlik temelli yaklaşımlar altında, hakkaniyet kavramının rekabet hukukunun amaçlarıyla örtüşmediği söylenebilir.

Ancak, sosyal hedefler içeren piyasa yapıları ile etkinlik odaklı pazar anlayışının ne ölçüde uyumlu olduğu tartışmaya açıktır (Heinemann 2018, 1).

Yani, etkin ve iyi işleyen piyasa hedefi ile adil rekabet kavramının bir arada var olup olamayacağı önemli bir sorudur (Dunne 2021, 234). Bu soruya yanıt vermek için öncelikle rekabet hukukunda “adil rekabet” kavramının ne anlama geldiğinin netleştirilmesi gerekmektedir.

Avrupa Komisyonu Başkanı Vestager, adil rekabeti “eşit koşullarda rekabet” olarak tanımlamaktadır. Vestager, bu kavramın AB rekabet hukukunda yeni olmadığını; ABİDA’nın 102. maddesindeki “haksız sözleşme şartları” ve “tüketicilerin aldığı adil pay” gibi ifadelerle özünde yer aldığını belirtmektedir (Melamed ve Petit 2019, 747). Benzer şekilde, Ahlborn ve Padilla da hakim durumun kötüye kullanımı ve kartelleşmeye ilişkin ihlallerin temelinde adalet ve hakkaniyetin yattığını savunmaktadır (Dunne 2021, 237).

Adil rekabetin rekabet hukukunda var olduğuna dair başka bir örnek de ABD Sherman Kanunu’dur. Senatör James Pugh, tröstlerin yasaklanma gerekçesi olarak etkinlik ya da refah yerine “serbest ve adil ticaret ortamı” ile “kamu yararının korunması”nı göstermiştir (Horton 2013, 825). ABD antitröst mevzuatının da kökeninde adil rekabet kavramı yer almaktadır (Sacher ve Yun 2019, 11).

Ezrachi (2018, 13) ise, adil rekabetin soyut bir kavram olsa da rekabet hukukunun ekonomik altyapısına nüfuz ettiğini savunmaktadır. Ona göre, hakkaniyetten kasıt, “eşit etkinlikteki rakiplerin pazarda yarışabilmek için eşit koşullara sahip olmasıdır.” Bu nedenle adil rekabet, kapsamı net tanımlanmamış olsa da rekabet hukuku uygulamasında genel bir rehber olarak kabul edilebilir. Ayrıca Ezrachi, hakkaniyetin “rekabetçi sürecin kaybedenlerini koruma” işlevi olmadığını vurgulamaktadır (bkz. Trebilcock ve Ducci 2019). Bu yaklaşımda etkinlik ve adil rekabet birbirini destekler.

Daha soyut bir bakış açısıyla Gerbrandy (2019), hakkaniyeti “piyasaların toplumca kabul gören biçimde işlemesi ve sosyal pazar yapısıyla uyumlu olması” olarak tanımlamaktadır. Lianos (2018) ise, rekabet hukukunun görevini “ekonomik gücün toplumsal güce dönüşmesini engellemek” ve yapısal eşitsizliklere çözüm getirmek olarak görür (Lianos 2018, 94). Ancak bu görüşler, adil rekabet kavramının rekabet hukuku değerlendirmelerinde somut bir çerçeve sunamaması nedeniyle eleştirilmektedir.

Karşıt görüşteki akademisyenler, rekabet hukukunun ekonomik analiz temelli ve teknik bir alan olduğunu vurgular. Onlara göre adil rekabet ve hakkaniyet gibi sübjektif kavramlar bu alanda yer bulmamalıdır. Örneğin Easterbrook, rekabet ile hakkaniyetin birbiriyle karışmayan ve ortak noktası olmayan kavramlar olduğunu ifade eder (Horton 2013, 824). Chicago Okulu da benzer şekilde, normatif kavramların rekabet hukukunda yeri olmadığını savunur (Horton 2013, 830).

Mahkemelerde de hakkaniyetin rekabet hukuku uygulamasındaki rolü tartışılmıştır. Fishman v. Estate of Wirtz davasında, rekabet ve hakkaniyetin doğası gereği zıt kavramlar olduğu, rekabetçi sürecin etik kavramlarla değerlendirilmemesi gerektiği belirtilmiştir. Easterbrook ise, rekabetin adalet ve hakkaniyetle birlikte ele alınmasının rekabet kısıtlayıcı davranışları meşrulaştırabileceğini ifade etmiştir. Turner da, hakkaniyet ve adaletin rekabet hukukunda ölçüt olarak kullanılması durumunda rekabetçi davranışları caydıracağı, uygulamada belirsizlik yaratacağı ve etkinliği azaltacağı görüşündedir (Sokol 2020, 1272).

4.1.2. Rekabet Hukuku Uygulamasındaki Yeri İtibarıyla Adil Rekabet

Adil rekabet ve adalet gibi kavramlar her ne kadar basın açıklamalarında veya politika dokümanlarında sıklıkla yer bulsa da kararlardaki yönlendirici yönü sınırlı düzeyde kalmaktadır (Stylianou ve Iacovides 2020, 30). Bunun nedeni, bu kavramın doğası gereği soyut ve belirsiz nitelikte olmasına bağlanabilecektir. Bu sınırlı uygulamaya örnek, rekabet otoritelerinin çeşitli sektörlerde daha hassas bir yaklaşıma yönelmesi verilebilir. Bazı yazarlar, insan hayatı açısından kritik önemi haiz (ilaç vb.) sektörlerde aşırı fiyat dosyalarının sayısında artış görülmesini⁸⁰, adil rekabet ve hakkaniyet kavramının rekabet hukuku üzerindeki etkisine örnek olarak göstermektedir⁸¹ (Botta ve Solidoro 2020). Benzer bir şekilde, adil rekabet kavramının rekabet hukuku alanında yeni ortaya çıktığı görülen başka bir boyutu ise dijital piyasalara ilişkindir. Bu bağlamda dijital platformlar yönelik yapılan öncül (ex ante) düzenlemelere esas teşkil eden yaklaşımın hakkaniyet ve adaletle uygun bir rekabet hukuku uygulaması olduğu

⁸⁰ Bknz. ACM'nin *Leadiant* Kararı (ACM/20/041239) *Pfizer/Flynn* Kararı (CMA).

⁸¹ Az sayıda karar örneğinden biri Komisyon'un *Gazprom* (AT.39816 – *Gazprom* (2018) kararında gündeme gelmiştir. *Gazprom* kararında Komisyon *Gazprom*'ün çeşitli Avrupa ülkelerinde uyguladığı fiyat farklılaştırmasının haksız ve ayrımcı nitelikte olduğu yönünde karar vermiştir.

kabul edilebilecektir (OECD 2022, 34). Nitekim dijital piyasaların öncül düzenlenmesine ilişkin çalışmalarda, “hakkaniyet ve yarışabilirliğin (*contestability*) korunması”nın önemli bir kavram olarak ortaya çıktığı görülmektedir.

Hakkaniyet ve adalet kavramının dijital piyasalardaki rekabet özelinde sıklıkla ifade edilmesi, bu kavramların ekonomik düzlemde nasıl ele alınabileceğine yönelik çalışmaları da beraberinde getirmiştir. Cremer vd. (2021) tarafından yapılan çalışmada dijital piyasalar özelinde hakkaniyet, piyasalarda yarışabilirliğin (*contestability*) korunması ile ilişkilendirilmektedir. Nitekim DMA tasarısı içerisinde de adil rekabet kavramına sıklıkla yer verilmesi de hakkaniyetin, yarışabilirliğin korunması şeklinde ele alındığını göstermektedir.⁸²

Özetle; hakkaniyet ve adil rekabet kavramlarının rekabet hukuku ile ilişkilendirildiği örneklerle sıklıkla rastlamak mümkündür. Adil rekabet kavramına yapılan vurgulamalardan, bu kavramın rekabet hukukunda etkinlik hedefine alternatif bir ölçüt olarak düşünüldüğü yorumunu beraberinde getirmektedir. Diğer taraftan bu kavram oldukça subjektif öğeler içerdiğinden, ne kastedildiğinin belirsizleşmesi durumunda rekabet hukukunu ekonomik temelli hedeflerden saptırabileceği de değerlendirilmektedir. Bu konuda literatür kapsamlı bir biçimde incelendiğinde hakkaniyet kavramının etkinlik odaklı rekabet hukuku uygulamasıyla bağdaşan karşılığının, özellikle dijital piyasalar bakımından “eşit yarışma koşullarının korunması”, pazarlardaki giriş engellerinin kaldırılması ve yarışabilirliğin korunması olarak ifade edilebilecektir.

4.2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE ETKİNLİK İLİŞKİSİ

Sürdürülebilirlik ve rekabet hukuku son yıllarda sıklıkla yan yana gelen ve aralarındaki ilişkinin mahiyeti hakkında tartışmalar yürütülen kavramlardır.

⁸² Hakkaniyete ilişkin dijital piyasalar özelinde bir başka yorum ise, kullanıcıların yaptıkları katkı ile orantılı olarak ödüllendirilmesine dayanmaktadır. Bu örnek ise şu bağlamda açıklanmaktadır: ağ etkileri nedeniyle kullanıcıların belirli bir platformda kolektif olarak bulunması, platformun değerini artırmaktadır. Burada platform değerini bizzat kullanıcı sayısının çokluğundan aldığından ötürü, kullanıcılar yarattıkları değer karşılığını almalıdır. Her ne kadar kullanıcılar çoğu zaman hizmet için fiyat ödemeseler de yarattıkları pozitif dışsallık nedeniyle daha kaliteli hizmet alma hakkına sahiptir. Dolayısıyla yazarlara göre, hakkaniyet iktisadi anlamında toplumsal refaha yönelik yapılan karşılığını almak biçiminde formülize edilmektedir (Cremer vd 2022).

Sürdürülebilirlik, yalnızca rekabet hukukunda değil, genel manada ekonomik faaliyetlere küresel düzeyde rehberlik edecek ve yön gösterecek çatı hedef haline gelmiştir. Ekonomik faaliyetlerin sürdürülebilirlik bakış açısıyla ele alınmasıyla, sürdürülebilir ekonomi anlayışına yönelik ulusal ve uluslararası çabalar hız kazanmıştır. Bu çabalara örnek olarak AB, 2019’da açıkladığı Avrupa Yeşil Mutabakatı⁸³ ile sanayi ve büyüme stratejileri dâhil olmak üzere tüm politikalarını sürdürülebilirlik ekseninde yeniden şekillendireceğini açıklamış olup ülkemizin de dâhil olduğu çok sayıda ülke tarafından da bu anlayışın takip edildiği görülmektedir (Ticaret Bakanlığı 2019).

Sürdürülebilirlik hedefine erişilebilmesi için ortaya konan ekonomik çerçeve, kaçınılmaz bir biçimde rekabet hukukuyla temas etmektedir. Ekonomik faaliyetleri düzenleyici rolü itibarıyla rekabet hukukunun, bu faaliyetlerin sürdürülebilir bir anlayışla şekillendirilmesi tamamlayıcı rol üstlenebileceği ve sürdürülebilirliği teşvik edebilecektir (Costa-Cabral 2021,2 OECD 2021, 10-11). Son yıllarda, rekabet hukukunun da sürdürülebilirlik amacına hizmet edebilecek yasal bir enstrüman olabileceği fikri ortaya atılmaktadır.

Bu düşünce doğrultusunda Yunanistan, Hollanda, Fransa rekabet otoriteleri, rekabet hukukunun klasik hedefleri dışında, sürdürülebilirliğin de ne bakımdan ele alınacağına yönelik çalışmalar yapmakta ve mevzuatını bu anlayışla şekillendirmektedir. Örneğin, CMA tarafından 2021 yılında yayımlanan yıllık planda,⁸⁴ rekabet hukuku politikalarının sürdürülebilirlik ile ilişkisi hakkında hükümet politikalarını nasıl şekillendirebileceğinin açıklandığı görülmektedir.

Etkinlik ve sürdürülebilirlik hedefleri temel olarak kaynakların etkin kullanımına yöneliktir. Daha önce ifade edildiği üzere, tahsis etkinliğinin bulunduğu bir ekonomide, fiyat ile marjinal maliyet yakınsamakta ve kaynaklar en iyi kullanılabilecekleri alana özgülenmektedir. Daha az maliyetle ve daha az kaynak kullanılarak daha fazla ürün üretebilmek çevresel kaynakların verimli kullanılması açısından da olumludur. Bu tür durumda her iki amaç arasında tercih edilecek bir durum ortaya çıkmamakta, ekonomik etkinlik ve sürdürülebilirlik

⁸³ Communication from the Commission: The European Green Deal, COM (2019) 640 final (2019).

⁸⁴ <https://www.gov.uk/government/consultations/competition-and-markets-authority-annual-plan-2020-to-2021/cma-annual-plan-consultation-202021>, Erişim Tarihi: 12.03.2022

hedefleri arasında uyumlu bir uygulama ortaya çıkmaktadır (Borza 2014). Ayrıca tüketici tercihinin bağlı olarak, mal ve hizmetlerin üretiminde daha sürdürülebilir yöntemler uygulanmasına ilişkin inovasyonlar rekabet ve sürdürülebilirlik arasındaki sinerjiye ve paralellığa örnek olarak gösterilebilecektir (OECD 2022).

Bununla birlikte, fiyat odaklı tüketici refahı anlayışı ile çevresel kaygıları gözetilen sürdürülebilirlik anlayışı arasında zaman zaman çelişki doğabilecektir (Gerbrandy 2019, 131). Örneğin çevresel hassasiyetler gözetilerek yapılan üretim, daha yüksek üretim maliyetine yol açabilme potansiyeline sahiptir (Holmes vd 2021, 2). Bir örnek üzerinden gidilecek olursa, fiyatları %1 artırabilecek, ancak karbon emisyonunu %50 düşürecek bir işlemde çevresel kazanımlar ile düşük fiyatlar olarak tanımlanan etkinlik çelişki halindedir (Holmes 2020, 2).

Rekabetçi pazar yapısı ve sürdürülebilirlik arasındaki bir diğer zıtlık ise çıktı maksimizasyonu (*output maximisation*) hedefi bağlamında doğabilecektir. Çıktı maksimizasyonu hedefi doğası gereği fazla kaynak tüketimini gerektirir. Bu türden bir bağlamda rekabetçi pazar yapısı sürdürülebilirlik anlayışı ile ters düşmektedir (Borza 2014, 1356; OECD 2022, 6)

Bu ilişki çerçevesinde sürdürülebilirliği ekonomik açıdan ele almak ve belirli bir sonuca varmak rekabet otoriteleri açısından ciddi zorluk yaratmaktadır. Nitekim rekabet hukuku ve sürdürülebilirlik anlayışının verdiği zıt sonuçlara Almanya'daki *Miba/Zollern*⁸⁵ devralma kararı örnek verilebilecektir. İlgili kararda Bundeskartellamt, işlemin gerçekleştiği ürün pazarında⁸⁶ rekabet karşıtı sonuçlar doğuracağı gerekçesiyle işleme izin vermemiştir. Bununla birlikte Almanya Ekonomi Bakanlığı⁸⁷ rüzgâr enerjisi üretimi için inovasyon doğurabileceği gerekçesiyle Bundeskartellamt'ın kararına rağmen, işlemin getireceği rekabet hukuku alanı dışındaki faydaları gözeterek⁸⁸ (GCR 2021) işleme izin vermiştir. Bu yaklaşım göstermektedir ki, rekabet hukukunun amaç ve araçlarıyla sürdürülebilirliğe yönelik işlemler arasında çelişki doğabilmektedir. Nitekim çeşitli rekabet otoriteleri ve Komisyon, kılavuzlarında yaptıkları çeşitli

⁸⁵ B5-29/18-Mi-ba AG / Zol-lern GmbH & Co. KG (2019).

⁸⁶ Söz konusu ürün grubunun büyük çaplı motorlar için rulmanlar olduğu ifade edilmiştir.

⁸⁷ Federal Ministry for Economic Affairs and Climate Action (Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz).

⁸⁸ Alman hukukunda, zaman zaman kamu yararı gerekçesiyle kararı ile Bundeskartellamt'ın kararlarının bakanlık tarafından geçersiz kılınması söz konusu olabilmektedir (OECD 2022, 43).

güncellemelerle sürdürülebilirlik söz konusu olduğunda rekabet hukukundaki çeşitli kavramları katı esnetebileceklerinin sinyallerini vermektedir. Örneğin;

- Yunanistan Rekabet Otoritesi'nin 2020 tarihli kılavuzunda⁸⁹ belirtildiği üzere çevresel fayda sağlayan kimi işlemler kısa vadede yüksek fiyatlara yol açarak tüketici zararına yol açabilmekte, ancak uzun vadeli sonuçları itibarıyla toplumsal refah artışına katkı sağlamaktadır (Derdak 2021, 41).
- Komisyon'un yayımlandığı Yatay Anlaşmalara İlişkin Muafiyet Kılavuzu⁹⁰ taslağında sürdürülebilirliğe yönelik kazanımların, fiyat tespiti ve bölge paylaşımı gibi ağır rekabet ihlali sayılan hallerde dahi, doğurduğu etkinliklerle birlikte dikkate alınması gerektiği ifade edilmektedir (Komisyon 2022, 134).
- ACM'nin 2021 tarihli kılavuzunda⁹¹ ise teşebbüsler arasında yapılan ve daha az çevreci ürünlerin üretilmemesi sonucunu doğuran bir anlaşma, ürün çeşitliliğini önemli ölçüde azaltmıyorsa kartel olarak değerlendirilemeyeceği düzenlenmektedir.

Tüm bu kılavuz düzenlemelerinden anlaşılabilceği üzere, rekabet hukukunun klasik çerçevesi açısından olumsuz gözle bakılabilecek davranışlar, sürdürülebilirlik ile ilgili yaratacağı faydalar sebebiyle hoşgörülebilmektedir.

Yukarıda ifade edildiği üzere, sürdürülebilirlik ile ilgili hedefler, tahsis etkinliğini amaçlayan fiyat ve arz odaklı rekabet hukuku anlayışı ile çelişki yaratabilmektedir. Bu açıdan önemli bir karar, Hollanda Rekabet Otoritesi (ACM) tarafından verilen "*chicken of tomorrow*"⁹² kararıdır. Karar Hollanda'daki tavuk üreticilerinin, tavuk üretiminin daha sürdürülebilir hale gelmesi için standartlar belirlemek konusunda yaptıkları anlaşmanın rekabet hukuku bağlamında değerlendirilmesine ilişkindir. Tavuk üreticileri arasında yapılan anlaşma, sürdürülebilirlik açısından olumlu gelişmeler sağlarken, tavuk fiyatlarını

⁸⁹ <https://epant.gr/en/enimerosi/competitionlaw-sustainability.html> Erişim Tarihi: 15.05.2022.

⁹⁰ Communication from the Commission — Guidelines on the applicability of Article 101 of the Treaty on the Functioning of the European Union to horizontal co-operation agreements.

⁹¹ <https://www.acm.nl/sites/default/files/documents/second-draft-version-guidelines-on-sustainability-agreements-oppurtunities-withincompetition-law.pdf> Erişim Tarihi: 05.07.2022

⁹² Chicken of Tomorrow case, ACM/DM/2014/206028
<https://www.acm.nl/en/publications/publication/13789/ACMs-analysis-of-the-sustainability-arrangements-concerning-the-Chicken-of-Tomorrow> Erişim Tarihi:10.03.2022.

artırabilecek maliyet artışına da sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla çevresel olumlu katkılar ile tüketici zararının kıyaslanmasını gerektirmektedir. Kararda ACM, bu türden bir anlaşmanın muafiyet alıp alamayacağı sorusunun cevabına ürünün fiyat artışı ile tüketicilerin sürdürülebilir ürüne ödemeye razı oldukları fiyat artışını karşılaştırmak yoluyla ulaşmıştır. Bu analiz sonucunda ACM, tüketicilerin çevresel kazanımlar için ödemeye razı oldukları fiyatın haricinde ürün fiyatında kilogram başına 0,64 Euro artış gerçekleştireceği, yani toplam etkilere bakıldığında uygulamanın olumsuz sonuçlar doğuracağı tespitinde bulunmuştur (Monti ve Mulder 2017, 640-642). Ayrıca ACM, anlaşmanın uygulamaya geçmesi halinde sürdürülebilir kriterler gözetilmeden üretilen tavuğun çıkacağını, (Lianos 2018, 26) sürdürülebilirlik ve fiyat konusunda tercihin tüketiciye bırakılması ve bu konuda tüketicinin bilgi seviyesinin artırılmasının daha uygun olacağı doğrultusunda karar tesis etmiştir (Monti ve Mulder 2017, 642).

Bu türden bir zıtlığın ortaya çıktığı bir başka örnek ise Komisyon'un *CECED*⁹³ kararında gündeme gelmiştir. Kararın konusu, çamaşır makinesi üreticilerinin enerjiyi efektif kullanmayan makinelerin üretimini durdurma konusunda yaptıkları anlaşmanın değerlendirilmesidir. Karara konu olayda arzın kısıtlanması olarak kabul edilebilecek bir davranış olmakla birlikte, anlaşmanın çevresel faydaları da dikkate alınmıştır (OECD 2022, 28). Karar iki noktada önem arz etmektedir. Birincisi çamaşır makinesi alıcılarının daha yüksek bedel ödeme yapmaları durumu başlı başına tüketici zararı olarak kabul edilmemiş, çevresel faydaların somut veriye dayanması ve iktisadileştirilmesine yönelik yaklaşımda bulunulmuştur. Bu analiz sonucunda daha verimli çamaşır makinelerinin kullanımının elektrik tüketim bedelini düşüreceği, bu düşüşün de çamaşır makinesinin fiyat artışından dolayı tüketiciler nezdinde ortaya çıkabilecek fazla ödemedan yedi kat daha yüksek olduğu tespit edilerek anlaşmanın rekabeti kısıtlayıcı etkilerinin çevresel iyileşmenin getirdiği etkinlik kazanımı ile telafi edileceğine karar vermiştir (Lianos 2018b, 28).

Literatürdeki görüşleri özetlemek gerekirse, sürdürülebilir ekonomi yaklaşımı ve rekabet hukuku “kaynakların etkin tahsisi” noktasında uzlaşabilmektedir. Bununla birlikte sürdürülebilir yöntem ve üretimler,

⁹³ Case IV.F.1/36.718 - *CECED*, C(1999).

maliyetleri artırarak rekabet hukukunun tahsis etkinliği hedefine zıtlık da yaratabilmektedir. Buna göre, mümkün olan düzeyde çevresel faydaların sayısallaştırılması ve tüketici zararı ile kıyaslanarak karar verilmesi, rekabet hukukunun gözettiği hedeflere daha uygun bir yaklaşım olacaktır. Etkinlik yaklaşımının ötesine geçilerek çevresel faktörlere ya da sürdürülebilirliğe fazla ağırlık verilmesi halinde ise, diğer hukuk dallarıyla ya da mevzuatla çözülebilecek sorunlara rekabet hukuku ile müdahale edilmesi riski doğacaktır.

4.3. VERİ TEMELLİ ENDİŞELER VE ETKİNLİK İLİŞKİSİ

Dijital iş modellerinin yaygınlaşmasına paralel olarak sahip olduğu stratejik önem pekişen veri kavramı, dijital piyasalardaki rekabetin en önemli bileşenlerden biri haline gelmiştir. Bu bağlamda, teşebbüslerin elde ettiği büyük çaplı veri kaynaklarının rekabetçi koşulları etkilediği ve veri gizliliğine dair endişelerin tüketici refahının bir başka boyutu olarak ele alındığı görülmektedir (Kuhn vd. 2022, 4-5, Kerber ve Zolna 2022). Literatürde veri gizliliğinin korunmasının rekabet hukuku araçlarıyla ele alınmasına ilişkin görüşlerin artmasıyla birlikte (bkz. Sokol ve Camerford 2016, Graef vd. 2018), ekonomik etkinliği merkeze alan rekabet hukuku anlayışı ile veri gizliliği endişeleri arasındaki ilişkinin incelenmesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Verinin toplanması, işlenmesi ve kullanılmasına dayalı iş modelleri, başta tüketici tercihlerinin bilinmesini sağlaması nedeniyle teşebbüslere rekabetçi avantaj sağlamaktadır (Olgun 2021, 1). Çeşitli rekabet otoritelerinin raporlarına da konu olduğu üzere geniş veri setine erişim pazar gücünün göstergelerinden biri haline gelmektedir (BKA ve AC 2016, CMA ve ICO 2021, 8-11). ICO (Information Commissioner's Office - Birleşik Krallık Veri Koruma Otoritesi) ve CMA ortak raporunda veri sahipliğinin pazar gücü yaratımına katkı sağlayan çeşitli iktisadi özellikleri açıklanmaktadır. Buna göre, teşebbüsler açısından veriyi elde etmenin maliyeti başlangıçta yüksek olsa da, kopyalama-aktarmanın maliyeti oldukça düşüktür. Ayrıca verinin miktarı arttıkça, verinin işlenmesinden elde edilen fayda da artmakta, başka bir deyişle ölçek ekonomisi ortaya çıkmaktadır. Özetle; stratejik nitelikteki verilere sahip olmak pazardaki rekabetçi koşulları değiştirmekte ve pazarların yoğunlaşmaya müsait hale gelmesi için elverişli ortam hazırlamaktadır (CMA ve ICO 2021, 12).

Verinin bahsedilen stratejik rolünün görülebilmesi açısından, *Google/DoubleClick*⁹⁴ devralma kararı önemli bir örnektir. Karardaki zarar teorisi, Google’ın arama verileri ile DoubleClick’in internet arama verilerinin birleşiminin veriye dayalı ölçek ve kapsam ekonomileri oluşturması ve rakip şirketlerin ulaşamayacağı rekabetçi avantajın elde edilmesi şeklinde oluşturulmuştur (Lianos ve Ivanov 2019, 864; Lee 2020, 83). Benzer doğrultuda, teşebbüslerin elde ettikleri verilerin yarattığı rekabetçi avantajın pazara giriş ve büyüme engeli oluşturabileceği, ABD’deki *Reed Elsevier/ChoicePoint*⁹⁵, *Dun&Bradstreet/Quality*⁹⁶ *Bazaarvoice/PowerReviews*⁹⁷ kararlarında da gündeme gelmiştir (Deutscher 2018, 5)⁹⁸.

4.3.1. Tüketici Bakımından Veri Temelli Endişeler⁹⁹

Veri güvenliği ve gizliliğinin artan öneminin bir başka yansıması, veri gizliliğinin rekabetçi bir parametre olarak ortaya çıkmasıdır. Başka bir deyişle tüketicilerin veri gizliliğine yönelik endişeleri, teşebbüsler açısından veri gizliliğini bir “kalite parametresi”ne dönüştürmektedir (Farrell 2012, 252). Teşebbüsler açısından ise veri gizliliğinin korunması, rekabetçi bir avantaj olarak düşünülmektedir. Örneğin Facebook, pazara giriş yaptığı dönemde rakibi MySpace’ten farklı olarak, veri gizliliği endişelerine daha uyumlu bir şirket profili çizerek kullanıcı kitlesini artırmıştır (Srinivasan 2018, 46-54). Bu rol kendini otoritelerin kararlarında da göstermekte, veri güvenliği ve gizliliği rekabetin bir parametresi olarak yer alabilmektedir (Lianos ve Economides 2021, 792). Örneğin

⁹⁴ Case COMP/M.4731, Google/DoubleClick (2008).

⁹⁵ Federal Trade Commission, Complaint Reed Elsevier NV, et al. In the Matter of. Docket No. C-081 0133

⁹⁶ Federal Trade Commission, Complaint in Dun & Bradstreet Corporation/Quality Education Data 6 May 2010. Docket No. 9342

⁹⁷ United States of America v. Bazaarvoice, INC., Case No.:13 0133, (2013).

⁹⁸ Literatürde aksi görüş örneği için bkz. Manne ve Auer (2021). Yazarlara göre veri, geniş ölçekte ulaşılabilir, sınırlı ve münhasır olmayan bir yapıya sahiptir ve rekabetçi koşullar açısından verinin sahipliği değil algoritmanın kalitesi önem arz etmektedir.

⁹⁹ Veri temelli bir diğer rekabetçi endişe ise veri taşınabilirliğinin sınırlandırılması yoluyla rakiplere yatay geçiş maliyetleri yaratmak suretiyle rakipler için giriş engellerine neden olabileceği; üretimi, pazarı ve teknik gelişmeyi tüketicilerin zararına sınırlandırarak hâkim durumun kötüye kullanılması teşkil edebileceğidir (Çalışkan Olgun 2020, 30). Öte yandan bu çalışmanın kapsamı açısından bu türden rekabetçi endişeler detaylı bir şekilde incelenmeyecektir.

*Microsoft/LinkedIn*¹⁰⁰ kararında, rekabetçi endişelerden ve zarar teorilerinden biri, LinkedIn'den daha iyi veri güvenliği hizmeti veren teşebbüslerin pazardan çıkması olarak ifade edilmektedir. Bu bakımdan zarar teorisinin parasal /maddi kayıp üzerine kurulmaması önem arz etmektedir.

Öte yandan, yüksek pazar gücü ve yoğunlaşmanın beraberinde, tüketicilere ait verilerin sınırlı sayıda teşebbüsün elinde toplanması, veri gizliliğine yönelik endişeleri şiddetlendirmektedir. Bir örnek üzerinden açıklamak gerekirse, Google'ın akıllı termostat üreticisi NestLab'i devralmasının potansiyel açıdan oluşturduğu veri temelli endişe akla gelmektedir. Bu devralma, kullanıcılara ait adres bilgisi gibi NestLab'den Google'a geçmesi anlamına geldiğinden veri temelli bir endişe doğurmaktadır (Ohlhausen 2015, 137). Bir başka örnek ise *Apple/Shazam*¹⁰¹ devralmasıdır. Bu açıdan ortaya çıkan veri temelli endişe, Apple cihazlardaki müzik uygulamalarına kayıtlı kullanıcıların verilerinin, Shazam kullanan anonim kullanıcıların verileri ile eşleştirilmesi ihtimaline binaen veri gizliliği açısından oluşturabileceği olumsuz sonuçtur. Görüldüğü üzere, bu türden kararlarda tüketicinin daha yüksek ücret ödemesi vb. bir endişe değil veri temelli bir endişe gündeme gelmektedir (Lianos ve Economides 2021, 796).

4.3.2. Veri Paylaşımına Yönelik Endişelerin Etkinlik Temelli Yaklaşım Açıısından Değerlendirilmesi

Dijital platformların sahip oldukları veriler, dijital hizmetlerin optimize edilmesi, reklamların etkinliğini artırmaları konusunda önemli rol oynamaktadır. Veri, dijital platformların daha kaliteli ve tüketiciye göre optimize hizmet sunma konusunda önemli role sahiptir. Verinin paylaşılması ya da veri gizliliği asıl olarak kişisel verinin korunması boyutu önemli olmakla birlikte iktisadi etkinlik ile veri arasındaki ilişki de incelenmelidir.

Chicago Okulu yaklaşımına göre rekabet koşulları açısından değer arz eden verinin paylaşılması ve yaygınlaşması refah artırıcı olabilmektedir. Verinin korunmasının ise olumlu etkileri olabileceği değerlendirilse dahi bu etkiler ölçümlenebilir ya da “ekonomikleştirilebilir” nitelikte değildir (Acquisti vd. 2016). Posner, Stigler ve Varian çeşitli çalışmalarında verinin yaygın şekilde paylaşımının, tüketici tercihlerinin daha iyi bilinmesi ve firmaların bu tercihlere

¹⁰⁰ Case COMP/M.8124, Microsoft/LinkedIn (2016).

¹⁰¹ COMP/M.8788 Apple/Shazam (2018).

göre daha rasyonel karar verebilmelerinin sağlanması açısından refah artırıcı niteliğe sahip olup bu türden verilerin paylaşımının regülasyon ile engellenmesini refah azaltıcı olarak tanımlamaktadırlar. Firmaların hedef kitlesini bilmesi ve hedeflenen kitleye yönelik reklamcılık yapılabilmesini refah artırıcı bir unsur olarak ifade etmektedirler (Acquisti 2016, 450). Benzer doğrultuda, ortaya çıkaracağı pazar gücü ve antirekabetçi etkileri haricinde olumlu bir etki olarak tüketici refahının artışına yol açabilecek etkinlikler de doğurabilmektedir. Bu etkinlik kazanımları *Microsoft/Yahoo*¹⁰² kararında DOJ tarafından da ifade edilmektedir (Ata ve Kurdoğlu 2021, 306). Hirschelifer ve Murphy gibi yazarlar ise verinin yaygın bir şekilde paylaşımının tüketicinin alım tercihi hakkında fazla bilgisi olan satıcıların etkin bir şekilde fiyat farklılaştırması yaparak tüketici fazlasını yok edebileceği riskini ifade ederek, veri gizliliğinin tüketici refahını artırıcı yönüne vurgu yapmaktadır (Acquisti 2010, 4).¹⁰³ Konu hakkındaki literatür oldukça geniş olup veri gizliliğine yönelik düzenlemelerin refah artırıcı ya da refahta azaltıcı etkilerinin olabildiği gözlemlenmektedir. Konuya bu açıdan yaklaşan çeşitli yazarlar rekabet hukukunun hedefinin tarihsel açıdan ekonomik etkinliği sağlamak olduğunu değerlendirmekte ve veri gizliliğinin zarar teorisi olarak kabul edilmesi halinde etkinliğin sağlanması hedefi ile çelişki oluşturabileceğini ifade etmektedir (Ohlhausen ve Okuliar 2015, 153; Kadar 2015, 11).

Açıklanan hususlar sonucunda veri güvenliği ve gizliliğine yönelik endişelerin rekabet hukuku araçlarıyla müdahale edilebilmesi açısından değerlendirme yapmayı zorunlu hale getirmektedir. Bu bakımdan, rekabet hukukunun tarihsel hedefi olan etkinliğin korunması ile kıyaslanması gereklidir.

Literatürde kimi yazarlar tarafından veri güvenliği, gizliliği vb. ile ilgili kaygıların ölçümlenme güçlüğü nedeniyle rekabet hukuku değerlendirilmesinde yer bulamayacağı düşüncesi öne sürülmektedir. Özellikle tüketicilerin kişisel verilere biçtikleri değerın sübjektif olmasından kaynaklı analize dâhil edilemeyeceği ifade edilmektedir (Grunes ve Stucke 2015).

¹⁰² COMP/M.5727 Microsoft/Yahoo! (2010).

¹⁰³ Bu noktada Lianos ve Economides Google/DoubleClick kararında müşterilerin internet ve arama verilerinin bilinmesi yoluyla, ödeme gücünün de tespiti fiyat farklılaşmasına ve tüketici zararına neden olabileceğini ifade ederek zarar teorisinin bu yönden de kurgulanması gerektiğini savunmaktadır (Lianos ve Economides 2018).

Çeşitli kararlarda da veri gizliliği ile ilgili endişelerin rekabet hukuku kapsamına girmeyeceği belirtilmektedir. Bu kararlara örnek olarak *Microsoft/LinkedIn*¹⁰⁴ birleşmesi verilebilecektir. Kararda Komisyon, ilgili birleşmeyi çevrimiçi reklamcılık açısından ortaya çıkabilecek endişelere odaklanarak, veri gizliliğine yönelik sorunların rekabet hukuku kapsamında ele alınamayacağına karar vermiştir. Benzer doğrultuda *Asnef/Equifax*¹⁰⁵ kararında da veri gizliliğine ilişkin sorunların temel olarak rekabet hukuku meselesi olmadığı, veri gizliliğinin tüketici tercihini yönlendiren kalite unsuru olarak dikkate alınabileceği ifade edilmektedir (Graef 2016, 4). Yine *Facebook/Whatsapp*¹⁰⁶ kararında verinin yoğunlaşmasından doğan endişelerin rekabet hukuku kapsamında değerlendirilemeyeceği ifade edilmektedir (Graef 2016, 4).

Öte yandan AB ülkeleri uygulamasında çeşitli kararlarda veri gizliliğine ilişkin endişelerin rekabet hukuku kapsamında ele alınması gerektiği görüşü hakim olmuştur. Örneğin, *Facebook*¹⁰⁷ kararı, sömürücü kötüye kullanma ve veri ilişkisini göstermesi bakımından önemlidir (Augusto ve Pfeiffer 2019, 54). Bundeskartellamt, Facebook kararında tüketicinin rızası olmaksızın üçüncü taraf kaynaklardan veri toplamasını kötüye kullanma olarak değerlendirmiştir. Karardaki ihlal davranışı, tüketicilere haksız kullanım koşulları dayatması, tüketicileri Facebook'u kullanmak ya da geniş kapsamlı kişisel verileri paylaşmak dışında alternatif bırakmaması ("*take it or leave it*") olarak ifade edilmiştir. Tüketici verilerinin haksız/aşırı bir biçimde kullanılması etkinliği bozucu bir davranış olmamasına rağmen ihlal olarak görülmüştür¹⁰⁸. Veri ve tüketici gizliliği temelli zarar teorisi aynı zamanda AGCM tarafından WhatsApp'ın gizlilik

¹⁰⁴ COMP/M.8124 *Microsoft/LinkedIn* (2016).

¹⁰⁵ Case-C238/05 *Asnef-Equifax v Ausbanc* (2006).

¹⁰⁶ Case M.8288 *Facebook/Whatsapp* (2017).

¹⁰⁷ B6-22/16 Facebook (2019).

¹⁰⁸ Kararın yargısal inceleme sürecinde Düsseldorf Bölge Mahkemesi Bundeskartellamt'ın kararını kaldırmış, temyiz merci Federal Mahkeme ise Bundeskartellamt'ı haklı bularak Düsseldorf Bölge Mahkemesi'nin kararını bozmuştur. Dolayısıyla Bundeskartellamt'ın tespitleri yargı kararıyla uygun bulunmuştur.

koşullarını güncellemesi üzerine aldığı ve tüketici verilerini korumaya yönelik kararda¹⁰⁹ söz konusu olmuştur¹¹⁰ (Augusto ve Pfeiffer 2019, 83).

Etkinlik temelli yaklaşım altında, bu kararlarda somut ve parasal tüketici zararının bulunmadığı söylenebilecektir. Bu nedenle çeşitli yazarlar, verinin sömürücü kötüye kullanma olarak değerlendirilmesi için en azından tahmini düzeyde ekonomik değerin ölçülebilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu doğrultuda, verinin ekonomik değerinin tespit edilebilmesi ve çeşitli veri setlerinin karşılık geldiği ekonomik değerin belirlenmesine yönelik çalışmalar mevcuttur (bkz. OECD 2013; Newman 2014). Bania (2018, 28-31) verilerin ekonomik değerinin tespitine yönelik çalışmalar arttıkça, parasal zarar teorilerinin veri özelinde de uygulanabileceği¹¹¹ görüşündedir.

Her ne kadar, bazı yazarlarca veri gizliliğine yönelik endişelerin kategorik olarak rekabet hukukunun dışında tutulması görüşü bulunsu da, önemli rekabet bileşenlerinden biri haline gelen verinin rekabet hukukunda ele alınması zorunlu hale gelmiştir. Özellikle, büyük ölçekteki stratejik verilerin pazardaki konumunu güçlendirici etkisi veri temelli zarar teorilerini zorunlu kılmaktadır (Okkaoğlu 2020, 66). Bilhassa da, pazar gücünün kaynağının veri olması durumunda, kişisel verilerin gizliliği konusu ile rekabet hukuku kapsamında bir parametre olarak ele alınabilecektir (Kerber ve Zolna 2019; Ata ve Kurdoğlu 2022, 329). Kurumun E-Pazaryeri Platformları Sektör İncelemesi Nihai Raporunda¹¹² da aşırı veri toplanması ve gizlilik konularının ikincil mevzuat çerçevesinde ele alınabileğinin belirtilmesi bu doğrultuda önem arz etmektedir.

Veri koruma hukuku ve rekabet hukukunun sinerji ve zıtlıkları, CMA ve ICO (2021, 8-11) raporunda ifade edilmektedir. Bu bakımdan kişisel verilerin teşebbüslerce bilinmesinin ortaya çıkarabileceği çeşitli etkinliklerin varlığı kabul edilmekle birlikte, zaman zaman veri gizliliği amaçlarını ihlal edebileceği ifade

¹⁰⁹ AGCM Facebook PS10601 CV154 (2017).

¹¹⁰ Öte yandan AGCM'nin tüketicinin korunması görevi de bulunduğundan ceza, rekabet mevzuatı değil tüketicinin korunması mevzuatı kapsamında verilmiştir (Pfeiffer ve Augusto 2019, 82-83).

¹¹¹ Örneğin, aşırı veri kullanımı yahut verinin sömürülmesine dayalı bir zarar teorisi üretilebilecekse bu zarar teorisine ekonomik açıdan da yaklaşılabileceği ifade edilmektedir (Bania 2018).

¹¹² <https://www.rekabet.gov.tr/Dosya/sektor-raporlari/e-pazaryeri-si-raporu-pdf> Erişim Tarihi: 14.07.2022

edilmektedir (CMA ve ICO 2021, 18-26). İktisadi perspektifin bir kenara bırakılması durumunda rekabet hukuku, kişisel verilerin korunması amacına güdülenmiş bir düzenleme haline gelme riskini taşımaktadır (CMA ve ICO 2021, 18-26).¹¹³

Özetle, tüketicinin verilerinin gizliliği bağlamında veri gizliliğine yönelik mevzuat ve rekabet hukukunun rolü kesişebilmektedir. Öte yandan verinin korunması ve ekonomik etkinlik hedefi arasında çelişki doğabilir, nitekim verinin paylaşılması ve yaygınlaşması tüketici tercihlerinin daha iyi bilinmesi yoluyla tüketici refahının artışına neden olabilir. Öte yandan, veri gizliliğinin korunması da, hâkim durumdaki teşebbüslerin sömürücü nitelikteki kötüye kullanma davranışı oluşturabilmektedir. İki hedefin bağdaştırabilmesinin yolu olarak, verinin özellikle hâkim durumdaki teşebbüslerin dışlayıcı ya da sömürücü kötüye kullanımına yönelik incelemelerde, mümkün olduğu düzeyde ekonomik düzlemde hareket edilmesi rekabet hukukunun hedeflerine daha uygun bir yaklaşım olarak düşünülebilecek, bu perspektifin dışındaki zararların ise diğer hukuk dallarının düzenlemeleri ile çözümlenebileceği düşünülebilecektir.

¹¹³ Veri korumaya yönelik uygulamaların iktisadi açıdan da sonuç doğurabileceğine ilişkin değerlendirmeler için bkz. (Srinivasan 2018, 98).

BÖLÜM 5

TÜRK REKABET HUKUKUNDA EKONOMİK ETKİNLİK

Bu bölümde, çalışmanın geri kalan bölümünde ele alınan hususların Türk rekabet hukuku uygulamasındaki izdüşümünden bahsedilecektir. Bu bağlamda, mevzuat ve içtihat esas alınarak Türk rekabet hukukunda baskın ya da tekil bir hedefin olup olmadığı, etkinlik hedefinin yeri ve diğer hedeflerle ilişkisi çeşitli kararlara atıf yapılarak incelenecektir.

Türkiye’de rekabetin korunması mevzuatının temel çerçevesi, AB uyum sürecinin bir parçası olan serbest piyasa anlayışı ve rekabetçiliğin artırılması olarak kabul edilebilir. Nitekim Türkiye’de rekabet hukuku mevzuatının oluşturulmasında büyük oranda uluslararası anlaşmaların getirdiği rekabet mevzuatını uyumlulaştırma yükümlülüğü etkili olmuştur. Bu kapsamda hazırlanan ve Türk rekabet hukukunun temel düzenlemesi olan 4054 sayılı Kanun da, uyum kanunu olması nedeni ile AB rekabet hukukunun örnek alınması ile oluşturulmuştur (Kuntalp vd. 2000, 32). AB rekabet hukukunun modellenmesi sonucunda oluşturulan Türk ve AB rekabet hukukunun normatif yönden benzeştiği ve birden fazla hedefin çoğul bir şekilde gözetildiği söylenebilecektir. Dolayısıyla Türk rekabet hukuku sisteminde Chicago Okulu yaklaşımının aksine, ekonomik etkinliği temel hedef olarak kabul eden bir yaklaşım bulunmamaktadır. Bununla birlikte, kanun metni ve gerekçesi gibi temel metinlerde, hedeflerin ekonomik temelde düzenlendiği ve çeşitli sosyal vb. hedeflere yapılan atıf oldukça sınırlıdır.

Bu açıdan Türkiye’nin rekabet hukuku uygulaması görece daha yeni ülkelerden belli ölçüde ayrılmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin rekabet mevzuatlarında, yalnızca ekonomik etkinliği gözetilen hedeflerin ötesine geçilerek sosyal politikalara da yer verilmektedir. Bu çerçevede, rekabet hukukunun yalnızca piyasa verimliliğini değil, aynı zamanda toplumsal adaleti gözetilen yönleri ön plana çıkmaktadır. Örneğin, Güney Afrika Cumhuriyeti’nde rekabet

hukukunun amaçları arasında, tarihsel olarak dezavantajlı bırakılmış toplum kesimlerinin korunması açıkça belirtilmektedir. Benzer şekilde, Endonezya rekabet hukukunda ise “hakkaniyet, eşit muamele ve fırsat eşitliği” gibi sosyal adalet ilkelere vurgu yapılmaktadır (Waked, 2015: 1002-1006). Çin’de rekabet hukuku uygulamasında tüketici refahı ve etkinliğin ötesine geçen, sosyal ve toplumsal nitelikteki hedefler kabul edilmektedir (Marco Colino 2019, 12; Ezrachi 2017, 56)¹¹⁴. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde küçük işletmelerin korunması hedefi, ekonomik etkilerinden bağımsız olarak sosyal nitelikte bir hedeftir. Örneğin Güney Afrika’da, küçük işletmelerin korunması hedefinin etkin bir piyasa yapısının sağlanmasına göre daha ön planda kalmaktadır¹¹⁵ (Green 2009, 81). Türk rekabet hukuku mevzuatına temel teşkil eden mevzuat ve mevzuatın gerekçesinin ise büyük orandan ekonomik bakış açısı ile şekillenmiştir. Etkinliğin korunması hedefinin 4054 sayılı Kanun’un 1. maddesi gerekçesinde kanunun genel nitelikli amacı olarak geçmesi önem arz etmektedir. Gerekçede, rekabetin kaynakların etkin kullanımını sağlayacağı ve bunun tüketiciyi, “*yani toplumun tamamını*” korumak gibi bir sosyal fayda yaratacağı ifadesi yer almaktadır.¹¹⁶ Başka bir deyişle, tüketici kavramının toplumun tamamı olarak ifade edilmesi, toplam refah yaklaşımı yorumunu yapmaya müsaittir. Yine gerekçede belirtilen “...ülkenin kısıtlı kaynakları verimli bir şekilde kullanılmaya başlanır ve böylece tüketicinin de refah düzeyi yükselir...” ifadesi, kaynakların etkin kullanımı hedefine vurgu yapmakta ve toplam refahın önemsendiği şeklinde yorumlanmaya açıktır.

¹¹⁴ Bu duruma gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra Kanada gibi gelişmiş ülkeler de örnek olarak verilebilecektir. Kanada’da rekabetin korunması mevzuatında etkinliklerin korunmasının yanı sıra “küçük işletmelerin korunması” açık bir şekilde rekabet hukukunun hedefi olarak düzenlenmiştir (Iacobucci 2021, 47).

¹¹⁵ Yasal düzenlemelerde yer alan bu durumun nedeni, küçük işletmeleri hâkim durumdaki teşebbüslerin dışlayıcı davranışlarından koruyacak mekanizmanın uzun yıllar boyunca bulunmaması ve bu nedenle, küçük işletmelerin yaşadıkları dezavantajın dengelenmesi gerektiği olarak açıklanmaktadır (Green 2009, 81).

¹¹⁶ <https://www.rekabet.gov.tr/tr/Sayfa/Mevzuat/4054-sayili-kanun/kanunun-genel-gerekcesi>
Erişim Tarihi: 10.05.2022.

5.1. EKONOMİK ETKİNLİĞİ TEMEL HEDEF OLARAK KABUL EDEN KURUL KARARLARI

Türk rekabet hukuku uygulamasını şekillendiren amaç ve hedeflerin mevzuattaki görünümünün yanı sıra kararlarda da ne şekilde yer bulduğunun incelenmesi gerekmektedir. Çeşitli Kurul kararlarında, etkinliğin maksimize edilmesi, tüketicinin korunmasından bağımsız olarak rekabet hukukunun ana hedefi olarak kabul edilmektedir. Örneğin *Google*¹¹⁷ kararında sözleşme yapmanın reddi davranışı bağlamında, teşebbüslerin varlıklarını rakipleriyle paylaşımlarının kısa vadede tahsis etkinliğini artırdığı ifade edilmiş, bununla birlikte “*toplam refah kaybının sözleşme zorunluluğu neticesinde elde edilen tüketici faydasından daha büyük olduğu hallerde önemli bir ekonomik etkinsizlik yaratma*” riski bulunduğu bahsedilmektedir. Kararda geçen bu ifade tek başına değerlendirildiğinde, Kurulun ekonomik etkinliği, yani toplam refahı koruyan yaklaşımla hareket ettiğini göstermektedir.

Bu yaklaşımı pekiştirecek şekilde çeşitli kurul kararlarında, kaynakların etkin tahsisi hedefine vurgu yapıldığı görülmektedir. Örneğin kararlarda yer alan “*kaynaklarını en iyi şekilde kullanan teşebbüslerin piyasada kalması ve tüm ekonomi ölçeğinde kaynakların en iyi şekilde kullanılması temin edil(mesi)*¹¹⁸” ve “*rekabet hukukunun amacı mal ve hizmetlerin serbest piyasa ekonomisi şartlarında üretilmesini sağlamak suretiyle kaynakların etkin dağılımını sağlamak(tır).*”¹¹⁹ ifadeleri tek başına değerlendirildiğinde, tüketici refahından ziyade, toplam refahın maksimize edilmesi amacının güdüldüğünü göstermektedir.

5.2. REKABETÇİ SÜRECİN KORUNMASINI TEMEL HEDEF OLARAK KABUL EDEN KURUL KARARLARI

Yukarıda yer verilen ekonomik etkinlik ve toplam refah hedefinin yanı sıra, 4054 sayılı Kanun’un “Amaç” başlıklı 1. madde ve gerekçesinde vurgunun rekabetin korunmasına ve rekabetçi sürece yapıldığı görülmektedir. Kanun’un gerekçesine göre “rekabet sürecinin veya serbest rekabetin muhafazası” ya da “etkin rekabetin korunması” tabii bir hedeftir. Etkinliğin maksimize edilmesi

¹¹⁷ Kurulun 16.11.2016 tarih ve 16-39/638-284 sayılı *Google/İllerarasımesafe* Kararı.

¹¹⁸ Kurulun 20.6.2019 tarih ve 19-22/352-158 sayılı *Gümrük Müşavirleri Derneği* Kararı.

¹¹⁹ Kurulun 14.12.2017 tarih ve 17-41/640-279 sayılı *Burdur MMO* Kararı.

vurgusu olmadan, rekabetçi sürecin korunmasının öncelendiği çeşitli kararlarda ifade edilmektedir:

- “*Rekabeti bozucu nitelikte olan anlaşmalar, tarafların kendi bağımsız rekabetçi faaliyetlerini ortak çıkarlar adına gözden çıkardıkları bir yapısal çerçeve yaratır. Bu sebepten dolayı, sadece rekabete aykırı bir anlaşmaya taraf olmak, anlaşma etkilerini gerçekleştirmemiş olsa dahi yasaktır.*”¹²⁰
- “*Tekrar vurgulamak gerekir ki 4054 sayılı Kanun piyasalardaki rekabeti korumak için uygulanmaktadır.*”¹²¹”
- “*...Rekabet hukukunun amacı teşebbüslerin pazardaki alternatiflerinin çokluğunun ve bu vesileyle başta fiyat rekabeti olmak üzere inovasyonun sürekli canlı tutulmasıdır.*”¹²²
- “*Rekabet hukukunun amacının rekabetçi sürecin korunması yoluyla serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmak(tır).*”¹²³
- “*Rekabet hukukunun amacı piyasada faaliyette bulunan veya bulunacak teşebbüsleri rakiplerinden korumak değil; bizzat rekabetin korunmasını sağlamaktır.*”¹²⁴
- “*Rekabet hukukunun amacı, rakiplerin korunması değil, rekabet sürecinin korunmasıdır.*”¹²⁵

Özetle, çeşitli Kurul kararlarında atfın kaynakların etkin tahsisine yapılarak toplam refah benzeri bir amaç güdüldüğü söylenebilecekken, etkinlikten bağımsız olarak rekabetçi sürece atıf yapan çok sayıda Kurul kararı mevcuttur.

5.3. ETKİNLİK VE REKABETÇİ SÜRECİN KORUNMASI İLİŞKİSİ ÇERÇEVESİNDE ÇEŞİTLİ KARAR ÖRNEKLERİ

Kanun metni ve çeşitli kararlar incelendiğinde, temel hedefin kimi zaman etkinliğin sağlanması, kimi zaman ise rekabetçi sürecin korunması olduğu görülmektedir. Etkinliğin ve rekabetçi sürecin korunması genellikle aynı doğrultuda sonuçlar doğurur; çünkü rekabetçi süreç, teşebbüsleri etkin faaliyet

¹²⁰ Kurulun 04.03.2021 tarih ve 21-11/155-64 sayılı *İzmir Konteyner Taşımacılığı* Kararı.

¹²¹ Kurulun 25.02.2021 tarih ve 21-10/129-54 sayılı *Allergan* Kararı.

¹²² Kurulun 18.3.2021 tarih ve 21-15/190-80 sayılı *Unilever* Kararı

¹²³ Kurulun 11.2.2010 tarih ve 10-16/183-70 sayılı *İzmir Büyükşehir Belediyesi* Kararı

¹²⁴ Kurulun 1.3.2007 tarih ve 07-18/156-51 sayılı *TCDD/Ceynak* Kararı

¹²⁵ Kurulun 1.10.2012 tarih ve 12-47/1413-47 sayılı *Un-Ro-Ro* Kararı

göstermeye teşvik eder. Ancak rekabetçi bir pazar, çok sayıda küçük teşebbüsten oluşabilir ve bu durum genel maliyet seviyelerinin yüksek olmasına yol açabilir (Gürkaynak, 2003). Bu nedenle, Kurul’un rekabet hukukunun hedefleri doğrultusunda aldığı kararlarda etkinlik ve rekabetçi sürecin korunması hedefleri ayrı ayrı değerlendirilebilir.

Etkinlikler ile rekabetçi sürecin kısıtlanması arasındaki ilişkiye örnek teşkil eden kararlar arasında Kurul’un Booking kararı öne çıkmaktadır. Bu kararda, EKM hükümlerinin sağladığı etkinlikler detaylı şekilde incelenmiştir. EKM hükümlerinin, işlem maliyetlerini azaltarak maliyet etkinliği yarattığı ve bedavacılık sorununa çözüm sunduğu belirtilmiştir. Ancak sektörün özgün koşulları dikkate alınarak, “çevrimiçi rezervasyon platformlarının komisyon oranlarını düşürme, konaklama tesislerinin ise oda fiyatlarını indirme güdüsünün ortadan kalkması” etkinliklerden daha ağır basmış ve Kurul, Booking’in 4054 sayılı Kanun’un 6. maddesini ihlal ettiğine karar vermiştir. Bir diğer örnek ise indirim sistemleri bağlamında değerlendirilen Luxottica kararıdır. Bu kararda, Luxottica’nın uyguladığı indirim sisteminin rekabet ihlali oluşturup oluşturmadığı incelenmiştir. Kararda, indirim sistemlerinin fiyat düşüşleri, ölçek ekonomisi, ortalama maliyetlerde azalma ve işlem maliyetlerinin düşürülmesi gibi etkinlikler sağladığı gibi dışlayıcı etkilerinin de olabileceği vurgulanmıştır (Arıttürk, 2011). Kurul, Luxottica’nın indirim sistemlerinin münhasırlık yarattığı, rakipleri dışlayarak pazarı kapama riski taşıdığı kanaatine vararak rekabet ihlali gerçekleştirdiğine hükmetmiştir. Ancak karşı görüşte, rakiplerin pazardaki varlıklarını sürdürdükleri ve dışlayıcı etkinin oluşmadığı ileri sürülmüştür. Ayrıca karşı görüşte, hâkim durumdaki firmanın rakipleri dışlayıp dışlamayacağının araştırılması gerektiği, fakat bu çalışmada yalnızca gerçekleşmiş veya gerçekleşmesi muhtemel etkilerin dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir. Bu karar, etkinlik temelli yaklaşımdan ziyade rekabetçi sürece ağırlık verildiği şeklinde yorumlanabilir.

Kurulun Unilever kararında ise, endüstriyel dondurma pazarında Unilever’in dışlayıcı davranışlarla hâkim durumunu kötüye kullandığı iddiası incelenmiştir. Unilever, ürün fiyatlarının rakiplerinden hâlihazırda daha düşük olduğunu ve dolayısıyla tüketici zararının söz konusu olmadığını savunmuştur. Ancak Kurul, ekonomik etkinliğe odaklanan bu savunmayı, fiyat dışı rekabet parametrelerine

yapılan vurgu ile geçerli bulmamıştır. Her ne kadar çeşitli kararlar fiyatı en önemli rekabet unsuru olarak tanımlasa da, bu karar özelinde tüketici zararının yalnızca fiyatla sınırlı olmadığı açıkça ifade edilmiştir.

Etkinlikler ile rekabetçi pazar yapısı arasında tercih yapılması gereken önemli bir karar da Roche Muafiyet kararıdır. Kararın konusu, Roche'un serbest eczane dağıtım kanalında çalıştığı depo sayısını beş ile on arasında sınırlandırma talebine ilişkin muafiyet değerlendirmesidir. Başvuruya göre, depo sayısının sınırlandırılması dışında rekabeti kısıtlayıcı dikey hükümler bulunmamaktadır. Kararda, uygulamanın küçük ve orta ölçekli ecza depolarının faaliyetlerini zorlaştırabileceği, bu depoların pazardan çıkması veya yeni girişlerin olmaması halinde pazarın mevcut durumdan daha yoğunlaşacağı belirtilmiştir. Kurul, etkin olmayan teşebbüslerin korunmasının amaçlanmadığını, ancak teşebbüslerin yoğunlaşmayı artıran uygulamalarının ağır sonuçlara yol açacağını vurgulamıştır. Kararın karşı görüşünde ise etkinliğin korunması hedefi ön planda tutulmuş, 4054 sayılı Kanun'un "sınırlı kaynakların etkin dağılımı ve en verimli şekilde kullanımı" amacına dikkat çekilmiştir. Bu görüşe göre, teşebbüs sayısında düşüş olsa dahi etkinlik daha önemli kabul edilmelidir. Bu kararda, Kurul'un etkinlikten bağımsız olarak pazardaki teşebbüs sayısının çokluğunu arzu ettiği sonucuna varılabilir. Bir başka önemli karar ise Trendyol Geçici Tedbir kararıdır. Bu kararda, Trendyol'un perakendeci rolüyle satışa sunduğu ürünlere avantaj sağlamak amacıyla müdahalelerde bulunduğu ve pazarlama ile tasarım stratejisini buna göre şekillendirdiği, platformda satış yapan satıcılar arasında ayrımcılık yaptığı iddia edilmiştir. Yapılan inceleme sonucunda Kurul, Trendyol'un pazaryeri faaliyetleri kapsamında kendi ekonomik bütünlüğü altındaki ürün ve hizmetlerine yönelik, rakiplerine karşı avantaj sağlayan algoritma ve kodlama müdahaleleri dâhil her türlü eylem, davranış ve uygulamaya son verilmesini hükme bağlamıştır. Kararda, zarar teorisinin fiyat temelli olmadığı ve Trendyol'un sıralama algoritmasının daha çeşitli ürün gruplarını içerecek şekilde düzenlenmesinin tüketici tercihlerine önem verilmesi olarak yorumlanabileceği ifade edilmiştir. Ayrıca, Trendyol'un hızlı büyüyen pazar payının etkinlik kaynaklı olup olmadığına dair bir değerlendirme bulunmaması, etkinlik temelli yaklaşımın pazar yapısına ilişkin rekabetçi kaygıların gerisinde kaldığı şeklinde

yorumlanabilir. Bu bağlamda Kurul’un, Chicago Okulu tezlerini eleştiren Neo-Brandeisyan yaklaşıma yakın bir tutum sergilediği söylenebilir.

Bu çerçevede, Türkiye’de etkinlik temelli yaklaşım benimsenmesine dair çeşitli görüşler mevcut olsa da, bazı kararlarda pazar yapısının korunmasına daha fazla önem verildiği görülmektedir. Bu yaklaşım, “eylemin rakip üzerindeki etkisinin incelenip tüketici zararının oluşup oluşmadığı ile ilgilenmeme” riskini beraberinde getirebilir (Sümer Özdemir, 2015).

Kurul kararlarında etkinliğin nasıl ele alındığı tartışmasında, etkinliğin fiyat ve arz düzeyi gibi sınırlı bir kapsamda mı yoksa daha geniş bir çerçevede mi değerlendirildiği önem kazanmaktadır. Kurul’un bazı kararlarında “fiyatın rekabetin en temel belirleyicisi olduğu” ifadesi yer almakla birlikte, genel olarak zarar teorisinin kapsamının fiyatla sınırlı tutulmadığı söylenebilir. Kurul’un rekabetçi sürecin kısıtlanması ile etkinlikler arasındaki değerlendirmeyi ve etkinlik ölçütlerini görebilmek amacıyla 2017-2021 yılları arasında muafiyete konu olmuş 30 karar incelenmiştir. Bu kararların 11’inde düşük fiyat veya maliyet tasarrufu olarak ortaya çıkan etkinlik kazanımlarına yer verilmiş, geri kalanlarda ise tüketici tercihi, arz devamlılığı, ürün erişimi, müşteri memnuniyeti gibi koşullar tüketici faydası olarak değerlendirilmiştir.

Kurul kararlarından anlaşıldığı üzere, sadece fiyat ve maliyet etkinliği değil; sözleşmesel koşullar, tüketici tercihi, arz güvenliği ve çevresel faydalar gibi unsurlar da dikkate alınmaktadır. Öte yandan, sayısallaştırılması güç kazanımların değerlendirilmesinde, genel ifadelerle ilgili eylemlerin toplumsal refah artışı sağlayacağına işaret edilmiştir. Bazı muafiyet kararlarında, tüketicilerin daha yüksek fiyatlara katlanmaları çevresel gibi fiyat dışı faydalar gözetilerek kabul edilmiştir. Örneğin Deterjan muafiyet kararında¹²⁶, “ekonomik faydanın her zaman doğrudan ölçülebilir olmaması, ancak çevre kirliliğinin sosyal maliyetinin azaltılmasının yararlı olduğu” belirtilmiştir. Özetle, Kurul tüketici faydasını geniş anlamda toplum faydası olarak ele almakta ve genellikle farklı değerler arasında iktisadi bir ödünleşme yapmamaktadır.

4054 sayılı Kanun’un 5. maddesinde yer alan “tüketicinin yarar sağlaması” koşulu, Türk rekabet hukukunda etkinliğin sağlanmasının yanı sıra etkinliğin

¹²⁶ Kurulun 15.7.2009 tarih ve 09-33/727-167 sayılı *Deterjan Muafiyet Kararı*.

dağıtılmasının da hedeflendiğini; yani toplam refah değil tüketici refahının esas alındığını göstermektedir. Çeşitli kararlarda da etkinliğin sağlanmasının salt ve nihai hedef olmadığı açıktır. Örneğin Biletix kararında, “Sömürücü nitelikteki davranışların tüketici refahında doğrudan kayba ve refah dağılımında etkinsizliğe yol açtığı” vurgulanmıştır. Bu, ekonomik etkinliğe önem verilmesine rağmen refahın yeniden dağıtımına ilişkin hedeflerin dışlanmadığını ortaya koymaktadır.

Öte yandan, Kurul’un çeşitli kararlarında etkinliğin tüketiciye aktarılması şartı esnek bir biçimde ele alınırken, daha yakın tarihlerde alınan kararlarda tüketici faydasının daha somut biçimde gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu fark, Kurul kararlarındaki dilde de kendini göstermektedir. Örneğin, Paşabahçe¹²⁷ kararında “etkinlik kazanımlarının tüketiciye yansması umulmaktadır” ifadesi yer alırken, daha güncel BSH¹²⁸ kararında tüketici kazanımlarının somutlaştırılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu doğrultuda, muafiyet kararlarında hem etkinlik kazanımı hem de tüketiciye yansıma şartlarında daha katı bir yaklaşım benimsenmiş; bu da muafiyet koşullarını sağlayan kararların oransal olarak azalmasına yol açmıştır.

Tablo 3: 2017-2021 Arasındaki Süreçte Muafiyet Kararlarına İlişkin Sayısal Veriler

YIL	2017	2018	2019	2020	2021
Bireysel Muafiyet	19	18	16	15	9
Koşullu	3	3	0	7	2
Verilmeyen	2	4	1	7	3
Toplam	24	25	17	29	14

Sonuç itibarıyla; Kurul uygulamasında rekabet hukukunun amacına yapılan atıflar değerlendirildiğinde tekil bir hedeften söz edilemeyeceği, bununla birlikte AB uygulamasına paralel şekilde, rekabetçi sürecin korunması daha baskın bir amaç olduğu yorumu yapılabilecektir. Çeşitli kararlarda ise, etkinliğin korunması hedefinin daha geride kaldığı, yoğunlaşmalara karine olarak olumsuz yaklaşımın olup etkinlik bağlamında değerlendirme yer almadığı da gözlemlenmektedir.

¹²⁷ Kurulun 12.12.2019 tarih ve 19-44/737-314 sayılı *Paşabahçe Muafiyet Kararı*

¹²⁸ Kurulun 16.12.2021 tarih ve 21-61/859-423 sayılı *BSH Muafiyet Kararı*

Etkinlikler ve rekabetçi sürecin kısıtlanması arasındaki dengelemeye ilişkin analizleri gösteren muafiyet kararlarında, tüketici faydasının ve etkinlik kazanımlarının geniş yorumlandığı görülmektedir. Kurul kararlarındaki bir diğer önemli nokta ise, tüketici faydasının sağlanması ve somutlaştırılması hususuna gösterilen hassasiyetin artmasıdır. Dolayısıyla etkinlik hedefine birincil derecede önem verilmediği ve refahın tüketiciye aktarımının da önemsendiği görülmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmanın konusunu temel olarak rekabet hukukunun hedefinin tek bir formüle indirgenmesinin mümkün olup olmadığına dair yapılan tartışmaların analizi oluşturmaktadır. Bu bağlamda literatürde öne sürülen önemli bir bakış açısı, rekabet hukukunun tek bir amaca hizmet etmesi gerektiği ve tahsis etkinliğini koruması gibi spesifik bir hedef üzerinedir. Aksi görüş ise, salt etkinlik görüşünün rekabet hukuku uygulamasını pasifleştirdiği, inovasyonun korunması, rekabetçi sürecin korunması gibi işlevlerin yerine getirilmemesine yol açtığı ve dolayısıyla kendisine atfedilen görevi yerine getiremediğidir. Bu açıdan, daha sağlıklı ve temelleri daha sağlam bir uygulama için güncel gelişmeler ışığında literatürde iki farklı yöndeki görüşlerin incelenmesine ve sorgulanmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu türden yaklaşımlar, rekabet hukukunun algılanma ve yorumlanma biçiminin önemli ölçüde değişkenlik gösterebileceğini ve esnek yaklaşımların söz konusu olabildiğini göstermektedir.

Çalışma kapsamında; rekabet hukukunda etkinlik hedefinin yeri ve gelişimi ile etkinliğin temel hedef olarak ortaya çıkması süreci incelenmiş, literatürde güncel ve yoğun bir biçimde tartışılan hususlar ele alınmıştır. Bu bağlamda rekabet hukukunda tek hedefin etkinliğin korunması ya da kısaca “*düşük fiyatlar*” olması gerektiği hususunda lehe ve aleyhe görüşler aktarılmıştır. Devamında ise rekabet hukukunda güncel gelişmelere bağlı olarak sıklıkla ele alınan hususlara (veri gizliliği, hakkaniyet vb.) ekonomik etkinlik hedefi perspektifinden yaklaşılmış ve son olarak da, çalışmanın geri kalan kısmında ele alınan bu hususların Türkiye uygulamasındaki karşılıklarına ilişkin değerlendirmelere yer verilmiştir.

Bu tartışmalar hakkında sağlıklı bir sonuca varabilmek için öncelikle etkinliğin temel hedef olması sürecinin iyi anlaşılabilmesi gerekmektedir. Bu süreç iyi bir şekilde anlaşıldığında, bağlantılı olarak sorulabilecek sorulara da esaslı bir şekilde cevap verilebilmesi mümkün olabilecektir. Bu bakımdan, etkinlik görüşünün ABD’de Chicago Okulu, AB’de ise *daha ekonomik yaklaşım* bağlamında ele alındığı ve tarihsel evrim neticesinde rekabet hukukunun hâkim

paradigması haline geldiği görülmektedir. Bu doğrultuda iktisadi kavram ve kuramlara dayanarak, teşebbüs davranışının iktisadi açıdan analiz edilmesine ağırlık verilmesi gereği ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım uygulamaya daha öngörülebilir ve tutarlı bir çerçeveden yaklaşılması sonucunu doğurabilecektir.

Öte yandan fiyat temelli ve statik yaklaşımların da eleştirilere maruz kaldığı da görülmektedir. Bunlara örnek olarak çeşitli yazarların rekabetçi süreçte, çeşitli yazarların ise tüketici tercihi ya da inovasyon temelinde rekabet hukukunun çerçevesini oluşturduklarını belirtmek mümkündür. Literatürde bu çalışmalardan hareketle, rekabet hukukunda tekil ve sabit bir hedefin bulunamayacağı ifade edilebilecektir. Örneğin, inovasyonun önemli bir rekabetçi parametre olduğu bir piyasada salt parasal tüketici zararına odaklanılması rekabet otoritesini hatalı analize yönlendirebilecektir. Başka bir örnek ise, fiyat rekabetinin sınırlandığı bir pazar dinamiğinde tüketici tercihi ağırlık verilmesi daha makul ve uygun bir yaklaşım olarak değerlendirilebilecektir. Bu bağlamda pazar yapısı, rekabet alanı ve rekabetçi dinamiğin şekillenme biçimine göre korunması gereken değer de farklılaşacak ve şekillenecektir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde güncel dönemde rekabet hukukundaki yeri giderek artan çeşitli parametrelere etkinlik açısından yaklaşmıştır. Nitekim literatürdeki tartışmalar incelendiğinde rekabet hukukunun hedeflerinin kapsamının giderek genişlediği gözlemlenmektedir. Değişen piyasa koşulları zarar teorilerini çeşitlendirip alternatif boyutların da rekabet hukukunda ele alınmasını zorunlu kılabilirse de, bu değerlendirme faaliyetinin rekabet hukukunun kökenini oluşturan iktisadi temel çerçevesinde ele alınabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda çalışmada daha önce değinilmiş olan çeşitli kararlarda, rekabet otoritelerinin veri gizliliğinin ihlal edici bir davranış çerçevesinde zarar teorisi oluşturmaları durumunda dahi, söz konusu zararın en azından teorik düzeyde iktisadi karşılığını araması gerektiği düşünülmektedir. Aksi takdirde, rekabet hukuku başka hukuk dalları kapsamında düzenlenmesi gereken alanlara müdahil olma riski taşıyabilecektir. Ekonomik temelli yaklaşımdan ve tüketici zararının somutlaştırılmasından uzaklaşılması rekabet hukuku uygulamasının hedeflerini belirsizleştireceğinden, hukuki güvenlik ve belirliliğe aykırı bir uygulama ortaya çıkabilecektir.

Çalışmanın ilgili kısımlarında yapılan tespitler ışığında, Türk rekabet hukuku uygulamasında fiyat odaklı zarar teorilerine sıkı bir şekilde bağlılık olmadığı, etkinlik kavramının daha esnek bir şekilde alındığı ve süreç odaklı bir yaklaşımla hareket edildiği söylenebilecektir. Kurulun son dönem kararlarında rekabetçi pazar yapısı ve teşebbüs sayısının çokluğunun önemsendiğini gösteren ifadelerin bulunduğu görülmektedir. Öte yandan rekabetçi sürece fazla odaklanılmasının muhtemel olumsuz tarafı ise, gerekli ekonomik etkilerin tam olarak gösterilmemesi ve etki temelli yaklaşımın yerini şekil temelli yaklaşıma bırakmasıdır. Kurul kararlarında gözlemlenen bir başka yaklaşım ise muafiyet kararlarında tüketici yararı koşulunun daha sıkı bir biçimde aranmasıdır. Bu yaklaşım, etkinliğin maksimize edilmesinden ziyade etkinliğin tüketici ile de paylaşılması hedefine ağırlık verilerek sosyal boyutun daha fazla gözetildiği çıkarımı yapılabilecektir. Daha geniş kapsamlı zarar teorileri açısından düşünüldüğünde ise Kurum'un çeşitli sektör raporlarına da yansıyan ve veri gizliliği vb. zarar teorilerine yönelik (bkz. Rekabet Kurumu 2022) ikincil mevzuat değişikliğinin hukuki belirlilik ve öngörülebilirlik açısından olumlu bir adım olup önem arz ettiği değerlendirilmektedir.

ABSTRACT

The notion of competition law must promote single goal of economic efficiency is extensively debated in competition law literature. As part of this debate, some authors suggest classical presumptions of economic theory must lead the antitrust intervention, thereby bringing clarity and consistency to the practise. On the other hand, opposing view suggest that price based models unduly restrain the scope of the competition law enforcement. The focus of this study is to understand intricate relationship between competition enforcement aims and explore how the efficiency based view must be evaluated according to multifaceted nature of the competition law enforcement. As part of the evaluation, topics that frequently addressed depending on the current developments in competition law (such as sustainability, data privacy, fairness, etc.) are approached from the perspective of the economic efficiency goal. Finally, as of these discussions, the possible results and inferences for Turkish competition enforcement were examined.

KAYNAKÇA

- ACQUISTI A., C. TAYLOR. ve L. WAGMAN (2016), “The Economics of Privacy” Journal of Economic Literature 54(2) s. 442-492 <http://dx.doi.org/10.1257/jel.54.2.442> Erişim Tarihi: 15.06.2022
- ACQUISTI, A. (2010), “The Economics of Personal Data and Economics of Privacy” OECD Background Paper #3, <https://www.oecd.org/sti/ieconomy/46968784.pdf> Erişim Tarihi: 10.05.2022.
- AHLBORN, C. ve C. GRAVE (2006), “Walter Eucken And Ordoliberalism: An Introduction From A Consumer Welfare Perspective” Competition Policy International, Vol. 2 Num. 2. s. 197-217, <https://ssrn.com/abstract=1585797> Erişim Tarihi: 10.05.2022.
- ALBAEK S. (2013), “Consumer Welfare in EU Competition Policy”, https://ec.europa.eu/dgs/competition/economist/consumer_welfare_2013_en.pdf Erişim Tarihi: 10.01.2022.
- ALLENSWORTH, R. H. (2016), “The Commensurability Myth in Antitrust”, Vanderbilt Law Review, Vol. 69, Num. 1 s. 3-69 <https://scholarship.law.vanderbilt.edu/faculty-publications/902> Erişim Tarihi: 01.07.2022.
- ANCHUSTEGUI, I. H. (2015), “Competition Law Through an Ordoliberal Lens”, Oslo Law Review, Issue 2, s.139-174, <https://ssrn.com/abstract=2579308> Erişim Tarihi: 01.07.2022.
- ANDRIYCHUK, O. (2010), “Can We Protect Competition without Protecting Consumers?” Competition Law Review, Vol. 6, No. 1, SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1594697> Erişim Tarihi: 01.07.2022.
- ARITÜRK, R.Ö. (2011), “İndirim Sistemleri: AB ve ABD Uygulamaları Işığında Test Önerileri ve AB Uygulamasındaki Son Gelişmeler” Rekabet Dergisi, Cilt:12 Sayı:1 s.3-55.
- ATA, Ç.D. (2010), “Rekabeti Kısıtlayıcı Anlaşmalara Olumlu Yaklaşım Rule of Reason Işığında Roma Anlaşması 81.Madde ve Muafiyet”, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezi No:0260, Ankara.
- AVERITT, N. ve LANDE, R., (2016), “Using The “Consumer Choice” Approach To Antitrust Law” içinde NIHOUL P., A. CHARBIT N. ve RAMUNDO E. (der.), “Choice- New Standard for Competition Law Analysis?” Concurrences Review 2016.
- AYATA, Z. (2014), “AB Rekabet Hukuku Perspektifinden Tüketici Refahı Standardı, Ankara Üniversitesi”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- BAKER, J. B. ve S.C. SALOP (2015), "Antitrust, Competition Policy, and Inequality" Georgetown Law Journal Online Vol. 104:1 s.1-28, <http://ssrn.com/abstract=2567767>. Erişim Tarihi: 01.07.2022
- BANIA K. (2018), “The Role Of Consumer Data İn The Enforcement Of EU Competition Law”, European Competition Journal, 14:1, s. 38-80, <https://doi.org/10.1080/17441056.2018.1429555> Erişim Tarihi:

BEHRENS, P. (2016), “The Consumer Choice Paradigm in German Ordoliberalism And Its Impact On EU” içinde NIHOUL P., N. CHARBIT ve E. RAMUNDO (der.), Choice- New Standard for Competition Law Analysis? Concurrences Review 2016.

BETHELL, O. J., G. BAIRD ve A. M. WAKSMAN (2019), “Ensuring Innovation Through Participative Antitrust”. Journal of Antitrust Enforcement <https://doi.org/10.1093/jaenfo/jnz024>, Erişim Tarihi: 28.04.2022

BIGGAR D, A. HEIMLER. (2020), “Is Protecting Sunk Investments An Economic Rationale For Antitrust Law?” Journal of Antitrust Enforcement, Vol.9 Is. 2 s.203-243 <https://academic.oup.com/antitrust/article/9/2/203/5917720> Erişim Tarihi: 01.06.2022

BKA ve AC Ortak Raporu (2016), “Competition Law and Data” https://www.bundeskartellamt.de/SharedDocs/Publikation/DE/Berichte/Big%20Data%20Papier.pdf?__blob=publicationFile&v=2., 13. Erişim Tarihi 01.07.2022.

BLAIR, R. D. ve D. D. SOKOL (2012), “The Rule of Reason and the Goals of Antitrust: An Economic Approach” Antitrust Law Journal vol. 78 s. 471-504 <https://doi.org/10.2139/ssrn.2039337> Erişim Tarihi: 01.03.2022.

BOGUS, C. (2015), “The New Road to Serfdom: The Curse of Bigness and the Failure of Antitrust” University of Michigan Journal of Law Reform Vol. 49 s.2-114.

BONEFELD, W. (2012), “Freedom and the Strong State: On German Ordoliberalism. New Political Economy” New Political Economy s. 633-656. <https://doi.org/10.1080/13563467.2012.656082> Erişim Tarihi: 01.03.2022

BORZA, M. (2014), “The Connection Between Efficiency and Sustainability – A Theoretical Approach.” Procedia Economics and Finance, vol.15, s.1355–1363. [https://doi.org/10.1016/s2212-5671\(14\)00599-1](https://doi.org/10.1016/s2212-5671(14)00599-1) Erişim Tarihi: 15.04.2022

BRADFORD, A., A. CHILTON ve F. LANCIERI, (2019), “The Chicago School’s Limited Influence on International Antitrust” University of Chicago Law Review 87(2), s. 297-330.; <https://ssrn.com/abstract=3435097> Erişim Tarihi: 03.04.2022

CARLI, C. ve R. PARDOLESI (2017), “Intel and the Tale of Rebates: The (More) Economic Approach to the Rescue!” SSRN Electronic Journal <https://ssrn.com/abstract=3089489> Erişim Tarihi: 04.04.2022

CARLTON, D. W. (2007), “Does Antitrust Need to be Modernized?” Journal of Economic Perspectives Vol. 21. Num. 3. s. 155-176 <https://doi.org/10.2139/ssrn.956930> Erişim Tarihi: 15.05.2022

CASTI C., C. DECKER, A. EZRACHI ve A. ZAC. (2021), “Competition Law and Income Inequality: A Panel Data Econometric Approach”, Center for Competition Law and Policy, <https://ssrn.com/abstract=3402436> Erişim Tarihi: 01.03.2022

CAVANAGH, E. (2020), “A 2020 Agenda For Re-Invigorated Antitrust Enforcement: Four Big Ideas” <https://cornelllawreview.org/wp-content/uploads/2020/07/Cavanagh-online-essay-final-version-2.pdf>, Erişim Tarihi:10.06.2022

CAVES, K. ve H. SINGER. (2018), “When The Econometrician Shrugged: Identifying And Plugging Gaps In The Consumer Welfare Standard”, George Mason Law Review, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3205518 Erişim Tarihi: 31.04.2022

- CMA-ICO (2021), “Competition And Data Protection In Digital Markets”:A Joint Statement Between The CMA And The ICO” <https://www.gov.uk/government/publications/cma-ico-joint-statement-on-competitionand-data-protection-law> Erişim Tarihi: 05.07.2022
- COLOMO P.I. (2020), “Whatever Happened to the ‘More Economics-Based Approach?’” *Journal of European Competition Law & Practice*, 2020, Vol. 11, No. 9 s. 473-477 Erişim Tarihi: 01.04.2022
- COLOMO, P.I. ve A. KALINTIRI, (2020), “The Evolution of EU Antitrust Policy: 1966–2017” *Modern Law Review*, Vol: 3, Is. 2, s. 121-173. <https://ssrn.com/abstract=3527419> Erişim Tarihi:02.03.2022
- CONIGLIO J. (2017), “Rejecting the Ordoliberal Standard of Consumer Choice and Making Consumer Welfare the Hallmark of an Antitrust Atlanticism” *CPI Antitrust Chronicle*, Vol. 1, No. 2 <https://ssrn.com/abstract=3066458>,Erişim Tarihi: 03.03.2022
- COSTA-CABRAL, F. (2021), “Reply to European Commission Call on 'Competition Policy Supporting the European Green Deal” Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3778154> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3778154>
- CRANE, D. (2014), “The Tempting of Antitrust: Robert Bork and the Goals of Antitrust Policy” *Vol. 79 Antitrust L. J.* 79, no. 3 s.835-53. <https://repository.law.umich.edu/articles/1550>, Erişim Tarihi: 01.03.2022
- CRANE, D. A. (2018), “Antitrust and Democracy: A Case Study from German Fascism” *Univesity of Michigan Law & Econ Research Paper No. 18-009, Research Paper No. 595*,; <https://ssrn.com/abstract=3164467> Erişim Tarihi: 31.03.2022
- CRÉMER, J., G. S. CRAWFORD, D. DINIELLI, , A. FLETCHER, P. HEIDHUES, M. SCHNITZER, F.S. MORTON M. ve, K. SEIM (2021), “Fairness and Contestability in the Digital Markets” <https://ssrn.com/abstract=3923599> Erişim Tarihi: 15.06.2022
- CSERES, K. J. (2007), “The Controversies of the Consumer Welfare Standard” *Competition Law Review*, Vol. 3, No. 2, s. 121-173, <https://ssrn.com/abstract=1015292> Erişim Tarihi 19.09.2021
- CURZON, T. ve M. WALKER (2016), “Incentives to Innovate v Short-term Price Effects in Antitrust Analysis”, *Journal of European Competition Law & Practice*, 2016, Vol. 7, No. 7 s.475-482.
- ÇALIŞKAN OLGUN, B. (2020), “Dijital Pazarlarda Veriye Erişim Sorunu ve Olası Çözümü”, *Yayımlanmamış Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezi*, Ankara.
- DE LOECKER, J., J. EECKHOUT, G. UNGER, (2020). “The Rise of Market Power and the Macroeconomic Implications”, *The Quarterly Journal of Economics*, Volume 135, Issue 2, s. 561–644, <https://doi.org/10.1093/qje/qjz041> Erişim Tarihi 15.06.2022
- DE STREEL, A. (2020), “Should Digital Antitrust Be Ordo-Liberal?”, *Concurrences* N° 1-2020, Art. N° 92610, s. 2-4, <https://www.concurrences.com/en/review/issues/no-1-2020/foreword/should-digital-antitrust-be-ordo-liberal-92610-en>, SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3846399> Erişim Tarihi: 01.04.2022
- DERDAK, M. (2021), “Square Peg in a Round Hole? Sustainability as an Aim of Antitrust Law” *Yearbook Of Antitrust And Regulatory Studies* Vol. 2021, 14(23), <https://ssrn.com/abstract=4007941> Erişim Tarihi:10.03.2022

- DEUTSCHER, E. (2017), “How to Measure Privacy-Related Consumer Harm in Merger Analysis? A Critical Reassessment of the EU Commission's Merger Control in Data-Driven Markets.” EUI Working Paper 2018/13 s.1-28, <https://doi.org/10.2139/ssrn.307520> Erişim Tarihi: 05.06.2022
- DEUTSCHER, E. ve MAKRIS S. (2016), “Exploring the Ordoliberal Paradigm: The Competition-Democracy Nexus” *The Competition Law Review* Vol. 11. Iss. 2 EUI Department of Law Research Paper No. 2017/03 s.181-214 <https://ssrn.com/abstract=3166005> Erişim Tarihi: 15.06.2022
- DOLMANS, M. ve W. LIN (2017), “Fairness and Competition Law: A Fairness Paradox”, *Concurrences* N 4-2017, s.1-20 <https://doi.org/10.2139/ssrn.3040038> Erişim Tarihi:18.05.2022.
- DORSEY, E. (2020), “Antitrust in Retrograde: The Consumer Welfare Standard, Socio-Political Goals, and the Future of Enforcement”, *The Global Antitrust Institute Report on the Digital Economy* 4, <https://ssrn.com/abstract=3733666>, Erişim Tarihi: 10.10.2021
- DORSEY, E. J.M. RYBNICEK ve J.D. WRIGHT (2019), “Hipster Antitrust Meets Public Choice Economics: The Consumer Welfare Standard, Rule Of Law, And Rent Seeking” *Competition Policy International*, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3165192 Erişim Tarihi: 16.06.2022.
- DORSEY, E., G. MANNE, J. RYBNICEK, K. STOUT ve J. D. WRIGHT (2020), “Consumer Welfare & the Rule of Law: The Case Against the New Populist Antitrust Movement” *Pepperdine Law Review*, Vol. 47, No. 861, SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3592974> Erişim Tarihi: 19.06.2022.
- DUCCI, F ve M. TREBILCOCK (2019), “The Revival of Fairness Discourse in Competition Policy.” *The Antitrust Bulletin*, 64(1), 79–104. <https://doi.org/10.1177/0003603x18822580>, Erişim Tarihi: 01.07.2022.
- DUNNE, N. (2020) “The Antitrust Anti-Consensus” <https://www.project-syndicate.org/onpoint/antitrust-competition-law-end-of-old-consensus-by-niamh-dunne-2020-12>, Erişim Tarihi: 15.05.2022.
- DUNNE, N. (2021), “Fairness and the Challenge of Making Markets Work Better”, *Modern Law Review*, Vol. 84, 230-264, <https://doi.org/10.1111/1468-2230.12579> Erişim Tarihi: 15.05.2022.
- ECONOMIDES, N. ve I. LIANOS (2020), “Antitrust and Restrictions on Privacy in the Digital Economy”, <https://doi.org/10.2139/ssrn.3527818> Erişim Tarihi: 01.07.2022.
- EZRACHI, A. (2017), “Sponge” *Journal of Antitrust Enforcement*, 2017, 5, 49–75 https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2572028 Erişim Tarihi: 06.03.2022.
- EZRACHI, A. (2018), “EU Competition Law Goals and the Digital Economy”. SSRN Electronic Journal. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3191766> Erişim Tarihi: 14.06.2022
- FAROOK, M.O.A. (2018), “A Critical Account Of The EU Competition Commission's Approach To Investigations Of Free High Technology Companies: Towards A New Standard” *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Reading Üniversitesi, Reading.
- FARRELL, J. (2012), “Can Privacy be Just Another Good?” *J. Telecommun. High Technol. Law* Vol.10, S.251-264.
- FEDERICO, G., F.S. MORTON ve C. SHAPIRO (2020). “Antitrust and Innovation: Welcoming and Protecting Disruption, Innovation Policy and the Economy.” <https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/705642> Erişim Tarihi: 18.04.2022.

- FELICE, F. ve M. VATIERO (2013), “Ordo and European Competition Law” <https://www.siecon.org/sites/siecon.org/files/oldfiles/uploads/2013/09/Felice-Vatiero.pdf> Erişim Tarihi: 30.04.2022.
- FIRST, H. (2019), “American Express, The Rule Of Reason, And The Goals Of Antitrust Amex European Perspective”, Nebraska Law Review, Volume 98 Issue 2 s. 319-344 <https://core.ac.uk/download/pdf/286364342.pdf> Erişim Tarihi: 16.03.2022.
- FOER, A. (2014), “On the Inefficiencies of Efficiency as the Single-Minded Goal of Antitrust”, AAI Working Paper No. 14-02, SSRN Electronic Journal, <https://doi.org/10.2139/ssrn.2547681> Erişim Tarihi: 25.04.2022.
- FOER, A. ve DURST, A. (2018), “The Multiple Goals of Antitrust” 63:4 The Antitrust Bulletin 494, 498, 501-506, <https://doi.org/10.1177/0003603X18807808>, Erişim Tarihi: 12.03.2022.
- FOX, E. (1987), “The Battle for the Soul of Antitrust” <https://lawcat.berkeley.edu/record/1112881/files/fulltext.pdf>, Erişim Tarihi 05.12.2022.
- FOX, E. (2008), “The Efficiency Paradox, How The Chicago School Overshot The Mark: The Effect Of Conservative Economic Analysis On U.S. Antitrust”, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1431558 Erişim Tarihi: 15.05.2022
- FOX, E. (2013), “Against Goals”, Fordham Law Review, Volume 81, Issue 5, Article 2 <https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4879&context=flr> Erişim Tarihi: 01.06.2022
- GERADIN, D. (2004), “Efficiency Claims in EC Competition Law and Sector Specific Regulation”, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=617922 Erişim Tarihi: 01.07.2022
- GERBRANDY, A. (2019), “Rethinking Competition Law within the European Economic Constitution”, Journal of Common Market Studies, Vol. 57, Num. 1. S. 127-142 <https://doi.org/10.1111/jcms.12814> Erişim Tarihi: 10.05.2022
- GHELLINCK, E. (2016), “Consumer choice: an economic perspective” içinde NIHOUL P., A. CHARBIT N. ve RAMUNDO E. (der.), Choice- New Standard for Competition Law Analysis? Concurrences Review 2016
- GHOSAL, V., (2011), “Regime Shift In Antitrust Laws, Economics, And Enforcement, Journal of Competition Law & Economics, Volume 7, Issue 4, December 2011, Pages 733–774, <https://doi.org/10.1093/joclec/nhr016>, Erişim Tarihi: 15.05.2022
- GINSBURG, D. H., (2010), “Originalism and Economic Analysis: Two Case Studies of Consistency and Coherence in Supreme Court Decision Making” Harvard Journal of Law and Public Policy, Vol. 33, <https://ssrn.com/abstract=3845594>, Erişim Tarihi 30.04.2022
- GLICK, M. (2019), Antitrust and Economic History: The Historic Failure of the Chicago School of Antitrust. The Antitrust Bulletin, 64(3), 295–340. <https://doi.org/10.1177/0003603X19863586> Erişim Tarihi: 13.03.2022
- GRAEF, I. (2016), “Blurring Boundaries of Consumer Welfare: How to Create Synergies between Competition, Consumer and Data Protection Law in Digital Markets” (Max Planck Institute Post-Doc conference on 'Personal Data in Competition, Consumer Protection and IP Law: Towards a Holistic Approach?', SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2881969>, Erişim Tarihi 18.05.2022

GRAEF, I., D. CLIFFORD ve P. VALCKE (2018), “Fairness and Enforcement: Bridging Competition, Data Protection and Consumer Law”, *International Data Privacy Law*, Vol:8, No:3, s.200-223.

GREEN, O. (2008), “Integration of Non-Efficiency Objectives in Competition Law”, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Toronto University, Toronto.

GRIMES, W. S. (2019), “Adam Smith, the Competitive Process, and the Flawed Consumer Welfare Standard”. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3503702> Erişim Tarihi 10.10.2021.

GRIMES, W. S. (2020), “Breaking Out of Consumer Welfare Jail: Addressing the Supreme Court’s Failure to Protect the Competitive Process”. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3711097> Erişim Tarihi 01.03.2022.

GUTIÉRREZ, G., T. PHILIPPON ve M. COVARRUBIAS (2019), “From Good To Bad Concentration? U.S. Industries Over The Past 30 Years” *NBER Working Paper Series*, 25983 <http://www.nber.org/papers/w25983> Erişim Tarihi: 17.05.2022

GÜRKAYNAK, G. (2003), “Türk Rekabet Hukuku Uygulaması İçin “Hukuk ve İktisat” Perspektifinden “Amaç” Tartışması”, *Rekabet Kurumu Yayınları*, Ankara, 2003.

GÜRKAYNAK, G., H. ÖZÇELİK ve A. TUNÇSAV (2018), “Genel Mahkeme’nin ve Avrupa Birliği Adalet Divanı’nın Intel Kararı Kapsamındaki Değerlendirmelerine İlişkin Karşılaştırmalı Analiz” *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Eylül-Ekim 2018, Yıl: 31 Sayı: 138, s.345-392 <https://ssrn.com/abstract=3247493>, Erişim Tarihi: 14.05.2022

GÜRKAYNAK, G., HOLMES S., MARTIN S., BERKANI U., PROVOST E. (2021), “Sustainable Development: What Role For Competition Policy? *New Frontiers of Antitrust*, Şubat 2021, *Concurrences* N° 1-2021, Art. N° 99291, www.concurrences.com,

HEINEMAN, A. (2018), “Social Considerations in EU Competition Law” (içinde.) FERRI, D. ve F. CORTESE (der). (2018). *The EU Social Market Economy and the Law: Theoretical Perspectives and Practical Challenges for the EU* (1st ed.) (der). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781351068529> Erişim Tarihi: 10.05.2022

HERRERA, I.A (2017), “Buyer Power in EU Competition Law”, *Concurrences*.

HEYER, K. (2006), “Welfare Standards and Merger Analysis: Why Not the Best?” *EAG Discussion Paper*, No: 06-8 *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.959454> Erişim Tarihi: 10.02.2022

HEYER, K. (2014), “Consumer Welfare and the Legacy of Robert Bork”. *The Journal of Law and Economics*, 57(S3), s. 19–S32. <https://doi.org/10.1086/676463>, Erişim Tarihi: 15.06.2022

HİMMETOĞLU, A. Ö. (2020), “Birleşmelerin Kontrolünde İnovasyon Rekabetinin Değerlendirilmesi: AB Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneriler”, *Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezi* Yayın No:362, Ankara.

HOVENKAMP, H. (2017). "Antitrust Policy and Inequality of Wealth" *Faculty Scholarship at Penn Law*. 1769. https://scholarship.law.upenn.edu/faculty_scholarship/1769 Erişim Tarihi: 15.06.2022.

HOVENKAMP, H. (2008), “The Antitrust Enterprise: Principle and Execution.” *Harvard University Press*.

HOVENKAMP, H. (2017), “Antitrust Balancing” https://scholarship.law.upenn.edu/faculty_scholarship/1786/, Erişim Tarihi: 08.04.2022.

- HOVENKAMP, H. (2018a), "Progressive Antitrust", University of Pennsylvania Law School, Institute For Law And Economics, Research Paper No. 17-25, 85. https://scholarship.law.upenn.edu/faculty_scholarship/1764/ Erişim Tarihi: 14.03.2022.
- HOVENKAMP, H. (2018b) "Antitrust in 2018: The Meaning of Consumer Welfare Now" Wharton Public Policy Initiative Issue Briefs. 58, <https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1060&context=pennwhartonppi#:~:text=Page%202,Antitrust%20in%202018%3A%20The%20Meaning%20of%20Consumer%20Welfare%20Now,sustainable%20competition%2C%20and%20low%20prices.> Erişim Tarihi: 14.05.2022.
- HOVENKAMP, H. (2018c) "Whatever Did Happen to the Antitrust Movement?" Notre Dame Law Review, Vol. 93, Pg. 583, 2018, U of Penn, Inst for Law & Econ Research Paper No. 18-32, <https://ssrn.com/abstract=3097452>, s Erişim Tarihi: 15.05.2022.
- HOVENKAMP, H. (2020), "Is Antitrust's Consumer Welfare Principle Imperiled?" <https://ssrn.com/abstract=3197329>, Erişim Tarihi: 12.03.2022
- HOVENKAMP, H. J. (2011), "Distributive Justice and Consumer Welfare in Antitrust". SSRN Electronic Journal, <https://doi.org/10.2139/ssrn.1873463> Erişim Tarihi: 10.04.2022.
- HOVENKAMP, H. J. (2015), "The Opening of American Law: Neoclassical Legal Thought, 1870-1970: Epilogue" Faculty Scholarship at Penn Law. 1809. https://scholarship.law.upenn.edu/faculty_scholarship/1809https://jeclap.oxfordjournals.org/content/2/2/108.full.pdf+html , Erişim Tarihi: 18.05.2022.
- IACOBUCCI, E.M. (2021), "Examining the Canadian Competition Act in the Digital Era" <https://sencanada.ca/media/368377/examining-the-canadian-competition-act-in-the-digital-era-en-pdf.pdf> Erişim Tarihi: 10.04.2022
- ICLE (2019), "The Weakness of Interventionist Claims", ICLE Final Report on the FTC Hearings on Competition&Consumer Protection in the 21st Century <https://laweconcenter.org/resource/icle-comments-ftc-hearings-on-competition-consumer-protection-in-the-21st-century-summary/>, Erişim Tarihi 10.05.2021
- ILICAK, A. (2003), "Sherman Antitröst Yasasının Ortaya Çıkışı: Yanılsamalar ve Gerçekler", Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezi Yayın No: 0090, Ankara.
- JEDLICKOVA, B. (2018). "Beyond the economic approach: Why Pluralism Is Important In Competition Law". U. Queensland LJ, 37, 41. https://rucforsk.ruc.dk/ws/files/68074711/Group_13_Basic_project_2_To_what_extent_does_EU_antitrust_policy_need_adjustment_given_the_shift_towards_platform_markets_in_the_digital_economy_27.05.2020.pdf Erişim Tarihi: 10.02.2022
- KADAR, M. (2015) "European Union Competition Law in the Digital Era" Zeitschrift für Wettbewerbsrecht, 4/2015, s. 342, <https://ssrn.com/abstract=2703062>, Erişim Tarihi: 11.03.2022
- KALBFLEISCH P. (2011) "Aiming for Alliance: Competition Law and Consumer Welfare", Journal of European Competition Law & Practice, 2011, Vol. 2, No. 2 s. 108-116.
- KAPLOW, L. (2011). "On the Choice of Welfare Standards in Competition Law".. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1873432> Erişim Tarihi: 10.10.2021.
- KERBER, W. (2008), "Should Competition Law Promote Efficiency? - Some Reflections Of An Economist On The Normative Foundations Of Competition Law" içinde Economic Theory And

- Competition Law, DREXL J. , L. IDOT, and J. MONEGER (der.) Cheltenham: Edward Elgar, 2008,: <https://ssrn.com/abstract=1075265> Erişim Tarihi: 01.06.2022
- KERBER, W. ve K. K. ZOLNA (2020), “The German Facebook Case: The Law and Economics of the Relationship Between Competition and Data Protection Law”. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3719098> Erişim Tarihi:11.06.2022
- KHAN, L.M. (2017), “Amazon’s Antitrust Paradox” Yale Law Journal, 126. s.710-805. https://www.yalelawjournal.org/pdf/e.710.Khan.805_zuvfyyeh.pdf Erişim Tarihi: 10.01.2022
- KIRAT, T. ve F. MARTY (2019). "The Late Emerging Consensus Among American Economists on Antitrust Laws in the Second New Deal," CIRANO Working Papers 2019s-12, CIRANO <https://ideas.repec.org/p/cir/cirwor/2020s-46.html> Erişim Tarihi: 10.03.2022
- KIRCHNER, C. (2007), “Goals of Antitrust and Competition Law Revisited” Conferences on New Political Economy, 24(1), s.7–26. <https://doi.org/10.1628/186183407785978558> Erişim Tarihi: 18.06.2022
- KIRKWOOD, J. ve R LANDE. (2008), “The Fundamental Goal of Antitrust: Protecting Consumers, Not Increasing Efficiency” Notre Dame Law Review Volume 84 Issue 1 Article 4 s.191-244 <http://scholarship.law.nd.edu/ndlr/vol84/iss1/4> Erişim Tarihi:10.04.2022
- KOKKORIS I. (2019), “Innovation Considerations in Competition Enforcement” Journal of Antitrust Enforcement, vol. 8, is. 1 s. 56-85 <https://doi.org/10.1093/jaenfo/jnz021> Erişim Tarihi: 01.07.2022
- KOLASKY W. J. ve A.R DICK., (2003) “The Merger Guidelines and the Integration of Efficiencies into Antitrust Review of Horizontal Mergers”, 71 Antitrust L.J. 207, 208.
- KOOIJMAN, H.L.A. (2015), “The Many Faces of Consumer Welfare: The Interpretation of Consumer Welfare by The ACM and Its Accordance With Dutch and European Competition Law”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tilburg Üniversitesi, Tilburg.
- KOVACIC, W. E. ve C. SHAPIRO (2000), “Antitrust Policy: A Century of Economic and Legal Thinking”, Journal of Economic Perspectives”, 14(1), s.43–60. <https://doi.org/10.1257/jep.14.1.43> Erişim Tarihi:10.06.2022
- KUHN, T., K.O’SHAUGHNESSY, T. PESCH J. PHILLIPS, ve D. D. SOKOL (2022), “Big Data and Data-Related Abuses of Market Power” SSRN Electronic Journal. <https://doi.org/10.2139/ssrn.4013118> Erişim Tarihi:05.07.2022
- KUNTALP E., A.M. ÖZDEMİR ve S. ARIKEL (2000), Rekabet Hukukunda Temel Yaklaşımlar: Chicago ve Harvard Okullarının Rekabet Kanunu Açısından Karşılaştırılması, Rekabet Kurumu, Ankara
- KURDOĞLU, B. ve Ç.D. ATA (2021), “Veri Ekonomisi Ve Rekabet Hukuku. Bilişim Hukuku Dergisi, 3(2), s.266–337. <https://doi.org/10.55009/bilisimhukukudergisi.1013073>
- LA ROUCHE, P. ve M.P. SCHINKEL (2013), “Continental Drift In The Treatment Of Dominant Firms: Article 102 TFEU In Contrast To § 2 Sherman Act” Amsterdam Law School Legal Studies Research Paper No. 2013-34, <http://ssrn.com/abstract=2293141> Erişim Tarihi:14.06.2022
- LAMBERT, T.A. (2021) “The Limits of Antitrust in the 21st Century”, 68 University of Kansas Law Review 1097, <https://scholarship.law.missouri.edu/facpubs/976> Erişim Tarihi:

- LAMOREAUX, N. R. (2019), “The Problem of Bigness: From Standard Oil to Google. The Journal of Economic Perspectives”, 33(3), s.94–117. <https://www.jstor.org/stable/26732323> Erişim Tarihi: 01.06.2022
- LANDE, R. (2013), “A Traditional and Textualist Analysis of the Goals of Antitrust: Efficiency, Preventing Theft from Consumers, and Consumer Choice”, University of Baltimore Legal Studies Research Paper No. 2013-10 <http://ssrn.com/abstract=2205175> Erişim Tarihi 18.01.2022
- LANGLOIS, R. N. (2018). “Hunting the Big Five: Twenty-First Century Antitrust in Historical Perspective” SSRN Electronic Journal. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3124356> Erişimi Tarihi: 10.06.2022
- LEE, J. (2020), “The Google-DoubleClick Merger: Lessons From the Federal Trade Commission's Limitations on Protecting Privacy”, Communication Law and Policy, 25:1, s. 77-103, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10811680.2020.1690330> Erişim Tarihi: 16.04.2022
- LIANOS, I. (2018a), “The Poverty of Competition Law, The Long Story”, Centre for Law, Economics and Society, CLES Research Paper Series 2/2018, https://www.ucl.ac.uk/cles/sites/cles/files/cles_2-2018.pdf, Erişim Tarihi: 15.04.2022
- LIANOS, I. (2018b). “Polycentric Competition Law”. Current Legal Problems, 71(1), 161–213. <https://doi.org/10.1093/clp/cuy008> Erişim Tarihi: 20.06.2022.
- LIANOS, I. (2020). “Competition Law as a Form of Social Regulation” The Antitrust Bulletin, 65(1), s. 3–86. <https://doi.org/10.1177/0003603x19898626> Erişim Tarihi 17.05.2022.
- LIANOS, I. ve A. IVANOV (2019), “Digital Era Competition BRICS Report” <https://doi.org/10.2139/ssrn.3901413>, Erişim Tarihi: 16.06.2022.
- LOECKER J.D., EECKHOUT J., UNGER G., (2020) “The Rise of Market Power and the Macroeconomic Implications”, The Quarterly Journal of Economics, Vol. 135, Issue 2, , 561–644, <https://doi.org/10.1093/qje/qjz041> Erişim Tarihi: 30.01.2022
- MAJUMDAR, A. ve I. WILLIAMS (2020), “Anchoring Competition Policy: Keep Consumer Welfare and Carry On”, AHMAD, S ve N. CARBIT (der.), Taking Competition Law Outside the Box içinde, Institute of Competition Law.
- MANNE G. ve D. AUER (2021), “Antitrust Dystopia and Antitrust Nostalgia: Alarmist Theories of Harm in Digital Markets and Their Origins” https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3920305 Erişim Tarihi
- MARCO COLINO, S. (2018) “Antitrust F Word, Fairness Considerations In Competition Law”, The Chinese University Of Hong Kong Faculty Of Law Research Paper No. 2018-09
- MARTIN, S. (2007), “The Goals of Antitrust and Competition Policy” Purdue CIBER Working Papers. Paper 48. <https://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1047&context=ciberwp> Erişim Tarihi 10.02.2022
- MARTY, F. (2020), “Is The Consumer Welfare Obsolete? A European Union Competition Law Perspective” <https://econpapers.repec.org/RePEc:gre:wpaper:2020-13> Erişim Tarihi: 10.06.2022
- MATHIS, J. ve W. SAND-ZANTMAN. (2015), “Welfare Standards in Competition Policy” http://idei.fr/sites/default/files/medias/doc/rap/Welfare_StandardRapport_Final.pdf, Erişim Tarihi 14.04.2022

- MELAMED D. ve N. PETIT (2019), “The Misguided Assault on the Consumer Welfare Standard in the Age of Platform Markets” *Review of Industrial Organization* Vol. 54 s.741–774 <https://link.springer.com/article/10.1007/s11151-019-09688-4> Erişim Tarihi 10.06.2022
- MONTI, G. ve J. MULDER (2017). “Escaping The Clutches Of Eu Competition Law”. *European Law Review*, Vol. 42 Is.5, s. 635-656. Erişim Tarihi: http://awa2018.concurrences.com/IMG/pdf/monti_mulder_2017_42_elrev_issue_5_offprint.pdf Erişim Tarihi: 11.02.2022.
- MÜLLER, M, (2020), “Antitrust Regulation in Japan and South Korea – What Influence Does Chicago School of Antitrust Exercise on Competition Policy and Digital Economy” *SSRN Electronic Journal*, <https://ssrn.com/abstract=3548850>, Erişim Tarihi: 28.04.2022
- NAZZINI, R. (2019), “Antitrust Enforcement and Privacy Standards” *SSRN Electronic Journal* <https://ssrn.com/abstract=3473158>, Erişim Tarihi 03.07.2022.
- NEWMAN, N. (2014), “The Costs of Lost Privacy: Consumer Harm and Rising Economic Inequality in the Age of Google”. *William Mitchell Law Review*: Vol. 40: Iss. 2, Article 12. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2310146> Erişim Tarihi: 30.04.2022
- NIHOUL P. (2016), “Freedom of Choice” The Emergence of a Powerful Concept in European Competition Law” NIHOUL P., A. CHARBIT N. ve RAMUNDO E. (der.), “*Choice- New Standard for Competition Law Analysis?*” *Concurrences Review* 2016
- O’DONOGHUE, R. ve A. J. PADILLA (2013), “The Law and Economics of Article 102 TFEU”, Second Edition, Hart Publishing, Oregon.
- ODUDU O. (2010), “The Wider Concerns of Competition Law”, *Oxford Journal of Legal Studies*, Vol. 30, No. 3 (2010), s. 599–613 <https://doi.org/10.1093/ojls/gqq020> Erişim Tarihi: 11.02.2022
- OECD (2012), “Role of Efficiency Claims Antitrust Proceedings”, <https://www.oecd.org/competition/EfficiencyClaims2012.pdf> Erişim Tarihi 01.05.2022
- OECD (2013), “Exploring The Economics Of Personal Data: A Survey Of Methodologies For Measuring Monetary Value” <https://econpapers.repec.org/scripts/redir.pf?u=https%3A%2F%2Fdoi.org%2F10.1787%2F5k486qtxldmq-en;h=repec:oec:stiaab:220-en> Erişim Tarihi: 15.06.2022
- OECD (2015), “Disruptive Innovations And Their Effect On Competition” <https://www.oecd.org/daf/competition/disruptive-innovations-and-competition.htm> Erişim Tarihi: 10.06.2022
- OECD (2022) Competition Policy Roundtable Background Note, www.oecd.org/daf/competition/the-evolving-concept-of-market-power-in-the-digital-economy-2022.pdf. Erişim Tarihi: 01.04.2022
- OECD (2022), “Environmental Considerations In Competition Enforcement”, *OECD Competition Committee Discussion Paper*, <https://www.oecd.org/daf/competition/environmental-considerations-in-competition-enforcement.htm> Erişim Tarihi: 10.04.2022
- OECD (2022), “The Evolving Concept of Market Power in the Digital Economy”, <https://www.oecd.org/daf/competition/market-power-in-the-digital-economy-and-competition-policy.htm> Erişim Tarihi: 17.05.2022
- OHLHAUSEN, M. K. v. OKULIAR, A. (2015), “Competition, Consumer Protection, and the Right (Approach) to Privacy” *Antitrust Law Journal*, Forthcoming, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2561563>, Erişim Tarihi: 15.02.2022.

- OKKAOĞLU Ç. G. (2020), “Yoğunlaşma Kontrolünde Büyük Veri” Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi Yayın No: 348, Ankara.
- ORBACH B. (2014) “Was the Crisis in Antitrust a Trojan Horse?” Antitrust Law Journal 881, Arizona Legal Studies Discussion Paper No. 13-48, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2327364> Erişim Tarihi 30.04.2022
- ORBACH B., (2013). “How Antitrust Lost Its Goal” 81 Fordham L. Rev. 2253 <https://ir.lawnet.fordham.edu/flr/vol81/iss5/6> Erişim Tarihi 15.04.2022
- PETIT, N. (2021) “A Theory of Antitrust Limits” George Mason Law Review, Vol. 28, No. 1939, SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3919691> Erişim Tarihi: 10.05.2022
- PFEIFFER, R. ve C. AUGUSTO (2019), “Digital Economy, Big Data and Competition Law” Market and Competition Law Review, 3(1), s. 53–89 <https://doi.org/10.7559/mclawreview.2019.3154> Erişim Tarihi 01.05.2022
- PITTMAN, R. W. (2007), “Consumer Surplus as the Appropriate Standard for Antitrust Enforcement”. SSRN Electronic Journal. <https://doi.org/10.2139/ssrn.996643> Erişim Tarihi: 01.03.2022.
- PORTUESE, A. (2021), “*Principles of Dynamic Antitrust: Competing Through Innovation*” <https://d1bcsfjk95uj19.cloudfront.net/sites/default/files/2021-exec-summary-principles-dynamic-antitrust.pdf> Erişim Tarihi 14.04.2022
- REKABET KURUMU (2022), E-Pazaryeri Platformları Sektör İncelemesi Nihai Raporu, <https://www.rekabet.gov.tr/Dosya/sektor-raporlari/e-pazaryeri-si-raporu-pdf-20220425105139595-pdf> Erişim Tarihi: 14.07.2022.
- REYNA, A. (2019), “The Shaping of a European Consumer Welfare Standard for the Digital Age” Journal of European Competition Law & Practice, Vol. 10, No. 1 s. 1-2
- RITTER, C. (2019), Antitrust in Two-Sided Markets: Looking at the U.S. Supreme Court’s Amex Case from an EU Perspective. Journal of European Competition Law & Practice.
- ROBERTSON, V. H. S. E. (2022). “Antitrust, Big Tech, and Democracy: A Research Agenda”. The Antitrust Bulletin, 67(2), 259–279. <https://doi.org/10.1177/0003603x221082749> Erişim Tarihi: 30.06.2022
- ROGERS, P. (2016), “Consumer Welfare and Group Boycott Law”, Vol. 62 Iss. 2 s. 665-692 <https://scholar.smu.edu/smulr/vol62/iss2/10> Erişim Tarihi:13.03.2022
- ROONEY, W. (2001), “Consumer Injury in Antitrust Litigation: Necessary, but by What Standard?”, <https://scholarship.law.stjohns.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1414&context=lawreview> Erişim Tarihi: 05.07.2022.
- SACHER, S.B. ve J. YUN (2019) “Twelve Fallacies of the 'Neo-Antitrust' Movement” 1, George Mason Law Review, Vol. 26, No. 5, George Mason Law & Economics Research Paper No. 19-12, <https://ssrn.com/abstract=3369013>, Erişim Tarihi:10.06.2022.
- SAWYER, P. L. (2019), "U.S. Antitrust Law and Policy in Historical Perspective." Harvard Business School Working Paper, No. 19-110 <https://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?num=56116>, Erişim Tarihi: 12.02.2022
- SEYRANTEPE, İ. (2012) “Birleşmelerin Kontrolünde Etkinlik Savunmasının Rolü: Yatay Birleşmeler Temelinde Bir Değerlendirme”, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezi No:281, Ankara.

- SHAN, P., G. TAN, S.J. WILKIE, M.A ve WILLIAMS, (2012) “China’s Anti-Monopoly Law: What is the Welfare Standard?” Review of Industrial Organization Vol. 41. No: 1/2 s. 31-52 <https://ssrn.com/abstract=1920885> Erişim Tarihi 15.12.2021.
- SOKOL, D. (2017). “Troubled Waters Between U.S. and European Antitrust” Michigan Law Review, 115.6, 955. <https://doi.org/10.36644/mlr.115.6.troubled> Erişim Tarihi:11.06.2022.
- SOKOL, D. (2020), “Antitrust’s “Curse of Bigness” Problem”, Michigan Law Review, Vol. 118. Issue. 6, s. 1259-1282. <https://doi.org/10.36644/mlr.118.6.antitrust> Erişim Tarihi: 10.05.2022.
- SPULBER, D.F. (2022), “Antitrust and Innovation Competition”, Journal of Antitrust Enforcement 2022, s.1-57, <https://doi.org/10.1093/jaenfo/jnac013> Erişim Tarihi: 7.4.2022.
- SRINIVASAN, D. (2018), “*The Antitrust Case Against Facebook*”, Berkeley Business Law Journal Vol. 16, Issue 1, Forthcoming, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3247362>, Erişim Tarihi: 15.05.2022.
- STEINBAUM, M. ve M. STUCKE, (2018) “The Effective Competition Standard: A New Standard for Antitrust” University of Chicago Law Review 595, University of Tennessee Legal Studies Research Paper No. 367, <https://ssrn.com/abstract=3293187> Erişim Tarihi: 15.09.2021.
- STIGLITZ, J. (2017), “Towards A Broader View Of Competition Policy”, <https://www8.gsb.columbia.edu/faculty/jstiglitz/sites/jstiglitz/files/Towards%20a%20Broader%20View%20of%20Competition%20Policy.pdf> Erişim Tarihi: 10.07.2022.
- STUCKE, M. (2016), “When More Is Better And When Less Is More: Behavioral Antitrust And Choice” içinde NIHOUL P., A. CHARBIT N. ve RAMUNDO E. (der.), “Choice- New Standard for Competition Law Analysis?” Concurrences Review 2016.
- STUCKE, M. (2012), “Reconsidering Antitrust’s Goals”, Boston College Law Review Vol. S.551. <https://ssrn.com/abstract=1904686> Erişim Tarihi: 10.05.2022.
- STUCKE, M. ve A. GRUNES. (2016), “Introduction: Big Data and Competition Policy”: <https://ssrn.com/abstract=2849074> Erişim Tarihi: 10.05.2022.
- STYLIANOU, K. ve M. IACOVIDES (2020), “The Goals of EU Competition Law - A Comprehensive Empirical Investigation” SSRN Electronic Journal. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3735795> Erişim Tarihi:15.05.2022.
- SÜMER ÖZDEMİR, N. (2015), “Rekabete Aykırı Dışlayıcı Uygulamaların Tespitinde Etki Temelli Yaklaşım ve Etki Standartları”, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezi No:321, Ankara.
- TİCARET BAKANLIĞI (2021), “Yeşil Mutabakat Eylem Planı” <https://ticaret.gov.tr/data/60f1200013b876eb28421b23/MUTABAKAT%20YE%C5%9E%C4%B0L.pdf> Erişim Tarihi: 02.03.2022.
- TOPALÖMER, S. (2015) “Tüketici Refahının Arttırılmasında İki Farklı Araç: Tüketici Politikası ve Rekabet Politikası”, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi No:136, Ankara.
- TOWNLEY, C., E. MORRISON ve K. YEUNG (2017). “Big Data and Personalised Price Discrimination in EU Competition Law”. King’s College London Dickson Poon School of Law Legal Studies Research Paper Series No.2017-38 <https://doi.org/10.2139/ssrn.3048688> Erişim Tarihi:04.04.2022.

- UCARYILMAZ, T. (2021), “Morality in Competition Law: The Culture of Honesty and Trust in Consumer Protection”. *Athens Journal Of Law*, 7(2), s.189–210. <https://doi.org/10.30958/ajl.7-2-4>, Erişim Tarihi: 30.05.2022.
- VEZZOSO, S. (2022), “The first New Brandeisian decision in Europe? Insights from the Utah Statement”, <https://www.concurrences.com/en/review/issues/no-2-2022/articles/the-first-new-brandeisian-decision-in-europe-insights-from-the-utah-statement-en> Erişim Tarihi: 05.07.2022.
- WAKED, D. I. (2015), “Antitrust Goals in Developing Countries: Policy Alternatives and Normative Choices” *Seattle University Law Review*, Vol. 38, No. 3, s. 945-1006, <https://ssrn.com/abstract=2600034> Erişim Tarihi: 10.03.2022.
- WAKED, D. I. (2020), “Antitrust as Public Interest Law: Redistribution, Equity, and Social Justice”. *The Antitrust Bulletin*, 65(1), s. 87–101. <https://doi.org/10.1177/0003603x19898624> Erişim Tarihi:01.03.2022.
- WEITBRECH A. (2008), “From Freiburg to Chicago and Beyond—the First 50 Years of European Competition Law” <https://www.lw.com/thoughtLeadership/first-50-years-of-ec-competition-laws> Erişim Tarihi: 17.01.2022.
- WERDEN, G. J. (2009), “Essays on Consumer Welfare and Competition Policy.” *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1352032> Erişim Tarihi 10.06.2022.
- WERDEN, G. J. (2013), “Antitrust’s Rule of Reason: Only Competition Matters, <https://ssrn.com/abstract=2227097>, Erişim Tarihi: 10.03.2022.
- WERDEN, G. J. (2018), “Back to School: What the Chicago School and New Brandeis School Get Right” *SSRN*: <https://ssrn.com/abstract=3247116> , Erişim Tarihi: 10.05.2022.
- WILSON, C. (2019), “Welfare Standards Underlying Antitrust Enforcement:What You Measure Is What You Get” https://www.ftc.gov/system/files/documents/public_statements/1455663/welfare_standard_speech_-_cmr-wilson.pdf Erişim Tarihi: 01.02.2022.
- WITT, A. (2018), “The European Court of Justice and the More Economic Approach – Is the Tide Turning?” https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3300114 Erişim Tarihi: 10.05.2022.
- WRIGHT J.D. ve D. H. GINSBURG (2013) “The Goals of Antitrust: Welfare Trumps Choice” (March 20, 2013). *Fordham Law Review*, Forthcoming, George Mason Law & Economics Research Paper No. 13-22, *SSRN Electronic Journal* <https://ssrn.com/abstract=2236462> Erişim Tarihi: 01.03.2022
- WRIGHT, J. ve A. PORTUESE (2020), “Antitrust Populism: Towards a Taxonomy” *Stanford Journal of Law, Business, and Finance*, Vol. 21, No. 1, <https://ssrn.com/abstract=3400274> Erişim Tarihi: 01.07.2022
- WU, T. (2018a), “The Curse of Bigness: Antitrust in the New Gilded Age, *Columbia Global Reports*.
- WU, T. (2018b), The “Protection of the Competitive Process” Standard. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3276896> Erişim Tarihi: 14.04.2022
- ZIMMER, D. (2012), *The Goals of Competition Law (ASCOLA Competition Law series)*. Edward Elgar Pub.

Diğer Kaynaklar, İnternet, Haber vs.

DOJ Başsavcı Yardımcısı Jonathan Kanter'in Konuşması: (<https://www.justice.gov/opa/speech/assistant-attorney-general-jonathan-kanterdelivers-remarks-new-york-city-bar-association> Erişim Tarihi 01.06.2022) Erişim Tarihi: 12.06.2022.

Joshua D. Wright'ın *FTC v. Mcwane* Kararına Karşı Görüşü:

(<https://www.ftc.gov/legal-library/browse/cases-proceedings/public-statements/dissenting-statement-commissioner-joshua-d-wright-matter-mcwane-inc-corporation-star-pipe-products>) Erişim Tarihi: 10.05.2022.

GCR Tarafından Hazırlanan Almanya'da 2021 Rekabet Hukuku Gelişmeleri: (<https://www.e-ca.com/publication/gcr-insight-enforcer-hub-germany-overview/>) Erişim Tarihi: 10.06.2022

A World Of Digital Plenty Is Possible, But Only If We Take On The Data Barons <https://neweconomics.opendemocracy.net/world-digital-plenty-possible-take-data-barons/> Erişim Tarihi: 15.04.2022.

4054 sayılı Kanun'un Genel Gerekçesi: <https://www.rekabet.gov.tr/tr/Sayfa/Mevzuat/4054-sayili-kanun/kanunun-genel-gerekcesi>) Erişim Tarihi: 12.05.2022

Chicken Of Tomorrow Kararına Yönelik ACM Tarafından Duyuru: <https://www.acm.nl/en/publications/publication/13789/ACMs-analysis-of-the-sustainability-arrangements-concerning-the-Chicken-of-Tomorrow>Erişim Tarihi: 11.03.2022.

HCA'nın Sürdürülebilirlik ve Rekabet Hukuku Hakkındaki Kılavuz Çalışması:<https://epant.gr/en/enimerosi/competitionlaw-sustainability.html> Erişim Tarihi: 10.04.2022

ACM'nin Sürdürülebilirlik ve Rekabet Hukuku Hakkındaki Kılavuz Çalışması<https://www.acm.nl/en/publications/publication/13789/ACMs-analysis-of-the-sustainability>, Erişim Tarihi: 10.01.2022

Yüksek Mahkeme'nin *Ohio v. Am. Express Co.* Kararına İlişkin Duruşma Tutanakları https://www.supremecourt.gov/oral_arguments/argument_transcripts/2017/16-1454_o7jp.pdf, Erişim Tarihi: 01.02.2022

CMA'nın 2020/2021 Yıllık Planı <https://www.gov.uk/government/consultations/competition-and-markets-authority-annualplan-2020-to-2021/cma-annual-plan-consultation-202021>, Erişim Tarihi 30.03.2022

Visa /Plaid Devralmasına İlişkin Duyuru: <https://www.justice.gov/opa/press-release/file/1334726/download>, Erişim Tarihi: 30.06.2022

Applied Materials/Tokyo Electron Devralmasından Vazgeçilmesine İlişkin DOJ Tarafından Yapılan Duyuru: <http://www.justice.gov/opa/pr/applied-materials-inc-and-tokyoelectron-ltd-abandon-merger-plans-after-justice-department>, Erişim Tarihi:22.02.2022.

Marco Botta ve Silvio Solidoro- Hipster Antitrust, the European Way?

<http://fcp.eu.eu/event/hipster-antitrust-the-european-way-4th-annual-conference-of-fcp/> Erişim Tarihi: 17.04.2022

Türkiye Mevzuatı

4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun

Kurul Kararları

Kurulun 11.1.2007 tarih ve 07-02/28-8 sayılı *Kavaklıdere/Doluca* Kararı.

Kurulun 1.3.2007 tarih ve 07-18/156-51 sayılı *TCDD/Ceynak* Kararı.
Kurulun 15.7.2009 tarih ve 09-33/727-167 sayılı *Deterjan Muafiyet* Kararı.
Kurulun 11.2.2010 tarih ve 10-16/183-70 sayılı *İzmir Büyükşehir Belediyesi* Kararı.
Kurulun 08.07.2010 tarih ve 10-49/929-327 sayılı *Novartis/Alcon* Kararı.
Kurulun 27.10.2010 tarih ve 10-67/1422-538 sayılı *LASDER* Kararı.
Kurulun 1.10.2012 tarih ve 12-47/1413-47 sayılı *Un-Ro-Ro* Kararı
Kurulun 12.06.2014 tarihli ve 14-21/410-178 sayılı *Mey İçki* Kararı
Kurulun 16.11.2016 tarih ve 16-39/638-284 sayılı *Google/İllerarasımesafe* Kararı
Kurulun 5.1.2017 tarih ve 17-01/12-4 sayılı *Booking* Kararı.
Kurulun 23.2.2017 tarih ve 17-08/99-42 sayılı *Luxottica* Kararı
Kurulun 14.12.2017 tarih ve 17-41/640-279 sayılı *Burdur MMO* Kararı
Kurulun 20.6.2019 tarih ve 19-22/352-158 sayılı *Gümrük Müşavirleri Derneği* Kararı
Kurulun 12.12.2019 tarih ve 19-44/732-312 sayılı *Roche Serbest Eczane Muafiyet* Kararı
Kurulun 12.12.2019 tarih ve 19-44/737-314 sayılı *Paşabahçe Muafiyet* Kararı
Kurulun 13.02.2020 tarih ve 20-10/119-69 sayılı *Google Shopping* Kararı
Kurulun 12.11.2020 tarih ve 20-49/675-295 *Google Adwords* sayılı Kararı
Kurulun 21.1.2021 tarih ve 21-04/53-22 sayılı *Biletix* Kararı
Kurulun 25.02.2021 tarih ve 21-10/129-54 sayılı *Allergan ÖA* Kararı
Kurulun 04.03.2021 tarih ve 21-11/155-64 sayılı *İzmir Konteyner Taşımacılığı* Kararı
Kurulun 18.03.2021 tarih ve 21-15/190-80 sayılı *Unilever* Kararı
Kurulun 08.04.2021 tarih ve 21-20/248-105 sayılı *Google Local Unit* Kararı
Kurulun 30.9.2021 tarih ve 21-46/669-334 sayılı *Trendyol Geçici Tedbir* Kararı
Kurulun 25.11.2021 tarih ve 21-57/789-389 sayılı *Modanisa/Safamerve* Kararı
Kurulun 16.12.2021 tarih ve 21-61/859-423 sayılı *BSH Muafiyet* Kararı
Bkz. Ek-1’de Yer Verilen Kurul Kararları

AB ve Üye Ülke Mevzuatı

White Paper on the Modernisation of the Rules Implementing Articles 101 and 82 of the EC Treaty
OJ C132/1, 12.05.1999.

White Paper on Modernisation of the Rules Implementing Articles 85 and 86 of the sEC Treaty
Commission Programme No 99/027’ COM (1999) 101 final)(1999).

Communication From The Commission Approval Of The Content Of A Draft For A Communication
From The Commission.

Guidelines On The Applicability Of Article 101 Of The Treaty On The Functioning Of The
European Union To Horizontal Co-Operation Agreements.

Commission Communication — Guidance On The Commission’s Enforcement Priorities In
Applying Article 82 Of The Ec Treaty To Abusive Exclusionary Conduct By Dominant
Undertakings, 2009 O.J. (C45)

Communication from the Commission: The European Green Deal, COM(2019) 640 final (2019).

European Parliament legislative resolution of 5 July 2022 on the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on contestable and fair markets in the digital sector (Digital Markets Act) (COM(2020)0842 – C9-0419/2020 – 2020/0374 (COD)).

Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen

AB ve Üye Ülke Kararları

Komisyon ve ABAD Kararları

Case 58/64 Consten and Grundig v Commission (1966).

Case 85/76, Hoffmann-La Roche v. Commission (1979).

Case 322/81 Commission v. Michelin I (1983).

Case IV. F.1/36.718 - CECED, C (1999).

Case No. COMP/M.2220, Honeywell (2001).

Case C-238/05 – Asnef-Equifax v Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios (2006).

Case T-201/04, Microsoft v. Commission (2007).

Case COMP/M.4731, Google/DoubleClick (2008).

Case C-202/07, France Télécom v. Commission (2009).

Cases C-501/06 P etc GlaxoSmithKline Services Unlimited v Commission and Others (2009).

Case Comp/C-3/37.990 Intel (2009).

Comp/M.5727 Microsoft/Yahoo! (2010).

Case C-280 -08 Deutsche Telekom v. Commission (2010).

Case C-52/09, Telia- Sonera Sverige (2011).

Case M.7326 Medtronic/Covidien (2014).

Case M.7559 Pfizer/Hospira (2015).

Case COMP/M.8124, Microsoft/LinkedIn (2016).

Case Comp/M.7932 Dow/Dupont (2017).

Case COMP/M.7217, Facebook/WhatsApp (2017).

Case M.8401 J&J/Actelion (2017).

Case Comp/M.8084 Bayer/ Monsanto (2018).

Case M.6203, Western Digital Ireland/Viviti Technologies (2018).

Case COMP/M.8084 Bayer/ Monsanto (2018).

Case AT.39816 – Gazprom (2018).

Case AT.40178- Car Emissions (2021).

İngiltere

Safeway plc and Asda Group Ltd. No. ME/1281/04

Almanya

B5-29/18-Mi-ba AG / Zol-lern GmbH & Co. KG (2019).

B6-22/16 Facebook Decision (2019).

Hollanda

ACM/20/041239 Leadiant (2021).

Chicken of Tomorrow ACM/DM/2014/206028 (2015).

İtalya

AGCM Facebook PS10601 CV154 (2017).

ABD Mevzuatı

Sherman Act 15 U.S.C. §§1–7, (1890).

U.S. Clayton Act, 15 U.S.C. § 18-18a. (1914).

U.S. Robinson-Patman Act, 15 U.S.C. § 13a-13f. (1933).

U.S.Horizontal Merger Guidelines (2010).

ABD Yüksek Mahkeme ve Bölge Mahkemesi Kararları

United States v. Trans-Missouri Freight Ass'n, 166 U.S. 290 (1897).

Appalachian Coals, Inc. v. United States, 288 U.S. 344 (1933).

United States v. Procter & Gamble No. 51. (1958).

Northern Pacific R. Co. v. United States, 356 U.S. 1 (1958).

Brown Shoe Co., Inc. v. United States, 370 U.S. 294 (1962).

United States v. Philadelphia Nat'l Bank, 374 U.S. 321 (1963).

Utah Pie Co. v. Continental Baking Co., 386 U.S. 685 (1967).

United States v. Topco Assocs., Inc., 405 U.S. 596 (1972)

Continental Television v. GTE Sylvania, 433 U.S. 36 (1977).

Reiter v. Sonotone Corp., 442 U.S. 330 (1979).

American Medical International Inc., 104 FTC 1 (1984).

FTC v. Indiana Fed'n of Dentists, 476 U.S. 447 (1986).

Fishman v. Estate of Wirtz, 807 F.2d 520, 536 (7th Cir. 1986).

Dr. Pepper/Seven-Up Cos. v. FTC, 798 F. Supp. 762, 777 (D.D.C. 1992).

Brooke Group Ltd. v. Brown & Williamson Tobacco Corp., 509 U.S. 209 (1993).

FTC v. Staples, Inc., 970 F. Supp. 1066 (D.D.C. (1997).

Nynex Corp. v. Discon, Inc. (96-1570) 525 U.S. 128 93 F.3d 1055(1998).

United States v. Microsoft Corp., 253 F.3d 34 (D.C. Cir. 2001).

Leegin Creative Leather Products, Inc. v. PSKS, Inc., 551 U.S. 877 (2007).

FTC, Complaint Reed Elsevier NV, et al. In the Matter of. Docket No. C-081 0133 (2008).

Pacific Bell Telephone Co. v. linkLine Communications, Inc., 555 U.S. 438 (2009).

FTC, Complaint in Dun & Bradstreet Corporation/Quality Education Data Docket No. 9342 (2010).

United States of America v. Bazaarvoice, INC., Case No.:13 0133, (2013).

Ohio v. Am. Express Co., 138 S. Ct. 2274 (2018).

United States v. Novelis, No. 19-2033 (2019).

Case 1:20-Cv-01416-Tfh Us v. Odyssey Investment Partners Fund V, Lp, United States District Court For The District Of Columbia (2020).

Case: 1:20-Cv-02658 Us v. Dairy Farmers Of America And Dean Foods United States District Court For The Northern District Of Illinois Eastern Division (2020).

Case 1:20-Cv-00182-Kbj Us v. Zf Friedrichshafen Ag And Wabco Holdings, Inc., United States District Court For The District Of Columbia (2020).

United States v. Sabre Corporation; Sabre Gbl Inc.; Farelogix, Inc., And Sandler Capital Partners , L.P. (2020).

Case: 4:20-Cv-01282-Src Us v. Anheuser- Busch Inbev Sa/Nv (2021).

Case 1:16-cv-00233-UNA, United States of America v. Halliburton Co. And Baker Hughes Inc.

Diğer Otorite Kararları

Kanada Rekabet Otoriteleri ve Yüksek Mahkeme Kararları

C.C.T.D. No: 15, 7 C.P.R. (4th) 385 (2000) Commissioner of Competition v. Superior Propane Inc. (Can. Comp. Trib.); 3 F.C. 185 (2001) (Fed. Ct. App.); (2002) C.C.T.D. No. 10, 18 C.P.R. 4th 417 (Can. Comp. Trib.).

EK: 2017-2021 Yıllarında Kurulca Verilen Muafiyet Kararlarına İlişkin Değerlendirme.

Dosya Adı	Konu	Muafiyet	Tüketici Faydası	Fiyat	Kalite	İnovasyon	Tercih	Arz ve Erişim	Tük. Memn.
2017									
Koninklijke Evonik ¹²⁹	Ortak Girişim	+	Yeni Ürünlerin Ortaya Çıkması						
HSBC-Finansbank ¹³⁰	Üye İşyeri Kullanım Programı Sözleşmesi	+	Üye İş Yeri Sayısının Artışı Ve Tüketicilerin Daha Yüksek Kalitede Hizmet Almaları	+	+		+		
AEEE ¹³¹	Geri Dönüşüm Yükümlülüklerinin İktisadi İşletme Aracılığıyla Yerine Getirilmesi	+	Ölçek Ekonomisinden Kaynaklanan Maliyet Etkinliği Ve Çevresel Faydalar						
Diye ¹³²	Reklam Kampanyalarının Değerlendirilmesine İlişkin Hizmet	+	Reklam Verenlerin Tüketicilerin Bunları Daha Etkin Ve Verimli Şekilde Elde Etmelerinin Sağlanması		+				

¹²⁹ 26.10.2017 tarih ve 17-35/573-248 Sayılı Kurul kararı¹³⁰ 04.12.2017 tarih ve 17-41/651-289 sayılı Kurul kararı¹³¹ 09.08.2017 tarih ve 17-26/394-173 sayılı Kurul kararı¹³² 03.07.2017 tarih ve 17-20/315-138 sayılı Kurul kararı

Aviva SA- OdeaBank ¹³³	Acentelik Sözleşmesi	+	Maliyet Düşüşü Ve Uzmanlaşmadan Kaynaklanan Ürünler	+	+				
2018									
Turkcell ¹³⁴	Münhasır Bayılık	+	Dijitalleşmeden Sağlanan Faydalar	+					
Turksat- Superonline ¹³⁵	Kendi Şebekeleri Üzerinden Veri Akış Hizmeti	+	Genişbant Erişim Hizmetlerine Erişimin Kolaylaşması	+	+			+	
Boynor-Migros ¹³⁶	Müşteriye Kampanya Sunan Sözleşme	+	Tüketicilerin En Uygun Kampanya Koşullarını Araştırma Maliyetinden Kurtulması	+					
Amex-Garanti ¹³⁷	Marka Hakkının Kullanımına Yönelik Alt Lisans Sözleşmesi	+	Üye İş Yeri Sayısının Artması Ve Dolaylı Ağ Etkilerinden Kaynaklanan Faydalar	+	+			+	
OSEM ¹³⁸	Çalışılan Servis Noktalarından Belgelerin İstenmesi	-	-	-	+			+	

¹³³ 15.05.2017 tarih ve 17-16/231-97 sayılı Kurul kararı

¹³⁴ 31.05.2018 tarih ve 18-17/315-155 sayılı Kurul kararı

¹³⁵ 25.10.2018 tarih ve 18-40/640-311 sayılı Kurul kararı

¹³⁶ 03.05.2018 tarih ve 18-13/238-111 sayılı Kurul kararı

¹³⁷ 15.11.2018 tarih ve 18-43/684-337 sayılı Kurul kararı

¹³⁸ 20.12.2018 tarih ve 18-48/751-364 sayılı Kurul kararı

2019									
<i>Platform Aracılık</i> ¹³⁹	Dağıtıcıların Tek Bir Ağ Üzerinden Akaryakıt İkmali Yapması	+	Akaryakıt Şirketlerinin Yatırım Maliyeti Sorununun Aşılması	+	+				
<i>Liman</i> ¹⁴⁰	Limanlara İlişkin Çeşitli İstatistikî Bilgilerin Teşebbüs Bazında Derlenip Paylaşılması	-	-				-		
<i>THY-Garanti</i> ¹⁴¹	Kredi Kartı Program Paylaşımı Sözleşmesi	+	Kredi Kartları Pazarında Önemli Bir Ürün Farklılaştırması Gerçekleştirilecek Ve Böylece Tüketici Tercihlerinin Artması	+			+	+	
<i>Shell</i> ¹⁴²	LNG Yatırım ve İşletme Protokolü	+	Alternatif Yakıt Türüne Erişim	+			+		
<i>Yapılandırma</i> ¹⁴³	Banka Geri Ödeme Yapılandırma Çerçeve Anlaşması	+	Kredi Borçlarını Ödeyemeyen Borçluların Geri				-	-	

¹³⁹ 20.6.2019 tarih ve 19-22/324-143 sayılı Kurul kararı

¹⁴⁰ 14.11.2019 tarih ve 19-40/655-280 sayılı Kurul kararı

¹⁴¹ 14.11.2019 tarih ve 19-40/653-279 sayılı Kurul kararı

¹⁴² 12.11.2019 tarih ve 19-39/601-255 sayılı Kurul kararı

¹⁴³ 7.11.2019 tarih ve 19-38/564-233 sayılı Kurul kararı

				Ödeme Koşullarına Kavuşması					
<i>Merck Sharp Dohme/ Inci-Benzol Ecza Deposu¹⁴⁴</i>	Münhasır Yetkilendirme Sözleşmesi	+		İlaç Temininde Devamlılık				+	
2020									
<i>Oritak ATM¹⁴⁵</i>	ATM Paylaşım Platformu Protokolü	+		Finansal Erişimin Kolaylaştırılması	+			+	
<i>TIAK¹⁴⁶</i>	Televizyon İzleyici Ölçümü Hizmetleri Sözleşmesi	+		Reklamların Hedef Kitleye Erişiminin Sağlanması	+				
<i>Turkcell-Genpd¹⁴⁷</i>	Distribütörlük ve Cihaz İşbirliği Sözleşmesi	+		Stok Yönetimi, Satış Sonrası Hizmetler, Tüketiciye Daha Uygun Satış Koşulları	+	+			+
<i>IMDER¹⁴⁸</i>	İnşaat Makinalarının Satış, Kiralama ve Kiralamaya Konu Makine Adedi Bilgilerinin Paylaşılmaması	-		-					+

¹⁴⁴ 14.11.2019 tarih ve 19-40/648-275 sayılı Kurul kararı

¹⁴⁵ 13.2.2020 tarih ve 20-10/108-64 sayılı Kurul kararı

¹⁴⁶ 13.2.2020 tarih ve 20-10/111-67 sayılı Kurul kararı

147 3.12.2020 tarih ve 20-52/723-320 sayılı Kurul kararı

¹⁴⁸ 19.11.2020 tarih ve 20-50/688-302 sayılı Kurul kararı

<i>Softitech</i> ¹⁴⁹	TekCep Hesap Hareketleri Otomasyonu	+	Tüketicinin Hesaplarını Konsolide Olarak Tek Uygulamada Görüntülemeleri						+
<i>Reckitt Benckiser/ Deva Holding</i> ¹⁵⁰	Fason Üretim ve Tedarik Anlaşması	+	Ürünlerin Türkiye’de Üretilmesi Neticesinde Tedarikte İyileşme	+					+
2021									
<i>Novartis-Eczacıbaşı</i> ¹⁵¹	Satış, Dağıtım ve Tanıtım Sözleşmesi	+	Tedavi İmkanlarına Erişimin Kolaylaşması					+	
<i>SBM</i> ¹⁵²	Sigorta Bilgi ve Gözetim Merkezi’nin Entegre olduğu E-Police Hizmeti	+	Dijitalleşmeden Kaynaklanan Etkinlik Kazanımları, Toplulaştırılan Veri Sayesinde					+	
<i>Sigorta E-Police</i> ¹⁵³	Sigorta Policesi İşlemlerinin E-Police Projesi Kapsamında Yapılması	+	Sigortalılara Hizmetlerin Daha İyi Ve Şeffaf Bir Şekilde Sunulması	+					+

¹⁴⁹ 24.12.2020 tarih ve 20-55/767-340 sayılı Kurul kararı

¹⁵⁰ 19.11.2020 tarih ve 20-50/684-299 sayılı Kurul kararı.

¹⁵¹ 1.4.2021 tarih ve 21-18/216-89 sayılı Kurul kararı

¹⁵² 18.3.2021 tarih ve 21-15/184-78 sayılı Kurul kararı

¹⁵³ 18.3.2021 tarih ve 27.7.2021 sayılı Kurul kararı

<i>THY- Kuveyt Türk</i> ¹⁵⁴	THY Frequent Flyer Programı Miles&Smiles Kredi Kartı İşbirliği Sözleşmesi	+	Miles&Smiles Hizmetlerine Erişimin Genişlemesi	+			+		
<i>HDI Sigorta- BUPA Acıbadem Sigorta</i> ¹⁵⁵	Koastürans ve Reastürans Desteği, Operasyonel Hizmetler Konusunda İşbirliği	+	Ölçek Ekonomisinden Kaynaklanan Maliyet Avantajı, Daha Geniş Ölçekte Hizmet Alabilme İmkânı	+					

¹⁵⁴ 3.6.2021 tarih ve 21-29/369-185 sayılı Kurul kararı

¹⁵⁵ 03.06.2021 tarih ve 21-29/368-184 sayılı Kurul kararı

Üniversiteler Mahallesi
1597. Cadde No: 9
06800 Bilkent - Çankaya /ANKARA
[http:// www.rekabet.gov.tr](http://www.rekabet.gov.tr)